

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**ARCHITEKTURA A PAMÁTKOVÁ PÉČE
V HLINSKU 1900–2020**

magisterská diplomová práce

Bc. TEREZA JELÍNKOVÁ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Rozsah práce: 187 281 znaků (včetně mezer).

V Olomouci dne 11. 12. 2023

vlastnoruční podpis

Obsah

Úvod.....	4
1 Stav bádání.....	6
2 Hlinsko ve 20. století.....	9
2.1 Kulturní život města – počátek fenoménu obdivu k lidovému stavitelství.....	11
2.2 Přerod Hlinska v průmyslové město.....	14
3 Zásadní urbanistické proměny města Hlinska ve 20. a 21. století.....	17
4 Betlém a památková ochrana.....	23
4.2 Záchranné akce ústící v plošnou památkovou ochranu Betléma.....	26
4.3 Postupná obnova městské části Betlém.....	33
5 Význačné architektonické realizace 20. a 21. století.....	38
5.1 Sokolovna.....	42
5.2 Husův sbor.....	44
5.3 Městské muzeum a galerie.....	46
5.4 Pošta a městský úřad na místě bývalých Adámkových sadů.....	48
5.5 Orlovna.....	49
5.6 Plavecký bazén.....	50
5.7 Multifunkční centrum.....	51
6 Stopy Ladislava Skřivánka v Hlinsku.....	53
6.1 Obecná a měšťanská škola chlapecká.....	58
6.2 Ježdíkův dům.....	60
6.3 Sirotčinec.....	61
6.4 Občanská záložna.....	62
6.5 Matulova vila.....	65
6.6 Matulova hrobka.....	67
Závěr.....	69
Resumé.....	72
Summary.....	73
Seznam použité literatury a pramenů.....	74
Seznam obrazové přílohy.....	99
Obrazová příloha.....	118
Seznam zkratek.....	237
Anotace.....	238

Úvod

Východočeské městečko Hlinsko se rozprostírá na pomezí Žďárských vrchů a Železných hor. Vzhledem ke skromnému způsobu života místního obyvatelstva se původní zástavba vyznačovala spíše roubenými domky. Zlom nastal na konci 19. století při rozvoji průmyslu, což mělo za následek nebyvalý hospodářský, kulturní i stavební rozkvět města.

Shrnutí celého architektonického vývoje od objektů soukromých po veřejné samozřejmě přesahuje rozsah jedné diplomové práce. V rámci historie se podkladem staly již publikované články a knihy, jejichž pisatelé patří ke znalcům místní historie. V následných kapitolách měla autorka často k dispozici pouze archivní materiály či plány, jelikož architektonickým realizacím 20. a 21. století publikace většinou nevěnovaly soustředěnější pozornost. K značné části řešených objektů se bohužel zachovalo minimum archivní dokumentace, což bádání v určitých ohledech limitovalo. Autorka text pojala jako náhled na socio-kulturní život města v řešeném období, vyznačujícím se rychlým rozvojem a modernizací, posléze blíže zaměřený na architektonický vývoj veřejného prostoru, jakož i význačných objektů pro veřejnost.

První kapitola uvede čtenáře do vývoje Hlinska ve 20. a 21. století, přičemž se pozornost zaměří na kulturní život i místní průmyslovou revoluci jakožto zlomové události. Následující pasáže se již soustředí na architektonickou stránku města, přičemž autorka postupuje od celkového urbanistického zhodnocení po samotné solitérní stavby. Po kapitole o urbanismu následuje příběh o výrazném úspěchu na poli památkářském. Ač Hlinsko nedisponuje velkým množstvím nemovitých kulturních památek reprezentujících klasický stavební sloh, tak o to více se zde nachází zástupců lidového nemovitého dědictví v městské části Betlém. Boje o záchranu nebo asanaci probíhaly mezi památkáři a přívrženci moderního rozvoje od sedmdesátých let minulého století. Prohlášení za památkovou rezervaci však proběhlo až v letech devadesátých. Betlém patří v rámci celé České republiky k unikátním souborům vernakulární architektury jak svým umístěním v jádru města, tak urbanistickým zachováním in situ. Následné kapitoly se již věnují samotným výrazným architektonickým realizacím řešeného období s následným zaměřením na stavby významného pražského architekta Ladislava Skřivánka. Text doprovází bohatá obrazová příloha složená z dobových i současných fotografií, které doplňují základní popis v textové části. Na závěr je třeba zmínit,

že si magisterská diplomová práce neklade za cíl obsáhnout veškeré vzniklé stavby v daném údobí a výstavbě soukromých objektů věnovala autorka zájem minimálně.

1 Stav bádání

Při bádání hlinecké historie se nelze obejít bez děl rodiny Adámků, tj. Karla a jeho syna Karla Václava. Shromážďovali veškeré relevantní prameny od archeologických po geologické. Jejich díla se uvádí jako klíčová, jež i přes určité nedostatky patří k základům, o které se další badatelé opírají.¹ Shrnutím vývoje hlineckého lidu včetně architektonické, kulturní a politické stránky se věnoval i bývalý starosta Karel Šrámek, jehož výklad končí rokem 1945.² Stručné shrnutí vývoje Hlinska se nachází též v encyklopedických slovnících.³ K poslední větší a stěžejní monografii patří o přibližně padesát let později vydaná publikace *Hlinsko. Srdce Českomoravské vrchoviny*⁴, která se zaměřuje zejména na kulturní a společenský vývoj. Poznání doplňují články v místních sbornících.⁵

Betlém patří k výrazně probádaným tématům. Nejvýznamnější protagonisté záchrany dané městské části, tj. Magda Křivanová, Luděk Štěpán a Ilona Vojancová, sepsali mnoho publikací, většinou zaměřující se na lidové stavby a jejich historii. Konkrétním záchranným akcím se věnuje pár článků.⁶ Největší pozornosti se danému tématu dostalo v nejnovější knize *Půlstoletí muzea v přírodě Vysočina. Od záchrany lidových staveb in situ k muzeu v přírodě* vydané roku 2022 k jubileu NMvP Vysočina. Stěžejní kapitoly od Magdy Křivanové čtenáři přibližují těžký úkol dobrovolníků (posléze památkářů), kteří bojovali za záchranu urbanisticky a architektonicky hodnotného souboru lidového stavitelství.⁷ Postoj všech dotčených složek i místního obyvatelstva však nejuceleněji podávají zápisy z jednání, dopisy, novinové články i nepublikované spisy v archivech NPÚ, ÚOP v Pardubicích, SOkA Chrudim i samotného provozovatele NMvP Vysočina se sídlem v Hlinsku.

¹ Zejm. Karel Adánek, *Z dějin okresu hlineckého I.*, Hlinsko 1909. – Karel Václav Adánek, *Paměti o školách v okresu hlineckém*, Hlinsko 1890. – Karel Václav Adánek, *Sborník okresu hlineckého*, Praha 1897.

² Karel Šrámek, *Hlinsko v Čechách. Stručný nástin dějin města*, Hlinsko 1968.

³ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl H–Kole*, Praha 2000. – Jiřina Hořejší, Hlinsko, in: Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech I, A–J*, Praha 1997, s. 379–380.

⁴ Magda Křivanová – Jana Vašková – Ilona Vojancová et al., *Hlinsko. Srdce Českomoravské vrchoviny*, Hlinsko 2009.

⁵ Např. Milan Hájek, Střípky z hlineckých dějin, *Hlinsko. Sborník příspěvků*, 1998, č. 6, s. 4–6. – Milan Hájek – Magda Křivanová, Střípky z hlineckých dějin, *Hlinsko. Sborník příspěvků*, 1997, č. 5, s. 6–8. – Milan Hájek – Magda Křivanová, Střípky z hlineckých dějin, *Hlinsko. Sborník příspěvků*, 1998, č. 4, s. 6–8

⁶ Např. Magda Křivanová, Betlém Hlinsko, in: Jana Kramperová – Magda Křivanová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 49–54.

⁷ Zejména kapitoly Magda Křivanová, Počátky a rozvoj Muzea v přírodě Vysočina z hlediska stavebního vývoje, in: Magda Křivanová et al., *Půlstoletí muzea v přírodě Vysočina. Od záchrany lidových staveb in situ k muzeu v přírodě*, Rožnov pod Radhoštěm 2022, s. 11–27. – Magda Křivanová, Revitalizace souboru lidových staveb Betlém Hlinsko, in: Křivanová et al. (pozn. 7), s. 54–65.

Architektonickému a urbanistickému vývoji města ve 20. a 21. století nebyla věnována větší pozornost. K neocenitelným zdrojům informací tak patří archivní materiály ze SOkA Chrudim, SÚ Hlinsko či NPÚ, ÚOP v Pardubicích. Částečného architektonického zhodnocení se ujala Ludmila Koběrská,⁸ která ke kvalitní ukázce meziválečné architektury řadí živnostensko-rolnickou záložnu od místního stavitele Františka Kleina. Zmínky o řadě dalších realizací se nachází částečně v publikacích věnujících se historii města (*Hlinsko. Srdce Českomoravské vrchoviny*, sborník *Hlinecko*⁹ či převážně fotografické publikace *Hlinsko včera a dnes*¹⁰).

Skřivánkovi a jeho práci se věnují hesla mnoha encyklopediích, slovnících či souhrnných publikacích.¹¹ Dále jeho uměleckou dráhu shrnuje článek v časopise *Architekt*¹² či webové stránky.¹³ Emanuel Poche mylně Skřivánkovi připisuje pražský kubistický dům Diamant v Praze (1912–1913). Autorství rozporuje Zdeněk Lukeš, taktéž není podloženo existujícími stavebními plány. V rámci české tradicionalistické architektury se architektovi blíže věnoval Martin Horáček, který pro Skřivánkům motiv mohutných stereotomních těles pokrytých sgrafitovým dekorem nachází evropskou analogii v osobě barcelonského architekta Josepa Godaye.¹⁴ Nejvíce pozornosti mu však věnoval Zdeněk Lukeš, který o něm sepsal několik článků a hesel.¹⁵ Na základě bádání Skřivánkovy pozůstalosti uložené v archivu NTM Praha přiřkl spoluautorství domu čp. 110/II v Žatecké ulici Josipu Plečnikovi.¹⁶ Společně s Pavlem Panochem vyslovují hypotézu Plečnikovy účasti na projektu Občanské záložny v Hlinsku z důvodu užití architektonických detailů odkazujících k Plečnikově oblíbené starověké středomořské civilizaci. Autoři označují záložnu za mezník Skřivánkovy tvorby, jelikož se odklonil

⁸ Ludmila Koběrská, *Hlinsko, stavebně historický průzkum části města*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 137, nefoliováno, 1974.

⁹ Zejména Jana Vašková, Hlinecké muzeum a galerie, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 5–8. – Josef Hladký, Krytý plavecký bazén, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1997, č. 5, s. 4–5.

¹⁰ Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes*, Žďár nad Sázavou 2019. – Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022.

¹¹ Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců II., L–Ž*, Ostrava 1993, s. 456. – JNo [Jarmila Novotná], Ladislav Skřivánek, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, díl 2, N–Ž*, Praha 1995, s. 750. – PV (JH) [Pavel Vlček, (Jiří Hilmera)], Skřivánek, Ladislav, in: Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 602. – PP [Pavel Panoch], Víla Jiřího Matuly, in: Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 99–102. – PP [Pavel Panoch], Hlinsko, Dům „U tvrze“, in: Štěpán Bartoš – Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů, století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 14–15.

¹² Dita Robová, Medailon, Ladislav Skřivánek, *Architekt* 12/97, 1997, s. 61–62.

¹³ AP [Alena Ptáčková], *Ladislav Skřivánek*, <https://pam.plzne.cz/architekt/36-ladislav-skrivanek>, vyhledáno 20. 9. 2023.

¹⁴ Martin Horáček, *Za krásnější svět. Tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*, Brno 2013, zvl. s. 221–222.

¹⁵ Zejm. Zdeněk Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění XXXVI*, 1988, č. 1, s. 83–85. Dále ZL [Zdeněk Lukeš], Ladislav Skřivánek, in: Bartoš – Lukeš – Panoch (pozn. 11), s. 182.

¹⁶ Zdeněk Lukeš, Neznámá Plečnikova stavba v Praze, *Umění XXXVII*, 1989, č. 5, s. 465–466.

od historismu s nádechem secese k inspiraci modernou a zejména neoklasicismem.¹⁷ Neocenitelným zdrojem informací ve formě autorských plánů se stal archiv NTM Praha, jenž doplnil SÚ Hlinsko a časopis *Architektonický obzor*. K přiblížení se ke Skřivánkově poloze jakožto urbanisty slouží jeho publikovaná přednáška věnující se zastavovacímu plánu Olomouce.¹⁸

¹⁷ ZL, PP [Zdeněk Lukeš, Pavel Panoch], Hlinsko, Městská spořitelna, in: Bartoš – Lukeš – Panoch (pozn. 11), s. 52.

¹⁸ Ladislav Skřivánek, O důležitosti zastavovacího plánu pro výstavbu měst, in: *Dvě přednášky, konané ve veřejné schůzi regulační komise hl. města Olomouce dne 12. listopadu 1922*, Olomouc 1923, s. 5–19.

2 Hlinsko ve 20. století

Historické události a mezníky Hlinska¹⁹ se značně podílely na vývoji místního urbanismu, kde se snoubí, sic již se setřelým původním architektonickým výrazem, objekty významného architekta Ladislava Skřivánka vedle původní vernakulární architektury městské části Betlém.

V úvodu nelze opomenout alespoň stroze historický vývoj města, které se nacházelo na křižovatce důležitých obchodních stezek,²⁰ díky čemuž postupně vyrostlo ve středisko kulturního a hospodářského života. Dle pověsti Hlinsko založili hrnčíři²¹ na místě výskytu bohatých ložisek kvalitního jílu,²² na což i analogicky navazuje jeho samotný název. Mezi nejstarší²³ ověřené zmínky patří dokument z poloviny 14. století vymezujícího hranice litomyšlského biskupství. V minulosti město sdílelo osudy s východočeským Rychmburským panstvím.²⁴ Nejstarší osada se formovala na pravém břehu Chrudimky v oblasti zvané Podkostelí. Později se osídlení rozšířilo levý břeh, tzv. Zámostí, v místech kolem Husovy ulice a Poděbradova náměstí.²⁵

Éra rozkvětu se spojuje s rozvojem průmyslu, díky čemuž se město stalo přirozeným centrem pro spádové území chrudimského okresu a významným místem východních Čech. Sláva Hlinska spočívala zejména v kožešnictví a tkalcoví, která měla

¹⁹ K Hlinsku patří obecní části Blatno, Čertovina, Chlum a Smí, které, jakožto později připojené okrajové části či nedaleké obce bez hodnotné novodobé architektury, nebudou součástí diplomové práce.

²⁰ Důležitá cesta vedoucí přes Holetín a Hlinsko směrem na Moravu zakreslena na mapě Mikuláše Klaudiána roku 1518. Další význačná stezka spojující Čechy s Moravou zobrazena na Venutově mapě z roku 1790. Od roku 1819 zde vedla tzv. erární silnice moravsko-bavorská. Výstavba dalších důležitých silnic směrem do Hlinska probíhala v 1. polovině 19. století. Šrámek (pozn. 2), s. 9 a 23. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 44. – *Kladiánova mapa*, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/20/1518bohemiap.jpg>, vyhledáno 4. 2. 2023. – *Královehradecká diecéze*, <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/14239/?view=-34.625,53.75,3>, vyhledáno 4. 2. 2023.

²¹ Kolem roku 1870, po nástupu éry plechového nádobí, v Hlinsku zaniklo hrnčířství. Jeho odkaz však přetrvával mnoho let, např. za dnešní spořitelnou se nacházel rybníček vzniklý postupným odtěžováním hlíny, kdy místo i v polovině 20. století neslo název Na rybníčku. Šrámek (pozn. 2), s. 34 a 36. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 22–23. – Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 55.

²² Adámek, *Sborník* (pozn. 1), s. 39 a 43.

²³ Za nejstarší zprávu o Hlinsku se považovala zmínka ve falzu listiny Vratislava II. z roku 1073 s odkazem na tzv. Hlínu u kostela. Postupnou zástavbu současného náměstí ovlivnily probíhající obchodní stezky, které z důvodu projíždějících karavan vznikalo postupně na neuceleném půdorysu za účelem obchodování. Nález antických mincí zakopaných v 6. století ve Volšinkách však dokazuje existenci staršího sídliště. Šrámek (pozn. 2), s. 5–6. – Jan Frolík, K počátkům středověkého osídlení Hlinecka, *Archaeologia historica* 10, 1985, s. 67–68. – Marta Šebestová, *Generel zeleně*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1978. – Karel Václav Adámek, Tvrz a radnice v Hlinsku, in: Jan Soukup (ed.), *Časopis společnosti přátel starožitností českých* IV, 1896, s. 9 a 106–114.

²⁴ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 21. – Magda Křivanová – Milan Hájek, *Mikroregion Hlinecko*, Hlinsko 2002, s. 21 a 23.

²⁵ Šebestová (pozn. 23), s. 4.

uplatnění na tuzemském i zahraničním trhu. V druhé polovině 20. století se proslavily hlinecké elektrospotřebiče z výrobního závodu Elektro-Praga, dnes známého jako ETA.

Na počátku 20. století²⁶ se na základě rozmachu průmyslu navyšoval počet obyvatel.²⁷ Město se rozrostlo o Obecnou a měšťanskou školu chlapeckou (1904),²⁸ sirotčinec (1905) a Zimní hospodářskou a letní hospodyňskou školu (1908). V té době nechal TJ Sokol vystavět sokolovnu a židovská obec synagogu.²⁹ K dalšímu záslužnému činu patřila dlouho očekávaná, a ze stran obyvatelstva žádaná regulace toku Chrudimky z důvodu eliminace častých záplav.³⁰

S novou érou vyvstala potřeba moderních zdrojů energie. Starosta Ježdík nechal roku 1907 vypracovat projekt elektrárny s naftovým pohonem,³¹ jejíž výstavba započala o rok později. Za devět měsíců mohlo obyvatelstvo obdivovat nejen nové veřejné osvětlení,³² ale také užívat nového zdroje energie. Po zprovoznění rychle přibývaly žádosti o připojení k síti, a tak se již roku 1909 přistoupilo k jejímu rozšíření.³³ Společně s rozvojem elektrifikace se od počátku 20. století jednalo o zřízení městského vodovodu z důvodu častého výskytu tyfu ve městě.³⁴ Výběrové řízení bylo vyhlášeno roku 1907, ale veškeré snahy přerušil příchod první světové války. Zahájení výstavby proběhlo o dlouhých jednatřicet let později.³⁵

²⁶ Starostou města se stal roku 1903 MUDr. Čeněk Ježdík, který ve funkci sestával šesnáct let. Milan Hájek – Jana Vašáková – Vratislav Tomášek et al., *Pohled do historie města Hlinska*, Hlinsko 2004, nečíslováno.

²⁷ Vývoj obyvatel: roku 1800 – 2347 obyvatel, 1849 – 3683 ob., 1880 – 3199 ob., 1890 – 3478 ob., 1900 – 4132 ob., 1910 – 5107 ob., 1921 – 5073 ob., 1930 – 5889 ob., 1941 – 6091 ob., 1943 – 6 100 ob., 1953 – 6704 ob., 1967 – 8400 ob., 1981 – 10 625 ob. Šrámek (pozn. 2), s. 25 a 64–65. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 41. – *Národní Nowiny*, 1848, č. 42, s. 166.

²⁸ V původní škole se usídlila obecná a měšťanská dívčí, v nové obecná a měšťanská chlapecká.

²⁹ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 32. – Šrámek (pozn. 2), s. 45.

³⁰ K čemuž dopomohlo vybudování nedaleké Hamerské přehrady za Karla Adámka roku 1912, která patří k nejstarším vodním nádržím se sypanými hrázi u nás. Velké povodně se městem prohnaly roku 1585, 1723, 1734, 1804 a 1880. Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 14, 33 a 63. Dále Pavel Kobetič, *Chrudimský kaleidoskop XX. století*, Chrudim 2001, s. 17. – Vladislava Valchářová, *Vodní nádrž Hamry*, in: eadem (ed.), *Industriální topografie, Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 102. – Šrámek (pozn. 2), s. 43.

³¹ Soutěže se zúčastnily firmy jako Kolben a spol. Praha, Siemens, Křižík Praha nebo vítězná V.E.S Union Praha.

³² V té době uplynulo dvacet let od instalace prvního veřejného osvětlení v Písku.

³³ Dnes se zde nachází byty a dílny. *Městská elektrárna v Hlinsku. Historie jejího vzniku a vývoje*, Hlinsko 1911, s. 5 a 24. – Miroslav Kindl, *Městská elektrárna*, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 105. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 32 a 61. – Šrámek (pozn. 2), s. 42.

³⁴ S čímž souvisel i vznik Masarykovy ligy proti TBC. Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 36 a 61.

³⁵ Výstavba vodovodu s sebou nesla mnoho těžkostí. Před první světovou válkou se nepovedlo projekt uskutečnit a při dalších jednáních stavbu podržovali jednotlivci, kteří svými nevhodnými řeči (např. že realizací vodovodu se zruinuje hospodářský život města, což se nejvíce dotkne chudých obyvatel) proces zdržovali. Oddalováním se stavba prodražila o téměř 1 milion korun. Po všech útrapách se roku 1936 podepsalo zadání a roku 1938 již tekla pitná voda hlineckým vodovodem. Nutno podotknout, že výstavba elektrárny s sebou nesla podobné neodůvodněné útrapy. Ibidem, s. 63. – Šrámek (pozn. 2), s. 42 a 60. – *Městská elektrárna* (pozn. 33), s. 17.

Hlinečtí taktéž využívali vybudované kvalitní sportovní zázemí. Rada města všele se starostou v první čtvrtině 20. století podpořila vybudování plovárny za pivovarem. [24] Zřízení zimního kluziště s elektrickým osvětlením se datuje do roku 1932, od počátku osmdesátých let se již bruslilo na umělé ledové ploše. [25] První návštěvníci mohli využít lyžařský vlek v oblasti Na Stráni na počátku šedesátých let minulého století. Ve stejném období proběhlo položení základního kamene ke sportovnímu stadionu v Olšinkách.³⁶

Nakonec nelze alespoň krátce zmínit historii židovského obyvatelstva. Ke konci 19. století bylo v Hlinsku evidováno sedmdesát osob židovského vyznání.³⁷ V následujících letech jejich počet klesal – na počátku století zde žilo třiapadesát osob, k roku 1930 jen pětatřicet. Židé, ač nepočetná minorita na daném území, od konce 19. století až do konce první republiky zastávali významné postavení jakožto majitelé textilních a kožešnických továren.³⁸ Dodnes na ně upomínají dvě památky z prvního desetiletí 20. století, tj. hřbitov drobných rozměrů a synagoga, dnes adaptována na městské muzeum.

2.1 Kulturní život města – počátek fenoménu obdivu k lidovému stavitelství

Kořeny zájmu o lidové dědictví Hlinecka lze hledat již na konci 19. století při přípravách Národopisné výstavy Československé v Praze. Hlinecké zástupce zde prezentoval roubený horácký statek. Silnou spojitost regionu s výstavou má na svědomí nejvýznamnější rod v novodobé historii města – rodina Adámků. Díky nim se Hlinsko těšilo rozkvětu politického, hospodářského a zejména kulturního.

První silné impulsy přišly s osobou tkalce Jana Adámka, který zde zapustil kořeny roku 1833.³⁹ Váže se s ním rozvoj hospodářský, jelikož v rámci svého obchodování zvládl zorganizovat na 500 domácích tkalců. Postupně se stal zejména armádním dodavatelem kvalitního plátna. Tímto krokem položil v Hlinsku základy textilního průmyslu a kvalita místních tkalců přilákala mnoho dalších podnikatelů.

³⁶ Vladimír Rozehnal, *Města Pardubického kraje*, Pardubice 2015, s. 87. – Hájek – Vašáková – Tomášek (pozn. 26), nečíslováno.

³⁷ První zmínky o hlineckých Židech pochází z roku 1716.

³⁸ Rudolf Schulhof, Kaufmann, Moric Fuhrmann, Daniel Spitzer, rodina Taussigova, Julius Freud, rodina Schurova, Jindřich Löwy, Arnošt Perkowski a další. Alžběta Langová – Renáta Růžičková, *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 93.

³⁹ Vladimír Červenka, Hlinsko před 100 lety, Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků, 1993, č. 1, s. 3. – Jaromír Toman, Hlinsko a rodina Adámků, Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků, 1993, č. 1, s. 11.

Založil také lihovar, škrobárnu, břidlicový lom či těžbu rašeliny. Svou činností zajistil mnoha obyvatelům zdroj živobytí.⁴⁰

Jeho rodová linie pokračovala pro Hlinsko dvěma důležitými osobami – Karlem Adámkem⁴¹ a Karlem Václavem Adámkem. Karel (1840–1918)⁴² se ve svých pětadvaceti letech stal starostou nově vytvořeného okresního zastupitelstva, kde setrval bez přerušení do roku 1918.⁴³ Mnohé jeho vydané studie jsou podkladem pro poznání novodobého kulturního a hospodářského života hlineckého regionu. Sepsal na 170 spisů a přes 2 000 časopiseckých studií a úvah. Procestoval Evropu a nasbíral mnoho zkušeností, díky nimž se již od svého mládí podílel na rozvoji města.⁴⁴ Jeho zásluhou vede železniční trať Pardubice – Havlíčkův Brod přes Hlinsko, nikoli přes Trhovou Kamenici. Tento počín se stal hnacím motorem pro další místní hospodářský a průmyslový rozvoj. Podílel se na regulaci toku řeky Chrudimky, výstavbě nedaleké přehrady u Hamrů či hlineckých škol. Stál u založení mnoha hlineckých spolků (Svantovít, Pokrok, spolek Muzea okresu hlineckého⁴⁵). Karel Adámek se stal čestným předsedou Národopisné výstavy Československé v Praze (1895).⁴⁶

Třetí význačnou generaci rodiny Adámků představoval doktor práv Karel Václav (1868–1944).⁴⁷ Po svém otci zdědil lásku ke své rodné domovině a zájem o její historii. Činnost tohoto muže se neorientovala pouze na dění v Hlinsku a jeho okolí, ale na celé české země. Roku 1888 stál u založení Společnosti přátel starožitnictví

⁴⁰ Magda Křivanová, Nástin historie hlineckého průmyslu, Hlinecko. Sborník příspěvků, 1996. č. 4, s. 2. – Toman, Hlinsko (pozn. 39), s. 11.

⁴¹ Měl umělecky založeného bratra Bohumila – např. jeho hru Salomena nebo Heralt uvedlo Národní divadlo ve svém repertoáru. Šrámek (pozn. 2), s. 31. – Toman, Hlinsko (pozn. 39), s. 11–13.

⁴² Vladimír Koblížek, Před 170 lety se narodil Karel Adámek, Chrudimské vlastivědné listy 19, 2010, č. 2, s. 2–4.

⁴³ Jeho vliv však sahal za hranice Hlinska. Roku 1879 se stal poslancem říšské rady, kde setrval téměř třicet let. Ke konci 19. století byl několikrát zvolen do sněmu Království českého, ale také i jako člen panské sněmovny a přisedící zemského výboru. Roku 1892 předložil sněmu Království českého návrh zákona týkajícího se zřízení komise pro ochranu památek. V roce 1915 byl jmenován konzervátorem archivní rady pro samosprávu okresů Hlineckého, Chrudimského, Nasavreckého, Poličského, Skutečského. Josef Postl, První musejní sjezd československý, in: Karel Václav Adámek, *Hlinecko, Kniha vzpomínek*, Hlinsko 1914, s. 100. – Šrámek (pozn. 2), s. 30–31. – Červenka (pozn. 39), s. 3.

⁴⁴ Milan Adámek, Vlastivědný výzkum Hlinecka, in: Adámek, *Hlinecko* (pozn. 43), s. 163. – Toman, Hlinsko (pozn. 39), s. 11.

⁴⁵ Karel Adámek ve svých publikacích *Z naší doby* vytyčil program pro vlastivědnou činnost v českých zemích. Postl (pozn. 43), s. 100.

⁴⁶ Po úspěšné výstavě v Praze nastal vleklý spor ohledně autorství prvotní myšlenky uspořádání výstavy, o kterou se přel ředitel Národního divadla František Šuber s Karlem Adámkem. Karel Václav Adámek na základě dopisů, esejí apod. zveřejnil na 100 stránkách Vlastivědného sborníku východočeského důkaz prvenství svého otce, jakožto i statut hlavního spolutvůrce a čestného předsedy Národopisné výstavy československé. Červenka (pozn. 39), s. 4. – Toman, Hlinsko (pozn. 39), s. 11.

⁴⁷ Michal Navrátil, Adámek Karel Václav JUDr., in: idem, *Almanach československých právníků. Životopisný slovník čs. právníků, kteří působili v umění, vědě, krásném písemnictví a politice od Karla IV. počínaje až na naše doby*, Praha 1930, s. 10–17.

českých v Praze. Jeho první stat' o Hlinsku se datuje do roku 1890 s názvem *Česká chalupa*. Významným počinem je také vydání knihy *Čechy, díl XII – Východní Čechy* s Terézou Novákovou, Theodorem Novákem a Zdeňkem Wirthem. Sepsal na 700 pojednání z širokého spektra oborů. Snažil se z hlineckého muzea vybudovat vzorovou instituci poskytující ucelený obraz o regionu. Velkou měrou se zasloužil o rozvoj muzejnictví jak na poli teoretickém v rámci obhajoby a organizačního uspořádání nově vznikajících regionálních institucí, tak praktickém jakožto sběratel artefaktů. Společně s otcem ustanovil a vedl výbor Národopisné výstavy československé. Oba se velice zasloužili o uspořádání vzorové okresní Národopisné výstavy v Hlinsku roku 1893 pod taktovkou nové vzniklého výstavního výboru, který byl v Čechách první svého druhu.⁴⁸

K přelomové události ovlivňující kulturní život Hlinska, též spjaté s výše zmíněným rodem, patří bezesporu založení Muzea okresu hlineckého roku 1874.⁴⁹ Sbírkový se rychle rozrůstaly,⁵⁰ nechyběla ani knihovna. V dotčeném regionu započala rozsáhlá bádání místopisná, historická i národopisná. Artefakty se zpočátku ukládaly v nově vybudované škole (dnešní gymnázium), pro něž se vyhradily tři sály.⁵¹ Založení muzea lze označit za první krok vedoucí k realizaci význačné kulturní události celonárodního významu, tj. Národopisné výstavy československé v Praze.⁵² Danému o dva roky dříve předcházela hlinecká okresní výstava, která se spojila s výstavou průmyslovou. Exponáty si přišlo prohlédnout na více než 200 návštěvníků společně s delegáty hlavního výboru a krajinských odborů Národopisné výstavy československé včetně zástupců muzejních spolků.⁵³ Hlinecká událost by se dala nazvat prvním

⁴⁸ Toman, Hlinsko (pozn. 39), s. 13. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 135–136. – Adámek, Vlastivědný výzkum (pozn. 44), s. 171. – Hájek – Vašáková – Tomášek (pozn. 26), nečíslováno.

⁴⁹ Čtvrté venkovské muzeum, ale první sbírající artefakty z celého okresu. Ilona Vojancová, Ohlasy Národopisné výstavy Československé 1895 v našem regionu, *Chrudimské vlastivědné listy* 4, 1995, č. 3, s. 1.

⁵⁰ Do práce se zapojili všichni – nerosty získalo muzeum díky darům z lomů, místní věnovali své starožitnosti či přírodniny, nejvíce však sbíral sám Karel Adámek.

⁵¹ V prvních letech se především zdůrazňovala služba muzea škole, kdy sbírkové předměty díky svému umístění plně sloužily při školní výuce žákům a učitelům. Adámek, *Paměti* (pozn. 1), s. 61. – Václav Hrnčíko, Sto let muzea v Hlinsku v Čechách, *Národopisné aktuality* XII, 1975, č. 1, s. 78. – Šrámek (pozn. 2), s. 40.

⁵² Emil Sekyra, O počátcích výzkumu přírodovědného a sbírek Musea okresu hlineckého, in: Adámek, *Hlinecko* (pozn. 43), s. 67–68. – Adámek, *Paměti* (pozn. 1), s. 46. – Adámek, *Z dějin okresu* (pozn. 1), s. 29.

⁵³ O neskonale významu snahy hlineckých při přípravě okresní výstavy svědčí i dojmy hlavního jednatele výboru československé výstavy národopisné Dr. Emanuela Kováře z roku 1893: „*Výstava hlinecká je vážně poctivá, nelže, nezatajuje, nechlubí se cizím perím ... Jedte hned do Hlinska a pracujte jako oni.*“ František Hamza, Národopisná vzpomínka, in: Adámek, *Hlinecko* (pozn. 43), s. 97–98. – Jana Vašková, Hlinecko a Národopisná výstava v Praze, *Chrudimské vlastivědné listy* 4, 1995, č. 3, s. 3.

vlastivědným a muzejním sjezdem v našich zemích. Po nejedné stránce také přispěla k nastínění směrnice pro muzejní a vlastivědnou činnost.⁵⁴

Hlinečtí byli na svoji historii hrdí, což se promítlo i do samotného obsahu výstavy při prezentaci místní architektury včetně krajových zvláštností. Bohužel tento postoj s rozvojem průmyslu opadl a záchrana místního tradičního lidového stavitelství se stala, zejména v druhé polovině 20. století, předmětem vleklých diskusí. Přípravy na Národopisnou výstavu československou v Praze (od 15. května do 23. října 1895)⁵⁵ vedla Národopisná společnost československá, která ji koncipovala s důrazem na slovanské lidové tradice reprezentující regiony, částečně jakožto opozici k německé kultuře Rakouska-Uherska. Hlinsko na výstavě zastupovalo mnoho exponátů včetně typického východočeského horáckého statku z Hlinecka dle vzoru stavení U Popelků z Českého Herálce s původním regionálním vybavením. V samotných objektech tvořících tzv. náves vesnice československé se nacházeli krojovaní dobrovolníci předvádějící činnost typickou pro daný region.⁵⁶ Z daného lze vyvodit snahu o interpretaci lidového stavitelství v širším záběru, na což navazují koncepce moderních muzeí v přírodě.

2.2 Přerod Hlinska v průmyslové město

Rozvoj místního, zejména textilního průmyslu se váže k osobě Jana Adámka.⁵⁷ Přerod Hlinska v průmyslové město se však připisuje vídeňskému továrníku Filipu Haasovi,⁵⁸ který zde kolem poloviny 19. století založil první továrnu na výrobu látek. Start kožešnické výroby se tradičně spojuje se jménem Josefa Tlustého,⁵⁹ jenž roku 1903 přivezl z Vídně své spolupracovníky a otevřel moderní kožešnickou dílnu.⁶⁰ O pár

⁵⁴ Mezi nejvýznamnější rezoluce sjezdových jednání se řadí např. ustanovení hlavních bodů pro vydání zákona o ochraně památek či určení spolupráce samosprávných orgánů při ochraně památek, organizování a sbírání materiálů pro položení základů k hlavní sbírce pro Národního muzea, programy a stanovy národopisných muzeí okrskových nebo národopisných oddělení pro krajská muzea. Postl (pozn. 43), s. 99–100.

⁵⁵ Výstavě předcházela Jubilejní průmyslová výstava v Praze (1891), na které se prezentovalo na sedmáct hlineckých firem. Nechyběly ani národopisné ukázky ze zdejšího kraje. TP [?], Národopisná výstava československá, in: Horová (ed.) (pozn. 11), s. 552. – Vojancová, Ohlasy (pozn. 49), s. 1–2. – Červenka (pozn. 39), s. 3. – Šrámek (pozn. 2), s. 40.

⁵⁶ Křivanová, Počátky (pozn. 7), s. 11. – Červenka (pozn. 39), s. 4. – Šrámek (pozn. 2), s. 40. – Vašková (pozn. 53), s. 3.

⁵⁷ Šrámek (pozn. 2), s. 30.

⁵⁸ Tkalci po poklesu výroby plátna jezdili do Vídně, kde svou zručností upozornili vídeňské továrníky na zdroje kvalitní a levné pracovní síly. Haasova firma v Hlinsku fungovala do roku 1914.

⁵⁹ Už k roku 1852 se však dokládá založení koželužského závodu s výrobnou obuvi (později i kožené výstroje pro armádu) Františkem Malinským, která fungovala do roku 1900. Šrámek (pozn. 2), s. 35.

⁶⁰ Mezi další kožešníky patřili např. Rudolf Tichý, Jan Tlustý, Josef Tlustý ml., Josef Sedláček, bratři Dřevíkovští, J. Záviška, F. Švanda, firma Bouška, Ohle, Červinka, firma Tichý, Ježdík a spol., František Malinský, Karel Stašík. Křivanová, Nástin (pozn. 40), s. 4.

let později se firma Tlustého spojila s dalším vídeňským prosperujícím závodem Julius Freud. Své podnikání udrželi i při válce, jelikož se svými 500 zaměstnanci vyráběli vesty a kožichy pro vojsko.⁶¹ Už před první světovou válkou si kožešnictví ve městě vytvořilo pevný základ a Hlinsko se postupně vypracovalo v centrum kožešnického průmyslu.

Po krátké době došlo k rychlému rozmachu textilního i kožešnického průmyslu. Ruku v ruce s rozvojem industrie na straně jedné⁶² přicházel úpadek tradičních řemesel na straně druhé.⁶³ Městečko zabývající se zemědělstvím a drobnou řemeslnou činností se transformovalo na rozvíjející se město průmyslové s vlivem na všechny sféry života. Zvyšující se úroveň se promítla do vzhledu města při probíhajících rekonstrukcích stávajících sídel i ulic, ale také výstavbou potřebných továren a obydlí pro dělníky.

Mimo zmíněné textilní a koželužské odvětví vzkvétaly další sektory. Na počátek 20. století datujeme rozmach pilníkářství⁶⁴, jež se v Hlinsku stalo tradiční výrobní činností. Na síle nabýval také místní kamenoprůmysl. Josef Rozsypal založil nedaleko Srní (cca dva až tři km od Hlinska) velké žulové lomy, které o deset let později získala firma Jiří Matula a syn.⁶⁵ [26] K dalším produktům vznikajícím v hlinecké kotlině patřilo cementové zboží a azbestová krytina, uplatňovaly se zde cihelny i stavební firmy, gumárenský a dřevařský průmysl včetně parní pily, pivovarnictví ad.⁶⁶

Nelze předpokládat, že by průmysl mohl vzkvétat bez řádného spojení s okolním světem. Velkým dílem k rozmachu místní industrie přispělo vybudování železnice. První podněty ke stavbě zaznívaly již na počátku šedesátých let 19. století, realizace proběhla mezi lety 1869–1871.⁶⁷ Taktéž se s postupným rozvojem motorismu rozrůstala síť silnic vedoucích z Hlinska do okolních obcí včetně souvisejícího zprovoznění první čerpací stanice společnosti Naftaspol na Tylově náměstí (1926).⁶⁸ Tyto kroky zajistily

⁶¹ V meziválečném období se v Hlinsku vyrábělo za více než 80 mil. korun kožešnických výrobků určených většinou pro export.

⁶² Průmyslové závody v Hlinsku zaměstnávaly k roku 1911 na 5 649 osob. Šrámek (pozn. 2), s. 45. – Šebestová (pozn. 23), s. 6.

⁶³ Červenka (pozn. 39), s. 3.

⁶⁴ Založení roku 1908, zaměstnáno až 60 dělníků. Šrámek (pozn. 2), s. 35.

⁶⁵ První žulové lomy na Hlinecku otevřeny roku 1893 podnikatelem Lehnfeldem z Vídně. Ibidem, s. 35. – Červenka (pozn. 39), s. 3.

⁶⁶ Křivanová, Nástin (pozn. 40), s. 5. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 32.

⁶⁷ Michal Zlámaný, Železniční stanice Hlinsko v Čechách, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 102.

⁶⁸ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 27–28 a 55. – Červenka (pozn. 39), s. 3. – Rozehnal (pozn. 36), s. 80. – Šrámek (pozn. 2), s. 33.

pozemní spojení okolních obcí s Hlinskem, díky čemuž se otevřely dveře vývozu hlinečných produktů do celého světa.

Po první světové válce nastala určitá stagnace průmyslu a celkového rozvoje města. Třicátá léta se nesla v duchu krize,⁶⁹ která zasáhla zejména textilky a lomy. V daných odvětvích se přistoupilo ke snižování mezd a propouštění zaměstnanců, což vedlo nejen ke stávkám, ale i k postupnému krachu některých firem. Naproti tomu se kožešnictví krize nedotkla v takové míře.⁷⁰ Ani těžké období však hlinecké v zastoupení Řemeslnickou besedou neodradilo uspořádat roku 1934 Výstavu řemesel, průmyslu, obchodu, zemědělství a kultury,⁷¹ kde se prezentovalo na šestadevadesát hlinecký firem napříč obory. Hlinecký průmysl výstavou poukázal, že zvládne překlenout současnou krizi.⁷²

Po okupaci Československa začali zástupci švýcarské firmy Nestlé od čtyřicátých let provozovat závod na zpracování mléka (dnešní TATRA mléko) u železniční trati Hlinsko – Havlíčkův Brod. K další výrazné poválečné výrobě patřily elektrotechnické přístroje ESA Prošvic (zakladatel Jan Prošvic⁷³), která se postupně přetransformovala na známější Elektro-Pragu a posléze ETU.⁷⁴ Následně hlinecké podnikatele oslabila vlna znárodnování po roce 1946. Od sedmdesátých až do osmdesátých let nastala další stagnace z důvodu normalizace. Po sametové revoluci opětovně zavládl rozkvět hospodářství i soukromého vlastnictví,⁷⁵ avšak Hlinsku se již nikdy nepodařilo navázat na svůj původní věhlas.

⁶⁹ Světová hospodářská krize, jejímž následkem klesla hodnota libry. Důsledky se projeví ve velkých ztrátách průmyslníků, růstu nezaměstnanosti i krachem podniků.

⁷⁰ Krivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 36–37. – Krivanová, Nástin (pozn. 40), s. 5.

⁷¹ Pořádala Řemeslnická beseda založená roku 1884, mezi jejíž cíle patřilo pořádání přednášek a zvelebování řemesel, což se odrazilo i ve spolupráci na všech kulturních akcích konaných v Hlinsku vč. Průmyslové výstavy (1893), kde vystavovalo na sedmaosmdesát firem. Hájek (pozn. 5), s. 7.

⁷² Krivanová, Nástin (pozn. 40), s. 4–5. – Šrámek (pozn. 2), s. 59.

⁷³ O životě Jana Prošvice viz Anna Ježková, *Průběh akce „Kameny“ a příběhy jejich obětí* (bakalářská diplomová práce), Ústav českých dějin FFUK, Praha 2016, s. 41–45.

⁷⁴ Šrámek (pozn. 2), s. 64. – Šebestová (pozn. 23), s. 6.

⁷⁵ Krivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 41.

3 Zásadní urbanistické proměny města Hlinska ve 20. a 21. století

Hlinsko se rozprostírá v kotlině na hranicích Žďárských vrchů a Železných hor, tudíž se vyznačuje značně členitým terénem s výškovými rozdíly. Historické osídlení se prvotně formovalo v jednotlivých osadách, které se postupem času spojovaly ku vzniku samotného města. Objekty vyrůstaly nahodile, dle vhodného místa, a tak se prvopočátky osidlování nespojují s předem plánovaným půdorysným řešením. Urbanistické uspořádání vzniklo přirozeným vývojem na základě ekonomických potřeb vyplývajících z umístění původní osady na křižovatce obchodních cest.⁷⁶ Postupně se díky rozrůstání obyvatelstva propojovaly jednotlivé místní části s osadami do dnešní podoby města, které z toho důvodu nedisponuje žádným plnohodnotným jádrem.

Lze konstatovat, že Hlinsko patří na Chrudimsku k nejstarším obcím se středověkou strukturou. K řece Chrudimce mírně svažité Poděbradovo náměstí tvoří střed města, na němž se nacházel původní rynek. Nedaleký, původně románský, kostel Narození Panny Marie nalezneme přibližně půl kilometru od centra města.⁷⁷ Historickou zástavbu nelze považovat za rozsáhlou, kolem poloviny 16. století se zde nacházelo necelých osmdesát usedlostí, jejichž počet přetrvával přibližně do poloviny 19. století. Podíl na rozmachu stavební činnosti po polovině 19. století mělo mj. získání statutu okresního města roku 1865, ale i pro regionální průmysl důležitá výstavba železniční dráhy mezi lety 1869–1871.⁷⁸

První snahy o regulaci městské zástavy se datují po roce 1874 v důsledku neblahého požáru většinově dřevěné zástavy. První plán vytvořil Jan Holešovský, rytíř ze Slavětína, který nejprve naskicoval původní spáleniště, na jehož základě zakreslil návrh budoucí zástavy. Jeho druhý nárys z roku 1905 obsáhl již celé město. Nový plán vypracoval o necelých třicet let později (1929) hlinecký geometr Ing. Zeman. Následné změny pocházely od architekta Kalivody z Brna, který se věnoval důležitým městským partiím. Po druhé světové válce vznikla první ucelená územní dokumentace od architektů Jichy a Karla Trauba.⁷⁹ Následné územní plány se s potřebami města

⁷⁶ *Věc: podklady pro vypracování směrného územního plánu města Hlinska*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1959.

⁷⁷ Renata Růžičková – Luděk Štěpán – Ivo Šulc, *Chrudimsko, ztracené i zachráněné podklady*, Chrudim 2003, s. 31.

⁷⁸ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 45.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 46.

vyvíjí dodnes. V současnosti platný aktualizovaný plán z roku 2010 považuje za kulturně hodnotné, kromě Betléma, i galerii a muzeum, Českou spořitelnu (bývalou Občanskou záložnu), budovu pivovaru či židovský hřbitov. Orlovnu a tzv. Ježdíkův dům navrhuje dokonce na prohlášení kulturní památkou.⁸⁰

Místní architektura se dlouhou dobu vyznačovala domky vesnického charakteru, a to zejména z důvodu stěhování obyvatelstva z dědin do města kvůli vyššímu výdělku. Svá nová obydlí stavěli v návaznosti na tradiční lidovou výstavbu, v níž celý život vyrůstali a kterou dobře znali. Přelom 19. a 20. století se nesl na vlně velkých společenských změn s mohutným rozvojem průmyslu, jenž zajistil mnoho pracovních míst. Logicky následoval rozmach stavební činnosti. Kromě nových obytných domů začaly ve městě vyrůstat stavby průmyslového charakteru, tj. továrny, dílny a sklady. Wilsonova ulice, která ústila u vlakového nádraží, se rozrostla o textilní továrnu Daniela Spitzera, Reichmanna a Brügela, Morice Fuhrmanna nebo Marvana, Žemličky a Sadovského. Z textilních firem lze zmínit firmu Samuel Taussig a synové (později známé jako SATAS) na konci Husovy ulice a Antonína Klazara v ulici Hálkova. Na Nádražní ulici stávala parní pila Arnošta Perkowitsche.⁸¹

Pro potřeby svých zaměstnanců budovali továrníci dělnické domky, místy až drobné kolonie. Zmiňovaný Taussig zajistil v prvním desetiletí 20. století pro své podřízené činžovní domy a dělnickou kolonii Dědová⁸² v dnešní Vinohradské ulici, [28] další se nacházely v Rokycanově a Třebízského ulici. Na rohu dnešní Taussigovy a Adámkovy ulice vystavěl kožešník Richard Scholhof dělnické byty. Zaměstnanecké domky vznikly též pro zaměstnance pivovaru v nedaleké Palackého ulici.⁸³ Díky železnici se navíc ve městě rozmohl čilý cestovní ruch, a tak mohli návštěvníci využít

⁸⁰ Pavel Kupka – Zlata Macháčová – Jana Šejvlová a kol., *Územní plán Hlinsko – úplné znění po vydání Změny č. 7*, Hradec Králové 2022 (dostupné online:

https://www.hlinsko.cz/modules/file_storage/download.php?file=6bebc73%7C1241&inline=1).

⁸¹ *Ibidem*, s. 58–60.

⁸² Název zkratkou názvu Dělnické DOMky a koncovky -vá. Architekt František Otto Valouch. Veronika Fousková, Samuel Taussig a synové, mechanická tkalcovna na lněné, konopné a bavlněné zboží, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 103. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 58–60.

⁸³ Literatura zmiňuje výstavbu kolonie domků (1913) v ulici Palackého. Dle leteckého snímkování, kdy nejstarší snímek pochází z roku 1937, se zde však nacházely pouze louky a pole na okraji města. Pravděpodobně se spíše jednalo o vedlejší (západnější) ulici Máchovu s drobnými přízemními dvojdomy. K této teorii se autorka kloní jako k nejrrelevantnější. Další variantu lze spatřovat v demolici objektů při válce, kterou však nepodporuje absence ulice a silnice či upravená parcelace. V případě realizace obytných kapacit pro dělníky v předmětné ulici lze uvažovat jediné o dvoupodlažním domě čp. 72 a 73, avšak ani při možném uzpůsobení na byty by dle autorky neobsáhly potřebnou kapacitu pro zaměstnanecké ubytování. Poslední možnost nabízí nerealizaci dělnických domků dle návrhu. K dělnické kolonii autorka nenalezla další prameny potvrzující či vyvracející vypsání teorie. Hana Hlušíčková, Hlinsko, Skuteč, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 98–99. – Šrámek (pozn. 2), s. 43. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 60–61. – Rozeňhal (pozn. 36), s. 83. – *Pivovar*, SÚ Hlinsko, karton 260, nefoliováno, nedatováno.

služby četného množství nových hostinců a ubytovacích zařízení.⁸⁴ Na vzhledu města se prosala i realizovaná regulace řeky Chrudimky.⁸⁵

Konec první světové války s sebou přinesl chudobu, bídu i nedostatek bytů. Pro jedince bylo nerealizovatelné financovat výstavbu soukromého objektu, jelikož se zvýšily stavební náklady. V rámci řešení vzniklé situace město postavilo roku 1920 ze státní subvence nájemní dům čp. 843 za 1 600 000 korun. Bytová tíseň však neustávala. Díky nově ustanovenému stavebnímu družstvu se město během čtyř let rozrostlo o devatenáct domů a třiadvacet bytů. Ve stejném údobí započala výstavba nového chudobince při jižním okraji Hlinska v tzv. Volšinkách. Také různé provozovny, obchody či skladiště prošly přestavbou. Vizuální stránku dále formovalo postupné dláždění většiny ulic a veřejných ploch. Díky čilému stavebnímu ruchu se město rozrostlo o 638 bytů, pět veřejných objektů, jedenasedmdesát obchodů, 311 dílen, dvaosmdesát provozoven a třiadvacet garáží pro auta.⁸⁶

Hlinsko po Chrudimi zastávalo post druhého nejvýznamnějšího sídelního střediska v okrese. Na počátku druhé poloviny 20. století se v Hlinsku nacházelo mnoho průmyslových závodů, spotřebních a výrobních družstev, mj. Elektro-Praga (dnes známá jako ETA), Technolen, Plyšan, Čemolen – tírna lnu, Průmysl mléčné výroby (dnešní TATRA mléko), kožešnické závody jako KARA nebo KODRU, Východočeské pivovary (dnešní Pivovar Rychtář), PMV ad. Průmyslové oblasti se rozšiřovaly zejména na územích tzv. Hlinska „sever“ a Hlinska „jih“, kam se měly dle původních plánů odsunout i současné závody. V rámci nového diskutovaného územního plánu se řešilo zejména jejich nejvhodnější napojení na silnice či železniční dráhu. K dalším tématům patřilo zajištění dostatečného množství bytových jednotek a domů pro expandující město. Základní pilíř tvořila výstavba sídliště u Elektro-Pragy, k němuž existuje vypracovaný podrobný plán z roku 1961.⁸⁷ Nově vzniklou městskou část Drachtinky definují dvou- až třípodlažní bytové domy včetně občanské vybavenosti.⁸⁸ Obecně však hlinecké novostavby nevycházely z regionálních zvyklostí ani kvalitních architektonických plánů. Zároveň se na již existujících rodinných domech propisovaly

⁸⁴ Šrámek (pozn. 2), s. 44. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 60.

⁸⁵ Koběřská (pozn. 7), nečíslováno. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 52.

⁸⁶ Šrámek (pozn. 2), s. 54–55 a 64. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 36–37.

⁸⁷ *Směrný územní plán Hlinsko I*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 141, nefoliováno, 1959–1990.

⁸⁸ *Hlinsko „Drachtiny“*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 143, nefoliováno, 1964–1976. – A. Havíř, *P.Ú.P. HLINSKO – DRACHTINY*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 143, nefoliováno, 1965.

další přestavby. Jednotným znakem se stala břizolitová omítka, rozměrná trojdílná okna a drátěné ploty s plechovými vraty. V duchu aktuální doby i politické situace začínalo město ztrácet své tradiční rysy a jeho stavební rozvoj se po přibližně třicet let soustředil na území mimo centrum města, kde se mj. nacházela i chátrající městská část Betlém.⁸⁹ Z původního rozsahu souboru místní vernakulární architektury se do dnešní doby povedlo zachovat jen zlomek.

Jako každému většímu městu se ani Hlinsku nevyhnuly diskuse týkající se realizace obchvatu, v tomto případě ve směru Ždírec nad Doubravou – Polička, které započaly už v devadesátých letech minulého století. Dodnes se vize nerealizovala. Drobnou výjimku tvoří letos vybudovaný menší obchvat v oblasti Rataje, který však nevychází z původně řešených problémů husté dopravy na nejvytíženějších dopravních uzlech vedoucích přes Hlinsko.⁹⁰

K jedněm z nejmělejších, avšak bohužel nerealizovaných, plánů zkoumaného údobí zařazují studii areálu zimních sportů. Současná hlinecká sjezdovka o třech vlecích je společně s ubytovnou Horalka a hotelem Styl situována v oblasti Na Stráni. [29] Výstavba lyžařského střediska započala v rámci akce Z v šedesátých letech minulého století. Velká koncepce plánovaného tzv. Areálu zdraví prošla mnoha projednáními, které ovšem nevedly ke kýženému výsledku. Celkový rozsah zamýšleného konceptu nám dodnes připomíná pouze rozměrný model z roku 1972. Mezi nerealizované prvky rekreačního areálu patří umělá plocha pro běžce a sjezdaře, skokanský můstek (dvacet a padesát metrů), sánkařská dráha, koupaliště, minigolf, rozličná sportovní hřiště, odpočinkové zóny a výstavba nového hotelu a autokempu. Daným krokem by se zajistilo zvýšení cestovního ruchu ve městě. Areál by zároveň sloužil místnímu obyvatelstvu, jelikož kapacita současných sportovišť se stávala nedostačující. Jediného většího rozšíření lyžařského areálu se místní dočkali roku 2006 s prodloužením

⁸⁹ *ÚS Hlinsko – Betlém*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1987. – *Koncepce přestavby Hlinska*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 142, nefoliováno, 1967.

⁹⁰ *Dokončení stavebních prací na zřízení obchvatu městské části Rataje v Hlinsku*, <https://www.cht-pce.cz/aktuality/?article=aktuality/dokonceni-stavebnich-praci-na-zrizeni-obchvatu-mestske-casti-rataje-v-hlinsku/>, vyhledáno 16. 5. 2023. – *Územní plán Hlinska: nejvíce se zájmu těšil obchvat*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/uzemni-plan-hlinska-obchvat20090705.html, vyhledáno 16. 5. 2023. – Marek Nečina, *V Hlinsku vítězí severní varianta silničního obchvatu*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/v-hlinsku-vitezi-severni-varianta-silnicniho-obchv.html, vyhledáno 16. 5. 2023. – *Územní plánování*, <https://www.hlinsko.cz/urad/uzemni-planovani/>, vyhledáno 16. 5. 2023. – *Hlinsko zveřejnilo plánovanou trasu obchvatu*, <https://pardubice.rozhlas.cz/hlinsko-zverejnilo-planovanou-trasu-obchvatu-6095259?print=1>, vyhledáno 16. 5. 2023. – *Směrný územní plán* (pozn. 87), nečíslováno.

sjezdovky o 200 metrů. S danou akcí souviselo unikátní přemostění silnice vedoucí do Ždírcce nad Doubravou pro vedení nové lyžařské trasy.⁹¹

Mezi velké stavební akce 21. století, které se propsaly do vzhledu města, patří výstavba multifunkčního centra na Adámkově třídě na místě bývalého učiliště (2011), autobusového terminálu v blízkosti vlakového nádraží (2019) a koupacího biotopu na místě bývalé plovárny v oblasti Drachtinky (2020).⁹²

Veřejná prostranství v řešeném období jen částečně obohatila sochařská díla – před objektem gymnázia stojí Pomník padlých odhalený roku 1925,⁹³ [40] busta hlineckého rodáka a akademického malíře Karla Lidického se nachází před jeho rodným domem čp. 135⁹⁴ a původně jihlavský pomník Mistra Jana Husa obohacuje nedaleký urnový háj situovaný jižně od města.⁹⁵ Samotné náměstí se své dlouho očekávané dominanty⁹⁶ dočkalo na počátku tohoto století ve formě nové žulové kaskádovité kašny na trojúhelníkovém půdorysu. Objekt ale dodnes budí kontroverze, navíc posledních pár let neplní svoji funkci z důvodu ztrácející se vody. K oživení nefungující kašny existovaly nápady, jako např. osazení sochou koně, přidáním trysky, připodobnění k toku Chrudimky, avšak ani jedna varianta se nerealizovala.⁹⁷

⁹¹ V současné době se uvažuje o rozšíření přemostění v rámci prodloužení další sjezdovky. Romana Netolická – Kamil Dubský, *Skiareál v Hlinsku chce dalším mostem nad silnicí prodloužit i druhou sjezdovku*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/skiareal-v-hlinsku-chce-dalsim-mostem-nad-silnici-prodlouzit-i-druhou-sjezdovku.html, vyhledáno 30. 8. 2023. Další informace o hlinecké sjezdovce a plánovaném Areálu zdraví viz *Areál Zdraví Na Stráni*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 137, nefoliováno, 1974–1975. – Peter Gál – Pavel Tausch, *Úvodní záměr výstavby areálu zdraví na Stráni Hlinsko*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 137, nefoliováno, 1974, s. 13 a 20. – Radek Latislav, *Skokanské můstky i sánkařská dráha. Z velké vize zůstal v Hlinsku jen model*, https://www.idnes.cz/pardubice/zpravy/lyze-areal-hlinsko-sjezdovka-vize-model-ski-klub.A210205_152047_pardubice-zpravy_lati, vyhledáno 30. 6. 2023.

⁹² Josef Kopecký, *Hlinsko má nový dopravní terminál s chytrými lavičkami a boxy na kola*, <https://pardubice.rozhlas.cz/hlinsko-ma-novy-dopravni-terminal-s-chytrymi-lavickami-a-boxy-na-kola-7973929>, vyhledáno 14. 3. 2023. – Vít Zavřel, *Integrovaný dopravní přestupní terminál*, <https://www.hlinsko.cz/urad/eu-projekty/integrovaný-dopravni-prestupni-terminal-34cs.html>, vyhledáno 14. 3. 2023. – Josef Kopecký, *Koupaliště je hotové. V Hlinsku mají moderní plovárnu s biotopem*, <https://pardubice.rozhlas.cz/koupaliste-je-hotove-v-hlinsku-maji-moderni-plovarnu-s-biotopem-8203641>, vyhledáno 25. 5. 2023. – *Směrný územní plán* (pozn. 87), nečíslováno.

⁹³ Popis viz Pavel Kobetič, *Pomník hlineckých občanů*, in: Pavel Kobetič a kolektiv, *Pomníky a pamětní desky Chrudimska*, Chrudim 2022, s. 32.

⁹⁴ Popis viz idem, *Pomník (busty) a pamětní deska sochaře K. Lidického*, in: ibidem, s. 38.

⁹⁵ Jedná se o jihlavskou sochu, kterou členové hlinecké Církve československé zachránili před zničením nacisty. Převezena byla ve dnech 30.–31. 7. 1939. Popis viz idem, *Pomník Mistra Jana Husa s pamětní deskou o osudu pomníku*, in: ibidem, s. 36–37.

⁹⁶ Do roku 1943 stály na náměstí pod radnicí sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána z 18. století. Dnes se nachází u kostela v nedalekých Kameničkách. Křivanová – Hájek, *Mikroregion* (pozn. 24), s. 23–24.

⁹⁷ Radek Latislav, *Hlinsko přeměnilo nefunkční kašnu na obří květináč, „tečou“ jen květiny*, https://www.idnes.cz/pardubice/zpravy/hlinsko-kasna-namesti-kvetiny.A220720_075045_pardubice-zpravy_lati, vyhledáno 11. 3. 2023. – *Kašna, z které si v Hlinsku na náměstí každý utahuje, přijde letos*

Současná urbanistická dispozice s hustou stísněnou zástavbou se na základě neorganického rozrůstání města i absence větších celků zeleně jeví roztržitě. Betlém, o jehož asanaci se diskutovalo celou druhou polovinu 20. století, považuji za jediný zajímavý architektonický soubor, který vyžaduje pozornost a respekt i v budoucnu. Z hlediska společenského patří také k jediné větší odpočinkové zóně města, zvláště při přetrvávající absenci větších zelených ploch.

přestavět, nejspíš bude připomínat řeku, <https://chrudimskenoviny.cz/kategorie/od-sousedu/kasna-z-ktere-si-v-hlinsku-na-namesti-kazdy-utahuje-prijde-letos-prestavet-nejp>, vyhledáno 11. 3. 2023.

4 Betlém a památková ochrana

Vzhled města také formovala postupná výstavba četných chalup drobných rolníků a řemeslníků vznikající bez plánovaného zastavovacího plánu, díky čemuž na volném place uprostřed města vyrostl jedinečný soubor domů s vlastním místním názvem Betlém. Lidová zástavba se však vyskytovala po celém městě. [43, 44] Městská část Betlém patří k urbanisticky a architektonicky hodnotnému souboru vernakulární architektury v rámci celé České republiky. Nachází se na pravém břehu Chrudimky mezi Poděbradovým náměstím a děkanským kostelem Narození Panny Marie.

Současný tzv. Betlém se rozkládá zejména na dvou územích, kdy první, oficiálně propagovaný a památkově chráněný, nalezneme na pravém břehu Chrudimky. Druhá část, tzv. Podkostelí, [47, 48] se nachází pod schodištěm vedoucím ke kostelu u čp. 401 zvaného Rychta, [49, 50, 51] která se stala jako první z celého souboru nemovitou kulturní památkou.⁹⁸ Jedná se o povětšinou roubené domky hrnčírů a tkalců vyznačující se lidovými formami a jednoduchými dispozicemi, převážně bez větších dvorků a zahrad. [52, 53] V druhé polovině 20. století, při rozmachu průmyslu, se čtvrť přeměnila na dělnickou. Významnost a kulturně-historickou hodnotu území dokládá i podklad k jednání ohledně budoucnosti Betléma vypracovaný památkáři z Pardubic ve druhé polovině 20. století: „... jehož jedinečnost výrazu a poloha v intravilánu města Hlinska z něj činí zcela unikátní v intravilánech jiných měst nesouměřitelný soubor památek lidového stavitelství [...] Betlém je v první řadě historicky dotvořeným souborem staveb, jejichž hodnota nevyniká u jednotlivých staveb, ale je daná celistvostí urbanistického výrazu.“⁹⁹

Pro lidové stavitelství je typické úzké sepjetí s přírodou, což se odráželo i ve využití místních přírodních materiálů. V oblasti Železných hor a Žďárských vrchů se do vzhledu objektů propisovalo drsnější klimatické prostředí. Architektura tohoto rázu se nachází fragmentárně dochována téměř po celém Hlinecku (např. Vítanov, Všeradov, Rváčov, Trhová Kamenice, Borová, Telecí, Korouhev aj.).¹⁰⁰ Tzv. domy

⁹⁸ Koběrská (pozn. 7), nečíslováno. – Rychta, <https://pamatkovykatalog.cz/rychta-12397031>, vyhledáno 15. 9. 2023.

⁹⁹ *Návrh na využití areálu lidových staveb „Betlém“ v Hlinsku, okres Chrudim. Podklad pro jednání rady MěstNV Hlinska dne 22. září 1977, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1977.*

¹⁰⁰ Památky lidového stavitelství nalezneme v celém Pardubickém kraji, avšak kromě Betléma (památková rezervace) spadají pod památkovou ochranu jen čtyři další oblasti, navíc s nižším stupněm ochrany (památková zóna), tj. Svobodné Hamry, Telecí, Vysoká u Javorníka. *Seznam vesnických památkových zón v Česku*, https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_vesnick%C3%BDch_pam%C3%A1tkov%C3%BDch_z%C3%B3n_v_%

středního Polabí, stojící severozápadně od Hlinska, se vyznačují trojdílnou dispozicí. Někdy bývají omazané a bílené, završené jednoduše členěnými štíty s podlomenicí,¹⁰¹ které kryje polovalba nebo kabřinec. Východně, směrem na Poličku, se vyskytovaly typické uzavřené usedlosti, tj. s plně uzavřeným dvorem.¹⁰² Jižně, zejména mezi Hlinskem a Svatkou, obyvatelé stavěli roubené domy z Českého Horácka s komorovým nebo komoro-chlévním typem uspořádání. Dvůr volně uzavírala hospodářská stavení, popř. ho doplňoval výměnek.¹⁰³ Štít členila jednoduchá lichoběžníková lomenice završená polovalbou.¹⁰⁴

4.1 Betlém¹⁰⁵

*„Starousedlé obyvatelstvo městské žilo v malých poměrech a malým jeho poměrům odpovídal i zevnější vzhled města: dřevěné domy, kupící se k sobě bez ladu v křivolakých, rozbahněných a neupravených uličkách, obytné místnosti malé a přeplněné.“*¹⁰⁶

Vznik roubených objektů v městské části Betlém souvisel se zrušením nevolnictví a rozvojem drobných řemesel. V polovině 18. století uvolnili Rychmburští prostor pastviny na pravém břehu Chrudimky pro stavební činnost nově příchozích obyvatel.¹⁰⁷ Dle stabilního katastru je území v první polovině 19. století zastavěno

C4%8Cesku, vyhledáno 25. 8. 2023 – *Seznam vesnických památkových rezervací v Česku*, https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_vesnick%C3%BDch_pam%C3%A1tkov%C3%BDch_rezervac%C3%A1D_v_%C4%8Cesku, vyhledáno 25. 8. 2023.

¹⁰¹ Malá stříška ve spodní části štítu, která zabraňovala zatékání dešťových srážek okny přizemí do objektu. Náleží k typickým prvkům vernakulární architektury východních Čech. Hlinecko patří k nejzápadnějším místům v Evropě, kde se podlomenice vyskytuje. Magda Křivanová – Luděk Štěpán, *Lidové stavitelství východních Čech*, Hradec Králové 2001, s. 18. – MK – LŠ – IV [Magda Křivanová – Luděk Štěpán – Ilona Vojancová], Hlinecko – dům Českého Horácka, in: Pavel Bureš – Oldřich Janota – Lenka Jiráťová et al., *Lidové stavby Pardubického kraje*, Praha 2015, s. 9. – Křivanová, Počátky (pozn. 7), s. 14.

¹⁰² Existovalo mnoho variant. Nejtypičtější situovali vchod a hlavní vjezd do dvora pod patrovou sýpku, další vchody procházely stodolou a podstájí. Ač převažoval dům komorový, objevovaly se též vstupy do chléva nebo maštali přímo ze síně. Křivanová – Štěpán (pozn. 101), s. 69.

¹⁰³ Komorový typ se skládal ze světnice, síně a komory. Komoro-chlévní půdorys, tj. umístění obytné a hospodářské části pod jednou střechou. Stavení se většinou vyznačovala trojdílnou dispozicí, tj. obytnou světnicí, síní s černou kuchyní a komorovou částí. Magda Křivanová, Betlém Hlinsko, in: Magda Křivanová – Jana Kramperová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 49. – Křivanová, Počátky (pozn. 7), s. 13.

¹⁰⁴ Jiří Langer, *Atlas památek. Evropská muzea v přírodě*, Praha 2005, s. 87. – Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 39.

¹⁰⁵ Místní název pochází z dobového pojmenování vycházejícího pravděpodobně z malebnosti osady. Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 54.

¹⁰⁶ *Městská elektrárna* (pozn. 33), s. 1.

¹⁰⁷ Na rukopisné mapě Františka Xavera Preitsche z roku 1731 nalezneme na pravém břehu Chrudimky zakreslena jen dvě obydlí. *Mapa města Hlinska*, <http://www.chartae-antiquae.cz/cs/maps/19248/?view=-144.3125,105.875,4>, vyhledáno 9. 3. 2023. Dále Ilona Vojancová, *Soubor lidových staveb Vysočina*, Hlinsko 2011, nečíslováno. – Křivanová – Hájek, *Mikroregion* (pozn. 24), s. 8. – Ilona Vojancová, Betlém, *Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 8. – Rozehnal (pozn. 36), s. 79.

na nejvyšší míru.¹⁰⁸ Zástavba se ponejprve nahodile rozrůstala na pravém břehu Chrudimky,¹⁰⁹ posléze na břehu levém. Nové domky k sobě těsně přimykaly a vzniklý intravilán členily pouze úzké uličky lemované drobnými předzahrádkami.

Lidové domky měly původně tři prostory – světnici, síň a komoru. V nově vznikající městské zástavbě se nacházely prvky inspirované venkovem, např. lomenice, aplikované v prosté nezdobné podobě. Dekor se soustřeďoval na okřídlí nebo zákloповé prkno. Stavení většinou kryla šindel.¹¹⁰ Vrchol kabřince místní osazovali korouhvičkou nebo hliněnou či skleněnou (později i plechovou) makovičkou dle toho, zda v chalupě pobývali hrnčíři nebo skláři.¹¹¹ Někteří obyvatelé měli při svých staveních drobná hospodářství.¹¹²

Po roce 1870, tj. oficiálním zániku hrnčířství, se řemeslníci přeorientovali na tkalcovství, které se posléze stalo základem pro budoucí místní textilní průmysl.¹¹³ Tento vývoj se propsal nejen do života obyvatelstva, kdy drobné řemeslníky nahradili tovární dělníci, ale i do podoby městské zástavby. V exteriéru se domky přetvářely nejen v úrovni stěn, jež dostaly bílý nebo barevný nátěr, ale i v oblasti šindelových střech, které začaly na přelomu století překrývat térové lepenky. Pozdější eternit se v první polovině 20. století stal typickým prvkem souvisejícím se stavební činností dané oblasti. Řada obyvatel se od počátku 19. století snažila o nápodobu zděných staveb,¹¹⁴ např. za pomoci zakrytí roubení (bílení celých stěn, obkládání svíslými prkny s barevným přelátováním, v určitých částech i pobití prkny s olejovou iluzivní malbou kvádrového nebo cihelného zdiva). Zcela zděným a patrovým domem opouštějícím tradiční schéma přízemního roubeného objektu se stalo čp. 373 z poloviny 19. století. Na základě vývoje a potřeb místního obyvatelstva se např. rozšiřovaly okenní otvory

¹⁰⁸ 2022 Hlinsko v Čechách – dříve Hlinsko, *Originální mapy stabilního katastru 1:2 880 – Čechy*, https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_2022_5 a https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_2022_4, vyhledáno 9. 3. 2023.

¹⁰⁹ Dříve nazývána Kamenicí, později Ohebkou.

¹¹⁰ V 19. století Karel Václav Adámek zdokumentoval necelých 500 nápisů na zákloповém prknu. Stojí za zmínku, že nejstarší existující datovaná lomenice na Chrudimsku pochází právě z Hlinska (1765) s nápisem: „*Tento domek jest wyzvižen z nakladu Jana Beneše roku 1765.*“ Ilona Vojancová, *Památková rezervace Betlém Hlinsko, Domek čp. 158, Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2007*, Pardubice 2008, s. 17. – Štěpán – Křivanová – Vojancová (pozn. 4), s. 9. – Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 49.

¹¹¹ Zdeňka Rachneová – Jiří Škabrada, *US Hlinsko Betlém. Textová část a fotodokumentace*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985. – Křivanová, *Revitalizace* (pozn. 7), s. 54. – Štěpán – Křivanová – Vojancová (pozn. 4), s. 9.

¹¹² Např. roubená stodůlka u čp. 161, zděný chlév u čp. 180 nebo stodola s kolnou u čp. 178. Křivanová, *Betlém* (pozn. 6), s. 49. – Vojancová, *Památková rezervace* (pozn. 110), s. 17.

¹¹³ Vojancová, *Památková rezervace* (pozn. 110), s. 17. – Vojancová, *Betlém* (pozn. 107), s. 8–9.

¹¹⁴ Zděné domy se na Betlémě vyskytovaly výjimečně od poloviny 19. století, jinak byl jedinou zděnou částí prostor černé kuchyně.

či se měnilo dispoziční řešení, což mělo za následek přezdívání některých partií. Komory a světnice se rozčlenily na menší místnosti, dostavovaly se hospodářské přístavky. Dané stavební aktivity měly za cíl připodobnit objekty ku vzhledu honosnějších městských zděných stavení. Charakter zástavby se postupně stabilizoval od poloviny 19. století až do druhé poloviny 20. století, kdy poté velké množství v té době opuštěných a zchátralých objektů podlehl demolici.¹¹⁵ [54–56]

Kromě záchrany Betléma, které se budu nadále věnovat v této kapitole, se od šedesátých let minulého století stala hlavním cílem památkářů záchrana objektu čp. 401 zvaného Rychta¹¹⁶ a rekonstrukce tzv. Ježdíkova domu s obnovou nástěnných maleb.¹¹⁷ Mj. roku 1972 vznikl při městském muzeu spolek Klubu přátel přírody, památek a historie, který usilovně pracoval na záchraně a rekonstrukci hodnotné lidové architektury mezi obcemi Hlinsko a Trhová Kamenice.¹¹⁸

4.2 Záchranné akce ústící v plošnou památkovou ochranu Betléma

Výrazné impulsy týkající se záchrany lidového stavitelství na Hlinecku, potažmo v celém Pardubickém kraji a na Vysočině, lze nalézt na počátku sedmdesátých let při založení a otevření expozice na Veselém Kopci (přibližně devět kilometrů od Hlinska).¹¹⁹ Areál zpočátku vznikl na základě dobrovolné práce bez předem dané koncepce. V blízkém okolí se nacházely hodnotné ukázky vernakulární architektury,

¹¹⁵ Vojancová, Betlém (pozn. 107), s. 8–9. – Roman Karpaš – Luděk Štěpán – Hana Vincenciová, *Album starých pohlednic. Pardubicko a Chrudimsko*, Praha 2001, s. 127. – Křivanová, Betlém (pozn. 6), s. 49. – Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 54–55. – Vojancová, Soubor (pozn. 10), nečíslováno. – Štěpán – Křivanová – Vojancová (pozn. 4), s. 8–9. – Rachnevovalá – Škabrada, *US* (pozn. 111), nečíslováno.

¹¹⁶ Nutno podotknout, že historie čp. 401 má hořký nádech. Po rekonstrukci dům postihl roku 1987 požár a původní vlastníci, tj. *Restaurace Pardubice, oblastní podnik*, ponechali objekt v neutěšitelném stavu. Následovala snaha o demolici, které památkáři zabránili. Až s novým majitelem začala po roce 1990 opětovná obnova do původního stavu. O jeho odpamatnění se usilovalo mj. na konci padesátých let minulého století. *Rozhodnutí – dodatečné povolení stavby, stavební úpravy spojené s obnovou „Rekonstrukce Rychty“ čp. 401, umístěné na parcele st. 211 v k. ú. Hlinsko*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994. – *Čp 401 – „Na Rychtě“*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994.

¹¹⁷ Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 31–34. – *ÚP-CZ Hlinsko „Betlém“*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1985–1986.

¹¹⁸ Mezi zachráněné stavení patří např. Králova pila a mlýn, dům čp. 401 v Hlinsku. Dále se rekonstruoval židovský hřbitov a náves v Dřevíkově, zámeček ve Svobodných Hamrech, taktéž došlo k opravě střech dvou usedlostí, rekonstrukci čtrnáctiboké polygonální stodoly, haltýře, pazdery a sušky na Veselém Kopci.

¹¹⁹ Koncepcí tzv. Veselého Kopce je prezentace lidové architektury severní části Českomoravské vrchoviny včetně ukázky lidových řemesel a techniky. Unikátní je např. čtrnáctiboká stodola ze Sádku, funkční mlýn nebo čp. 4, zvaná U Pilných, které patří k nejstarším dochovaným hospodářským usedlostem v Železných horách. Nachází se zde nejstarší roubený haltýř na celé Českomoravské vrchovině. Dobrovolníci se též zasloužili o záchranu hodnotných celků, jako např. osady Dřevíkov (včetně osídlení židovskou menšinou), Svobodné Hamry (s dochovaným vodním hamrem) nebo Možděnice (včetně klenutých haltýřů). Ilona Vojancová, 30 let Souboru lidových staveb Vysočina, in: Křivanová – Kramperová (eds.) (pozn. 103), s. 7. – Langer (pozn. 104), s. 82 a 84. – Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 63.

jejichž zachování in situ bylo neudržitelné. Skupina nadšenců se pod jala vedením Lud'ka Štěpána¹²⁰ hledat vhodné místo pro zázemí nové expozice lidového stavitelství vzniklé na základě transferů hodnotných objektů. Postupem času nadšení dobrovolníků přerostlo v cílenou a systematizovanou ochranu místní tradiční architektury.

Celá činnost záchrany lidového dědictví na Hlinecku se nacházela od roku 1981¹²¹ v rukou památkářů,¹²² do té doby zde figurovali dobrovolníci.¹²³ Právě snaha a nadšení dobrovolníků se staly zásadním pro alespoň částečnou záchranu místní lidové architektury. Zaměříme-li se na samotné Hlinsko, tak postupná devastace městské části Betlém započala s rozmachem průmyslu. Její postup se nepodařilo na dlouhá desetiletí zastavit ani za pomoci odborných pracovníků a nadšenců. Svým dílem se o částečnou záchovu zasloužila také hrstka majitelů s určitým blízkým vztahem k místní historii, což dokládá zápis z projednání návrhu územního plánu města dne 22. 1. 1986: „*Sokolovský Zdeněk, Hlinsko čp. 167: Jelikož v domě čp. 167 bydlím a běžnou údržbu provádím, jsem pro zachování s tím, že bude organizace památková nebo jiná poskytovat podporu alespoň ideovou... Bohatý /?/ Slavomír čp. 436: Chalupu udržuji v pořádku, poněvadž tam bydlím. Je z roku 1726, ve štítě zápis zespona švabachem. Nejvíce potíží mně dělá dehtování střechy. Jinak jsem spokojen ... Anna Picková, Betlém 178: Prosím o zachování celé lokality „Betlém“, máme domek č. 178, budeme udržovat. Prosím, přijďte se podívat ... Blažková Marta, čp. 143: Jsem pro udržení Betléma, těch domků, které je možno opravit, ale pokud možno co nejdříve, abychom těch krás neztratili*

¹²⁰ *19. 8. 1932, † 12. 5. 2017. Už od dětství trávil mnoho času na Chrudimsku, odkud pramení jeho vztah k lidovému prostředí a jeho historii. Studoval na Vyšší vodotechnické škole ve Vysokém Mýtě a posléze se stal technikem při výstavbě mostů a silnic, díky čemuž na svých pracovních cestách poznával dochované lidové stavitelství. Roku 1962 se stal dobrovolníkem státní památkové péče a od roku 1968 pracoval vedle svého stávajícího zaměstnání také jako okresní konzervátor památkové péče, kde dokumentoval lidové stavitelství v oblasti Chrudimska. Mezi jeho první projekty patřila záchrana vodního mlýna a Královny pily roku 1967. Na základě své činnosti předložil v letech 1968–1969 návrh na záchranu a vybudování expozice lidového stavitelství, a za pomoci práce dobrovolníků od roku 1971 svou práci realizoval na Veselém Kopci. Roku 1981 se stal prvním vedoucím SLS Vysočina, kde působil do roku 1993. Jeho práce se týkala zejména studia a výzkumu lidového stavitelství s ohledem na technické vodní stavby ve východních Čechách, potažmo v celé České republice i zahraničí, což dosvědčuje bohatá publikační činnost. Ilona Vojancová, Medailonek jubilanta Lud'ka Štěpána, in: Křivanová – Kramperová (eds.) (pozn. 103), s. 17. – Medailonek Lud'ka Štěpána, in: Křivanová et al. (pozn. 7), s. 103.

¹²¹ Tomuto kroku předcházely neúspěšné pokusy začlenit SLS Vysočina do správy Okresního muzea v Chrudimi. 30 let (pozn. 122). 7. – Magda Křivanová, Soubor lidových staveb Vysočina v letech 1981–1997, in: Křivanová – Kramperová (eds.) (pozn. 103), s. 27.

¹²² Od poloviny minulého století do dnešní doby došlo ke změnám v organizační struktuře památkové péče včetně změny názvu samotné instituce. Pro lepší srozumitelnost autorka, není-li nutné, užívá obecného názvu památková péče/památkáři pro zřizovatele (KSSPPOP do roku 1990, PÚ Pardubice v letech 1991–2003, NPÚ, ÚOP v Pardubicích od roku 2003, posléze mezi lety 2013–2018 pod správou NPÚ, ÚPS na Sychrově Následuje současná správa pod NMvP Vysočina).

¹²³ Což podnítilo i obyvatele okolních vsí, kteří začali zvelebovat svá veřejná prostranství – autobusové čekárny, kapličky, návsi, rekreační chalupy i zvoničky. Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 125.

více.¹²⁴ Příčina hromadného ničení¹²⁵ původních roubených i zděných chalup spočívala mj. v materiálovém dosluhování samotných objektů a technické nedostatečnosti nevyhovující moderní době.¹²⁶ Ruku v ruce s nevyhovujícím stavem demolici podpořilo nedocenění hodnot lidového stavitelství širokou veřejností.

Nezájem o záchranu v té době již zchátralé místní zástavby dokazuje zpráva k plnění usnesení vlády č. 250/62 o památkové péči z roku 1963, která se stala podkladem k jednání ONV Chrudim: „*Proto byly vynaloženy finanční prostředky na záchranu lidové stavby čp. 401 v Hlinsku, který tak bude jediným domovem lidové architektury, která v Hlinsku po zrušení tzv. Betléma zbyde.*“¹²⁷ První plošná ochrana Betléma přišla roku 1970 se získáním statutu chráněného území v souvislosti s vyhlášením CHKO Žďárské vrchy.¹²⁸ Ani tento krok nebyl dostatečnou brzdou pro probíhající devastaci a dalších téměř dvacet let pokračovaly neutuchající diskuse mezi obhájci i odpůrci záchrany Betléma. Mezitím další domky postupně chátraly, některé částečně podlehly demolici. K dalším krokům vedoucím k ochraně vernakulární architektury mohla sloužit dvě přijatá usnesení vlády ČSR o ochraně a obnově památek lidové architektury, známé jako Program B, z let 1972 a 1973. Usnesení ale nedosáhla kýžených výsledků.¹²⁹

Situace se začala postupně měnit na základě usnesení Východočeského KNV v Hradci Králové roku 1973, který schválil Program, jenž mj. stanovoval: „...v části tzv. *Betléma vybrat jednotlivé části staveb ve spolupráci s MěNV Hlinsko a KSSPPOP*

¹²⁴ ÚS Hlinsko (pozn. 89), nečíslováno. – *Betlém. Veřejné jednání – zápisy. Koncepce*, NMvP Vysočina, nefoliováno, nedatováno.

¹²⁵ Zánik objektů probíhal tak rychle, že neumožnil záchranu ani jediné hliněné makovičky, kterými místní hrnčíři zdobily své chalupy, či jediné dřevěné lidové sošky umístěné ve štítovém výklenku. Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 39.

¹²⁶ Zavedení vodovodu do Betléma proběhlo až roku 1945. Vojancová, Památková rezervace (pozn. 110), s. 18.

¹²⁷ Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 55.

¹²⁸ „...*Posláním oblasti je ochrana krajiny, jejího vzhledu a jejích typických znaků, aby tyto hodnoty vytvářely vyvážené životní prostředí; k typickým znakům krajiny náleží zejména její povrchové utváření včetně vodních toků a ploch, rozvržení a využití lesního a zemědělského půdního fondu, její vegetační kryt a volně žijící živočišstvo, sídlištní struktura oblasti, urbanistická skladba sídlišť, místní zástavba lidového rázu i monumentální nebo dominantní díla...mohou příslušné orgány (čl.5) vydat povolení jen v dohodě s příslušným orgánem státní ochrany přírody; v intravilánech obcí je však dohoda nutná jen k demolicím nebo takovým stavebním pracím, kterými se mění vnější vzhled dosavadních staveb nebo terénu, nebo které nejsou v souladu se schválenými územními plány (toto omezení se nevztahuje na intravilán města Hlinska - kromě čtvrti Betlém, Nové Město na Moravě a Žďár nad Sázavou I.) Není-li pro sídliště územní plán schválen, mohou příslušné orgány (čl. 5) vydat povolení pro veškeré stavby přesahující svou výškou 2. podlaží jen v dohodě s příslušným orgánem státní ochrany přírody.“ *Výnos ze dne 25. 5. 1970 o zřízení Chráněné krajinné oblasti „Žďárské vrchy“*, <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=31694&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, vyhledáno 28. 4. 2023.*

¹²⁹ Usnesení vlády č. 14/1972, o programování obnovy památek a usnesení vlády č. 25/1973, o dalším rozvoji státní památkové péče. Úvod, *Výroční zpráva 1998*, Praha 1999, s. 3–6 (dostupné online: <https://www.npu.cz/vyrocnizpravy>). – Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 55.

Pardubice, jde jen o nejvýznamnější objekty, kterých by mohlo být účelně využito např. jako ubytovací objekty domova důchodců. Část předměstí Hlinska tzv. Betlém je dnes největším předměstím tohoto druhu u nás.“ O rok později Rada ONV Chrudim zařadila do Programu nejvýznamnější část Betléma, což vyústilo k zadání Podrobného územního plánu historického jádra města Hlinska Ludmile Koběrské.¹³⁰ Ve společném vyjádření ONV Chrudim, SÚPPOP a KSSPPOP Pardubice z roku 1975 se navrhovalo využití Betléma jako ukázky bydlení před socialismem, přičemž by se část objektů využila pro školní potřeby, depozitáře muzeí, výstavní prostory in situ či rekreační střediska.¹³¹

Roku 1977 proběhlo vyhocené jednání Rady MěNV Hlinska za účasti ONV Chrudim, místní politické organizace KSČ, CHKO Žďárské vrchy a pardubických památkářů s výsledným neschválením navrhovaného využití Betléma. Ze stran hlineckého i chrudimského národního výboru se promítal kladný postoj pouze k záchraně oblasti Podkostelí okolo chráněného objektu čp. 401, nikoli celého Betléma. Zároveň z jejich strany vzešla žádost směřovaná na Ministerstvo kultury týkající se udělení výjimky z ochrany dané části včetně omezení rozsahu ochrany území Betléma a Podkostelí, což se na základě odborných stanovisek SÚPPOP roku 1978 zamítlo. I přes tyto překážky památkáři nadále bojovali o záchranu Betléma, avšak jedinou oporu měli v hrstce místních, a tak celý prostor Betléma postupně doznával zkázy.¹³²

Směrné územní plány a veškeré snahy ohledně asanace Betléma spojovalo pár jmenovatelů, tj. řešení nepříznivého urbanismu i roztržitosti zástavby včetně neorganicky umístěných průmyslových závodů bez možnosti dalšího rozvoje. K danému se připojovala dopravní nepřehlednost, nedostatek veřejné zeleně i občanské vybavenosti.¹³³ Betlém se tak stal hlavním bodem při řešení návrhu nového územního plánu, který měl za úkol uspořádat chaotickou a různorodou zástavbu města vzniklou z důvodu rychlého rozmachu průmyslu. Zástupci města od sedmdesátých let aktivně usilovali o úplnou likvidaci roubených chalup v oblasti Betléma z důvodu nové

¹³⁰ Koběrská (pozn. 7), nečíslováno. – Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 55. – ÚP-CZ (pozn. 117), nečíslováno.

¹³¹ Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 57.

¹³² Ibidem, s. 57. – ÚP-CZ (pozn. 117), nečíslováno.

¹³³ Bydžovský – Smeck – Vladíková, *Průzkumy a rozborů pro směrný územní plán Hlinska v Č.*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 142, nefoliováno, 1971.

plánované bytové výstavby včetně kulturního a rekreačního zázemí.¹³⁴ Nastávaly tak největší třecí plochy mezi názory města, které preferovalo úpravu území odpovídajícím ekonomicky výhodným způsobem, a památkáři vnášejícími do dané problematiky rovinu kulturně-historickou. Mezi ukázkový příklad aktuální nálady v Hlinsku lze citovat výňatek ze zápisu z 22. řádné schůze Rady MěNV Hlinsko, konané dne 22. září 1977: „s. Picek: *V Hlinsku nemáme ani kulturní dům, kino, polikliniku ani koupaliště a to je prvořadý úkol našeho města. Proto nelze opravovat staré barabizny – nevidí v nich žádnou historickou památku. Je proti opravě těchto objektů, protože potřebujeme prostředky na jiné akce ve městě.*“ Dále: „s. Bidon: *problém „Betléma“ je již velmi starý. Pro novou výstavbu nelze čerpat ze zemědělské půdy, i kdyby se měl „Betlém“ zachovat, kdo by provedl všechny možné práce spojené s obnovou. Provádět tyto úpravy v akci „Z“ je nemožné, protože by nikdo z hlineckých občanů neodpracoval na těchto akcích ani hodinu. A Technická četa MěstNV má tolik svých úkolů a povinností, že není schopna je ve stávajícím složení ani splnit. Je zásadně proti zachování „Betléma.*“¹³⁵ Dle zastánců se však na základě funkční rekonstrukce měl stát místem odpočinku, čímž by částečně vyřešila nedostatečná rozloha městských parků.¹³⁶

Apel nad prolomením nezájmu místních o zachování Betléma vznesla roku 1986 při jednáních i V. Ptáčková a Ilona Vojancová, současná emeritní ředitelka Muzea v přírodě Vysočina: „*Vážení, mnozí hlinečtí občané považují Betlém za šrám na kráse města a v jeho likvidaci zřejmě vidí symbol modernizace. Kolikrát nás napadlo, zda by titíž občané vystupovali stejně rozhodně, kdyby na místě chátrajícího Betlému stál chátrající doklad slohové architektury. Pochybujeme. Betlém je však jedinečným historickým dokladem způsobu života lidových vrstev. Tím spíše bychom si jej měli vážít a usilovat o jeho záchranu... Vedle povinnosti, vyplývající z úcty k tvořivému duchu minulých generací, zachovat Betlém jako jedinečnou ukázkou bydlení lidových vrstev v minulosti, přistupuje tak další důvod hovořící pro záchranu Betlému: možnost začlenit jej jako plnohodnotnou součást moderního města. Hlinskem za rok projedou tisíce*

¹³⁴ *Směrný územní plán* (pozn. 87), nečíslováno. – *PÚP Hlinsko. Studie Betléma*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1974–1977 (1979), nečíslováno. – *Koncepce přestavby Hlinska* (pozn. 89), s. 4–5.

¹³⁵ *ÚP-CZ* (pozn. 117), nečíslováno.

¹³⁶ *Ibidem*, nečíslováno.

návštěvníků, aby mohly obdivovat lidové stavitelství na Veselém Kopci a v Hlinsku samém se nad týmž stavitelstvím zamítavě mává rukou.“¹³⁷

Mezi důležité dokumenty v rámci záchovy vernakulární architektury v Hlinsku patří *Architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury Hlinsko – Betlém* od architekta Jiřího Škabrady z roku 1985. Dokument analyzoval současný technický stav objektů a předkládal možné perspektivy jejich dalšího využití v oblasti Betléma a Podkostelí. Daný dokument na postoji odpůrců nic nezměnil. Pomyslné ledy odporu prolomil na základě mnoha osobních jednání se zástupci dotčených orgánů Luděk Štěpán, díky čemuž situace roku 1987 vyústila v očekávaný souhlas města s podmínkou, že se záchrany Betléma ujmou památkáři skrze pracovníky SLS Vysočina.¹³⁸ Následovalo zadání urbanistické studie areálu, který se rozdělil na dvě části, tzv. lokalitu při nábřeží a Podkostelí včetně památkově chráněného objektu Rychty čp. 401. Připravované podklady oproti původním plánovanou hranici plošné ochrany areálu zmenšily, ale i tak čítal přibližně třicet domků.¹³⁹ Po převzetí Betléma do rukou památkářů okamžitě započala jednání o převedení dvaceti objektů do správy muzea.¹⁴⁰

Po revolučním roce 1989 se situace ohledně budoucnosti Betléma opět zhoršovala. Započaly sílit nesouhlasné názory ústící ve spory týkající se jeho ochrany a využití. V té době Magda Křivanová, Luděk Štěpán a Ilona Vojancová vypracovali *Návrh využití objektů Betlém Hlinsko*. Oponenti se ohrazovali zejména obavami z umrtvení kulturního a sociálního života v dané oblasti ze strany památkových pracovníků, tj. plánování obnovy v neprospěch místního obyvatelstva. Po uklidnění situace doplnili autoři společně s Miroslavem Madajem *Návrh o Program záchrany a společenského využití městského souboru lidových staveb Betlém v Hlinsku*,¹⁴¹ na základě něhož roku 1990¹⁴² zhotovili architekti Petr Dostál a Petra Cibulková aktualizovanou urbanistickou studii. Ta kromě zaměření současného stavu objektů blíže

¹³⁷ *ÚS Hlinsko* (pozn. 89), nečíslováno.

¹³⁸ Křivanová, *Revitalizace* (pozn. 7), s. 57–59.

¹³⁹ Urbanistickou studii zpracovali roku 1987 architekti Škabrada a Miroslav Madaj. *Ibidem*, s. 58–59.

¹⁴⁰ Petr Dostál, *Spolupráce se souborem lidových staveb Vysočina, 30 let Souboru lidových staveb Vysočina*, in: Křivanová – Kramperová (eds.) (pozn. 103), s. 60. – *ÚP-CZ* (pozn. 117), nečíslováno. – Křivanová, *Betlém* (pozn. 6), s. 49. – Vojancová, *Soubor* (pozn. 10), nečíslováno. – Vojancová, *Památková rezervace* (pozn. 110), s. 17. – Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 31.

¹⁴¹ Magda Křivanová – Luděk Štěpán – Ilona Vojancová a kol., *Program záchrany a společenského využití městského souboru lidových staveb Betlém v Hlinsku. Upřesnění a doplněk dokumentu předloženého v lednu 1989*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990.

¹⁴² Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko – Betlém, Urbanistická studie*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990.

specifikovala jejich možné využití a případné stavební úpravy. Věnovala se také specifikaci urbanistické stránky na území budoucího chráněného území, tj. další plánované stavební akce a s nimi spojená hmotová a výšková dimenze. Na studii postupně navazovaly další zpracovávané projektové dokumentace důležité pro následné rekonstrukce. S obnovou Betléma se zároveň hledalo vhodné místo pro výstavbu nového hotelu pro předpokládaný zvýšený cestovní ruch. Památkáři mezitím nadále jednali o budoucnosti dalších hodnotných objektů mimo hranice plánované rezervace.¹⁴³

Prohlášení prvních šestnácti lidových staveb za kulturní památku proběhlo roku 1990.¹⁴⁴ O rok později Ilona Vojancová vypracovala zpřesněnou koncepci týkající se využití objektů, která reagovala na současné požadavky. Pardubičtí památkáři roku 1992 jmenovali tým, jenž měl za úkol realizovat plánovanou koncepci muzea v přírodě.¹⁴⁵ První zpřístupnění návštěvníkům nastalo o rok později na 100. výročí uspořádání hlinecké národopisné výstavy.¹⁴⁶ Roku 1994 se stanovila ochranná pásma dotčených nemovitých kulturních památek, která korigují možnosti stavebních úprav v jejich bezprostředním okolí.¹⁴⁷ Následný rok¹⁴⁸ získal Betlém statut památkové

¹⁴³ Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 59–60. – ÚP-CZ (pozn. 117), nečíslováno. – M. Stejskal a kol., *US Hlinsko Betlém*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1987.

¹⁴⁴ Čp. 62, 134, 157, 158, 159, 161, 162, 166, 178, 180, 318, 361, 362, 400, 416, 466. Viz *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409186>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396350>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408952>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408470>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396184>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396291>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409012>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-20076562>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396898>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409486>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409434>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409288>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396396>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408880>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409061>, vyhledáno 6. 6. 2023. – *Venkovský dům*, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408532>, vyhledáno 6. 6. 2023.

¹⁴⁵ Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 59–60.

¹⁴⁶ Vojancová, Památková rezervace (pozn. 110), s. 17. – Vojancová, Betlém (pozn. 107), s. 9.

¹⁴⁷ *Ochranné pásmo pro soubor historických lidových staveb Betlém – Hlinsko*, <https://pamatkovykatalog.cz/ochranne-pasmo-pro-soubor-historickyh-lidovych-staveb-betlem-hlinsko-14539363>, vyhledáno 15. 9. 2023. – Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 63.

¹⁴⁸ *Nářízení vlády č. 127/1995 Sb. Nářízení vlády o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-127#>, vyhledáno 20. 4. 2023. – *Hlinsko – Betlém*, <https://pamatkovykatalog.cz/hlinsko-betlem-7663866>, vyhledáno 10. 5. 2023.

rezervace, k jejímž cílům patřilo zachování urbanisticky jedinečného uceleného souboru lidové městské architektury a jeho začlenění do přirozeného života místních.¹⁴⁹

Záchrana Betléma stála mnoho úsilí včetně neutuchajících diskusí zahrnujících zejména objasnění samotného záměru místnímu obyvatelstvu. Ti považovali postup památkářů za nečestný, vedoucí k výstavbě „mrtvého skanzenu“ a stagnaci rozvoje města.¹⁵⁰

4.3 Postupná obnova městské části Betlém

Při obnově objektů se postupovalo systematicky – před zahájením prací se provedl historicko-etnografický a stavební průzkum¹⁵¹ jakožto podklad nejen pro samotnou obnovu, ale taktéž pro následné tematické výstavy, přednášky a edukační programy.¹⁵² Při celkové rekonstrukci se stavba rozebrala na jednotlivé fragmenty, které se pečlivě popsaly. [62] Nezachránitelné součásti, např. trámy napadené dřevokazným hmyzem a hnilobou, se nahradily kopií. K invazivním zásahům patřilo také odizolování spodní partie.¹⁵³ Od počátku osmdesátých let svoji ruku k dílu přiložil také ateliér lidové architektury spadající pod SÚRPMO, který se společně s vedoucím architektem Jiřím Škabradou podílel na přípravě expozičních souborů SLS Vysočina. Souběžně s tím se velká míra pozornosti obracela na funkční využití areálu Betléma, ke kterému

¹⁴⁹ Křivanová, Počátky (pozn. 7), s. 23.

¹⁵⁰ Ilona Vojancová, Betlém, *Reportér OF Hlinsko*, 1990, č. 6, s. 1. – Sylva Žoudlíková, Povídání o Betlému?, *Reportér* 7, 1990, č. 7, nečíslováno. – Koordinační výbor OF Hlinsko, K obnově hlineckého Betléma. Stanovisko KV OF, *Reportér OF Hlinsko*, 1990, č. 7, nečíslováno. – Kolektiv pracovníků SLSŘ Vysočina, K obnově hlineckého Betléma. Vyjádření ke Stanovisku KV OF Hlinsko, *Reportér OF Hlinsko*, 1990, č. 8, nečíslováno.

¹⁵¹ Čp. 180, 361, 159, 162, 134, 62, 152, 161, 362, 182, projektové dokumentace byly rozpracovány dle požadavku zadavatele, viz Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 180 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 361 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 159 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 162 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 134 – zaměření současného stavu a jednodušňový projekt*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 62 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1991. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 158 – zaměření současného stavu a projekt pro stavební povolení*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1993. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 161 – zaměření současného stavu a projekt pro stavební povolení*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1994. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 362 – zaměření současného stavu*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1991. – Růžena Ahneová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 362 – projekt pro realizaci*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1996. – Idem, *Hlinsko Betlém čp. 182 – zaměření současného stavu a projekt pro realizaci*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1997. – Ilona Vojancová, *Koncepce využití objektů Hlinsko Betlém, verze 3*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1991. – Magda Křivanová – Luděk Štěpán – Ilona Vojancová, *Návrh využití objektů Betlém – Hlinsko*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989. – Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, *Program společenského využití městského souboru lidových staveb Betlém v Hlinsku*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989.

¹⁵² Vojancová, Památková rezervace (pozn. 110), s. 17.

¹⁵³ Křivanová, Betlém (pozn. 6), s. 51.

Škabrada zpracoval architektonické i památkové hodnocení pro přehled současného stavu a možného využití.¹⁵⁴

Roku 1993, o dva roky dříve než bylo plánováno, se návštěvníkům prezentovala první část Betléma.¹⁵⁵ Postupně se opravovaly další objekty, zároveň v areálu vznikly novostavby.¹⁵⁶ Mezi první předlohy patřil bývalý kupecký krám čp. 398, jehož kopie¹⁵⁷ vznikla na parcele neexistujícího domu čp. 165. [64, 65] Následovala novostavba restaurace čp. 362 na místě zaniklého domu čp. 157.¹⁵⁸

Městský interiér rezervace se dočkal rozsáhlé revitalizace v devadesátých letech 20. století, která zahrnovala obnovení zeleně na základě historicky doložených dřevin, eliminaci rušících dobových prvků, vydláždění žulovými kostkami do té doby nezpevněné komunikační cesty a napojení staveb na inženýrské sítě.¹⁵⁹ V roce 2011 započala druhá etapa s další úpravou vegetace, zrekonstruováním protilehlého nábřeží řeky Chrudimky, opravou některých objektů a vybudováním potřebného zázemí pro návštěvníky.¹⁶⁰ Po roce 2009 se prostor Betléma doplnil informačním systémem a prvky demontovatelného pódia pro kulturní akce, vně hranic rezervace vzniklo dětské hřiště. Nově vystavěné veřejné sociální zařízení pro návštěvníky zároveň svým objemem snížilo pohledovou exponovanost novodobého tělesa tělocvičny nedalekého gymnázia.¹⁶¹ Provedly se nutné opravy veřejných ploch včetně doplnění dopravního značení a veřejného osvětlení. Obnovily se či rekonstruovaly předzahrádky historických domků.¹⁶² Postupně vznikající koncepci areálu lidového dědictví doplňují i místní

¹⁵⁴ Zdeňka Rachneová – Jiri Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985.

¹⁵⁵ J. Korbel – M. Voženilek, Na průmyslové výstavě v Hlinsku se představí 32 firem. Betlém hlavní atrakcí, *Noviny Chrudimská*, 1993, nečíslováno (výstřížek z novin). – Milan Daniel, *Ministr dopravy Jan Stránský na Průmyslové výstavě v Hlinsku. Historický Betlém symbolem města*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1993, nečíslováno (výstřížek z novin), – Vojancová, Betlém, *Reportér* (pozn. 150), s. 1–2.

¹⁵⁶ Betlém rozšířen o tři domky, *Noviny Chrudimská*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1995, nečíslováno (výstřížek z novin). – Romana Netolická, Mecenášem holandské město Wognum. V krásném prostředí Betlému o víkend otevřou tři domky, *Noviny Chrudimská*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1995, nečíslováno (výstřížek z novin). – David Půlpán, Dobrá věc se podařila, Betlém již není enklávou ruin a nepořádku, *Noviny Chrudimská*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1995, nečíslováno (výstřížek z novin).

¹⁵⁷ Jedná se o kopii nedalekého domu čp. 141 z lokality Podkostelí.

¹⁵⁸ Dostál, Spolupráce (pozn. 140), s. 45.

¹⁵⁹ Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 63. – Křivanová, Betlém (pozn. 6), s. 53. – *Směrný územní plán* (pozn. 87), nečíslováno. – *Věc: Hlinsko v Čechách, soubor lidových staveb památkového souboru Betlém, posouzení stávající zeleně, kácení stromů*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994.

¹⁶⁰ Křivanová, Revitalizace (pozn. 7), s. 64.

¹⁶¹ Z devadesátých let minulého století po demolovaném objektu čp. 480. *Gymnázium – výst. při Betlému*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

¹⁶² Jan Chramosta, *Revitalizace památkové rezervace lidové architektury Betlém Hlinsko a navazujících ploch – studie*, NMvP Vysočina, nefoliováno, Praha 2009.

tradice, mezi něž patří Masopustní obchůzky (zápis do Nehmotného dědictví UNESCO roku 2010).

V rámci diskuse týkající se Betléma vznikl střet dvou názorů – památkářského a muzejního.¹⁶³ Památkářským by se docílilo zachování charakteristického rázu urbanistického celku s interpretací jednoho časového údobí. Muzejní přístup, který byl nakonec preferován, poskytoval prezentaci vernakulární architektury a životního stylu jejího obyvatelstva v různých časových etapách od 19. století do sedmdesátých let minulého století s vědomím určitých architektonicko-historických ztrát. Tristní stav zástavby by v jistých případech při ryze památkářském postupu znamenal technologicky složitou a finančně nákladnou rekonstrukci. Kromě prostých oprav se tak přistupovalo k rozebrání a znovuvybudování havarijních domků, výstavbě kopií či novostaveb na půdoryse dříve zbořených objektů z důvodu zachování původního urbanistického členění.¹⁶⁴ Další otázky vyvstávaly v problematice skloubení požadavků na praktické provozní záležitosti odpovídající muzejnímu přístupu, a zároveň ryze památkářskou snahu o zachování co největší míry autentické materie, což ztěžovalo uchopení celé problematiky. Předmětné diskuse a finální realizace dopomohly posunout současné poznání týkající se záchranu lidových staveb, od transferu po tvorbu kopie.¹⁶⁵

Hlavním cílem památkářů se stala záchrana Betléma jakožto zástupce lidové zástavby malého města a s tím spojená prezentace životního způsobu zdejšího obyvatelstva i funkčního využití stávajících objektů. Jejich rozdílnost po stránce architektonické, urbanistické i materiální vyžadovala diferencovaný přístup. Díky tomu se v památkové rezervaci setkáváme s celou škálou stavebních postupů, které ovlivňovala dobová politická situace, negativní postoj společnosti k záchraně lidové architektury, nedostatek financí, postupně nabyté zkušenosti a znalosti i částečně zmatečný přístup způsobený výše popsanými faktory. Dnes zde návštěvník nalezne různé příklady prezentující jednotlivé vývojové fáze [67, 68] včetně ukázek dobového způsobu života, k čemuž dopomohly částečné úpravy některých stavení (např. účelová

¹⁶³ Problém mezioborové spolupráce patřila už v minulém století k důležitým otázkám. Viz Pavel Bureš, *Památková péče a muzea v přírodě – spolupráce či rozpor, 25 let Souboru lidových staveb Vysočina. Sborník příspěvků z konference konané v Hlinsku ve dnech 27.–29. května 1997*, Hlinsko 1998, nečíslováno. – Křivanová, Betlém (pozn. 6), s. 12

¹⁶⁴ Křivanová, *Revitalizace* (pozn. 7), s. 60–62.

¹⁶⁵ *Ibidem*, s. 12–13 a 23–24.

dostavba pilníkářské dílny z Křižánek formou kopie u domu čp. 318, dostavba hospody čp. 157 na půdorysu původního domu dle stabilního katastru).¹⁶⁶

Betlém patřil v českých zemích vždy mezi nejcennější soubory vernakulární architektury, čemuž odpovídala i dlouhodobá snaha o jeho zachování. „*Srovnáme-li tento počet s dochovanými soubory lidové architektury na vesnicích, je Betlém v průměru podstatně bohatší. Při současném tlaku na – byť opožděné – vyhlášení vesnických památkových rezervací a zón bude u hlinského Betléma dvojnásob nápadné, že se budou relativně bez problémů vyhlášovat různé stupně památkové ochrany u méně početných vesnicích souborů.*“¹⁶⁷ První částečnou ochranu areál získal již v sedmdesátých letech minulého století na základě prohlášení CHKO Žďárské vrchy. Ve stejném období probíhalo prohlašování hodnotných historických jader měst za chráněná území, jejichž vzhled ohrožovala překotná bytová výstavba, postupné zvyšování podlažnosti či asanace z důvodu průmyslového rozvoje.¹⁶⁸ Z památkového hlediska budila lidová architektura pramalý zájem. Na rozdíl od odstrašujícího případu asanace historického jádra Mostu se však Betlému, jakožto hodnotnému městskému areálu s lidovou architekturou, povedlo tento neblahý trend částečně ustát. V posledním desetiletí minulého století, při vzrůstající oblibě lidové a vesnické zástavby,¹⁶⁹ se dočkal zaslouženého statutu památkové rezervace. Zachování takto specifického intravilánu v centru města, navíc z větší části in situ, patří na území České republiky k ojedinělým případům. V obdobně velkých městech jako např. Humpolci nebo Havlíčkově Brodu (Kraj Vysočina) [69] zůstal z původních areálů tvořených vernakulární architekturou pouze zlomek, tj. např. Nápravníkovo stavení (Hum.) či Štáflova chalupa (HBr.). V případě neúspěchu při záchraně Betléma lze tedy předpokládat, že by se Hlinsko se svým nejhodnotnějším objektem Rychty zařadilo po bok těchto solitérů.

Na Betlémě v současné době sídlí pracoviště NMvP Vysočina, které se věnuje kromě péče o svěřený soubor též výzkumným a dokumentačním činnostem nejen místní lidové architektury, ale i tradic. Kromě expozičních účelů se objekty využívají jako výstavní prostory, prodejny, ubytovny nebo restaurační zařízení. Hlinečtí začínají

¹⁶⁶ Křivanová, Betlém (pozn. 6), s. 53. – *Kolaudační rozhodnutí – rekonstrukce a přístavba objektu čp. 157 na Betlémě se zřízením pohostinství*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994

¹⁶⁷ Rachnevoňová – Škabrada, *US* (pozn. 111), nečíslováno.

¹⁶⁸ Karel Kibic, Ke vzniku a vývoji památkové ochrany historických sídel – městské památkové zóny, *Zprávy památkové péče* 68, 2008, č. 5, s. 355–357.

¹⁶⁹ Věra Kučová, Ochrana historických měst a vesnic jako trvale aktuální a mezinárodní téma památkové péče v kontextu českých zemí, *Zprávy památkové péče* 74, 2014, roč. 3, s. 187.

chápat Betlém jako organickou součást města a aktivně využívají jeho veřejný prostor. Památková péče v oblasti lidového stavitelství i úloha prezentace etnografických a historických sbírek však stále patří k aktuálním tématům odborných diskusí. Poznání se postupně mění,¹⁷⁰ a tak pomáhají k uchopení předmětného širokého tématu mnohé odborné publikace či metodiky.¹⁷¹

¹⁷⁰ Příkladem jsou různé nově vznikající publikace řešící nejen vymezení lidového stavitelství v oblasti památkové péče jako takové, ale i otázky prezentace muzea návštěvníkům. Např. Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě, jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

¹⁷¹ Mezi nejnovější patří Radek Bryol et al., *Muzea v přírodě v České republice. Teoretická a metodická východiska*. Rožnov pod Radhoštěm 2020.

5 Význačné architektonické realizace 20. a 21. století

Architektonická tvář Hlinska se během 20. a 21. století měnila, jelikož město obohatilo několik (zejména na Adámkově třídě) nově vystavěných a pro veřejnost důležitých budov. Na vzhledu se dále podílely různé průmyslové podniky, často umístěné blízko centra či u vlakového nádraží, o kterých se v této kapitole letmo zmíním. Mnoho objektů pozbylo své původní podoby během rekonstrukcí za minulého režimu a ty, kterých se stavební akce nedotkly, následovaly v 21. století v rámci ekonomických úspor (zejména zateplením obvodového pláště či osazením plastových oken). Níže nalezne čtenář informace zejména o stavbách důležitých pro veřejný život, které se silně se spolupodílely na socio-kulturním vývoji města.

Největší rozkvět stavební činnosti probíhal ve 20. století v důsledku průmyslového rozvoje. V pramenech a odborné literatuře nalezneme opakující se jména činných stavitelů a projektantů, tj. zejména Františka Kleina,¹⁷² Františka Fialy, dále Karla Šedivého, Josefa Prokopa, Františka Plesnivého, Františka Manycha či stavební firmy Šedivý, Vlček, Novotný.

Ve 20. století evidujeme v Hlinsku realizaci tří záložen pro finanční družstva. První, tzv. občanskou, vyprojektoval Ladislav Skřivánek, jehož tvorbě se věnuji v následující kapitole. Druhá, živnostensko-rolnická, vznikla roku 1925 u nejexponovanější křižovatky města, tj. křížení Adámkovy třídy a ulic Wilsonovy a Resslerovy. [70, 71] Mohutný patrový samostatný blok čp. 237 na nepravidelném půdorysu písmene U se nachází na místě původního dřevěného hostince Josefa a Marie Zrůstových z roku 1890. V letech 1943 a 1960 probíhaly stavební úpravy spojené mj. s umístěním dnes již neexistujícího kina.¹⁷³ Z předložených pěti variant zvítězil návrh Karla Šedivého a Josefa Prokopa z Hlinska, kteří při výstavbě museli zaměstnat pouze místní firmy a živnostníky. Kromě kina se zde nacházely úřední místnosti, restaurace, hotel, divadelní sál, kavárna a další prostory pro společenské akce a schůze.¹⁷⁴ Dnes zde má kromě restauračního zařízení zázemí i několik společností. Hlavní průčelí se žluto-zelenou fasádou se propisuje do Adámkovy třídy mírně předstoupeným rizalitem. Přízemí prosvětlují zejména rozměrné výkladce, [72]

¹⁷² V dané kapitole zmiňuji jeho četné realizace, které se vyznačují příklonem k funkcionalismu.

¹⁷³ Koběřská (pozn. 7), nečíslováno. – *Živnostensko-rolnická záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno, nečíslováno.

¹⁷⁴ *Živnostensko-rolnická záložna* (pozn. 173), nečíslováno. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 70. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 116–117.

ve vyšších podlažích šestitabulková okna. K dekorativním prvkům patří bosovaný kamenný sokl a v patře užitý pás štukových rámců obdélných tvarů s konkávně a konvexně prohnutými stranami, ve středech doplněné terčíkem s jednoduchým florálním motivem. Hlinečtí ji vnímali jako velmi reprezentativní novostavbu, což dokazuje i zápis z protokolu k povolení stavby z roku 1925: „*Facada budovy a veškerá úprava je velkoměstská a působí dojmem noblessy, takže budova bude zajisté okrasou této části města.*“¹⁷⁵ Poslední, okresní hospodářskou (dnes sídlo Komerční banky, za minulého režimu sídlo Veřejné bezpečnosti) čp. 190 na Adámkově třídě z roku 1937, projektoval František Klein.¹⁷⁶ [73, 74] Tato kvalitní ukázka moderny se vyznačuje třemi podlažími s fasádou čistých geometrických tvarů odkazujících k funkcionalistickým formám. V patrech asymetricky předstupuje rizalit, původně omítnutý bříзолitem, dnes po zateplení s červeno-šedým nátěrem. Přízemní část tvoří obklad z tmavě šedých kamenných leštěných desek. Pod dnešním exteriérovým označením společnosti se původně nacházela plastika.¹⁷⁷ Vstupní hale dominuje obložení leštěným kamenem v okrové barvě a profilovaný štukový rám stropu. V interiéru se nad hlavním vstupem nachází vitráž s nápisem „*PRACUJ – ŠETŘÍ / UKLÁDEJ*“. [75] Další prostory poznamenala adaptace pro současné potřeby bankovní společnosti.

V rámci překotného rozvoje došlo také na výstavbu škol. Dnešní gymnázium¹⁷⁸ z konce 19. století doplnila na počátku 20. století Obecná a měšťanská škola chlapecká od Ladislava Skřivánka. Roku 1908 proběhlo slavnostní otevření Zimní hospodářské a letní hospodyňské školy na dnešní Poličské ulici. [76, 77] Dle plánů zemského inženýra Karla Votrubce výstavbu realizoval Alois Prokop (návrh zahrad od vrchního zemského zahradníka Karla Rozínka). Škola sloužila nejen ke vzdělávání, ale poskytovala také odborné poradenství od učitelského sboru včetně zázemí knihovny. K areálu náleželo rozsáhlé zázemí skýtající mlékárnu, sýrárnu, prostory pro chov zvířat aj. Z důvodu tristního stavu a silného zatékání do interiéru se od šedesátých let

¹⁷⁵ *Živnostensko-rolnická záložna* (pozn. 173), nečíslováno.

¹⁷⁶ Koběřská (pozn. 7), nečíslováno. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 76–77 a 118–119.

¹⁷⁷ Dle historických fotografií s motivem českého státního znaku, srpů, poloviny ozubeného kola a pravděpodobně obilného stébla s klasem. Autorka nedohledala umělce, který plastiku zhotovil, avšak nabízí se možnost, že při výstavbě s Kleinem participoval hlinecký sochař Karel Lidický, který ve stejném období pracoval na dekoru pro bývalý soud (též dle plánů Kleina) a poštu.

¹⁷⁸ Hynek Vojanec, Sto dvacet let budovy hlineckého gymnázia, *Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 17.

přistoupilo k několika rekonstrukcím (poslední roku 2006),¹⁷⁹ jež setřely její původní vzhled (pásová bosáž v přízemí, částečně půlkruhově zakončené okenní výplně, atikové štíty a římsa s čučkami ve tvaru váz, nárožní věžička). Do dnešní doby zůstala zachována pouze hlavní hmota stavby bez dekorativních architektonických prvků. Škola, dnes pod ZŠ Hlinsko, Ležáků, stále slouží vzdělávacím účelům. Výstavba škol utilitárního vzhledu, tj. ZŠ Hlinsko, Smetanova [78] a ZŠ Hlinsko, Ležáků, proběhla v druhé polovině 20. století.¹⁸⁰

Po polovině minulého století (1964)¹⁸¹ vznikl projekt smuteční síně od architekta Jana Třeštíka. Výsledný návrh, který vytváří dialog společně s nedalekým barokním kostelem, spočíval z několika na sebe navazujících hranolů nestejně velikosti tvořící půdorys nepravidelného obdélníku. Předstoupený přesah ploché střechy podíraly subtilní kovové sloupky. O přibližně dvacet let později ji na severní straně rozšířila přístavba (zázemí pro zaměstnance a rozšíření chladících boxů).¹⁸² Původní vzhled [79] setřela rekonstrukce na konci prvního desetiletí 21. století,¹⁸³ při níž došlo k úpravě střešní partie (ploché střechy nahrazeny pultovými), odstranění exteriérových sloupků, částečnému opláštění nadstřešní partie falcovaným plechem, rehabilitaci fasády (odstranění břizolitu) a většímu prosvětlení samotné centrální haly. [80] Úpravy se dočkalo i okolní prostranství.

K větším architektonickým akcím v aktuálním tisíciletí řadím mj. realizaci dlouho očekávaného autobusového terminálu (ulice Nádražní, 2016).¹⁸⁴ [83, 84] Terminál na obdélném půdorysu se vyznačuje kovovou konstrukcí tvořící jednoduchý skelet hranolu doplněný dřevěnými podhledy, trapézovým plechem a prosklenými stěnami. Vítězný návrh vzešel z Ateliéru Hájek.¹⁸⁵ S výstavbou přibýlo na osmdesát

¹⁷⁹ Šrámek (pozn. 2), s. 45. – Kobetič, *Chrudimský kaleidoskop* (pozn. 30), s. 16. – Hájek – Křivanová, *Střípky ... 1997* (pozn. 5), s. 8. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 64–65. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 32–33.

¹⁸⁰ Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 104–105.

¹⁸¹ Jan Třeštík, *Obřadní síň Hlinsko*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 169, nefoliováno, 1964. – Třeštík Jan, in: Renata Vrabelová (ed.), *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*, Praha 2020, s. 590.

¹⁸² Valášek, *Rekonstrukce obřadní síně v Hlinsku*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 169, nefoliováno, 1985.

¹⁸³ *Za pronájem smuteční síně inkasuje Hlinsko statisíce*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/sin20070830.html, vyhledáno 14. 10. 2023. – *OBRAZEM: Smuteční síň byla slavnostně otevřena*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/smutecni-sin-byla-slavnostne-otevrena20081105.html, vyhledáno 14. 10. 2023. – Horák – Pavlík, *Hlinsko II* (pozn. 10), s. 92.

¹⁸⁴ Před realizací autobusového nádraží využívali cestující zastávky rozestěté přibližně na 150metrovém úseku od vlakového nádraží Wilsonovou ulicí směrem do centra.

¹⁸⁵ *Dopravní terminál Hlinsko*, <http://www.atelierhajek.cz/projekty-terminal-hlinsko.php>, vyhledáno 14. 3. 2023.

parkovacích míst, které mají s ohledem na blízkost vlakového i autobusového nádraží a koupacího biotopu své využití.¹⁸⁶

Nemalou částí se na hospodářském i stavebním rozkvětu města podílely průmyslové podniky. Na základě postupného úpadku hlinecké industrie se samotné areály částečně adaptovaly pro jiné účely. Jejich rychlý rozvoj na konci 19. a počátku 20. století souvisel zejména s výstavbou železnice (1871). Hlavním odvětvím se stalo textilnictví a kožešnictví. V druhé polovině 20. století se město rozrostlo o mlékárnu Nestlé (dnes známé jako Tatra mléko¹⁸⁷), podnik ESA Jana Prošvice z Prahy (později ETA¹⁸⁸)¹⁸⁹ a Společenský pivovar (pod aktuálním názvem Pivovar Rychtář).¹⁹⁰ [85, 86] Tradiční výrobní odvětví, tj. textilní průmysl, funguje dnes jen u bývalé továrny Samuel Taussig a synové (ulice Husova čp. 26), [87] přičemž bývalá mechanická tkalcovna na lněné a bavlněné zboží v současnosti produkuje technické textilie.¹⁹¹ Ostatní areály továren pozměnily svůj účel.¹⁹² Investoři často nechávali své areály zbudovat ve vysoké architektonické kvalitě, což dokazují historické fotografie např. u továrny na bavlněné

¹⁸⁶ Kopecný (pozn. 92). – Zavřel (pozn. 92).

¹⁸⁷ Švýcarská firma zde po okupaci roku 1940 vystavěla dle návrhu Františka Kleina v oblasti Hlinsko-Kouty mlékárnu, která funguje dodnes. Poslední stavební úprava proběhla roku 2008 u administrativní budovy dle projektu Ing. arch Milana Košaře (ateliér Archiko). Veronika Fousková, Alois Cach a spol., tkalcovství, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 107–108. – *Administrativní budova v areálu Mlékárna Hlinsko*, <https://www.stavbaroku.cz/printDetail.do?Dispatch=ShowDetail&siid=567>, vyhledáno 18. 10. 2023.

¹⁸⁸ Z autorčiny znalosti místních poměrů lze dodat, že v mnoha hlineckých obyvatelích zanechala známá firma ETA (ulice Poličská čp. 444 a 782) spíše jen hořké vzpomínky. Starousedlíci nikdy nevěřili, že tak silný a prosperující podnik neustojí ekonomické problémy. Dnes tuto firmu ve městě připomíná pouze podniková prodejna. Původní prostory využívá město pro edukační a bytové potřeby, své místo zde mají také jiné průmyslové podniky. Romana Netolická, *Z budovy generálního ředitelství firmy ETA Hlinsko bude bytový dům*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/z-budovy-generalniho-reditelstvi-firmy-eta-hlinsko-bude-bytovy-dum-20220114.html, vyhledáno 17. 10. 2023. – Petr Laštůvka, *Bývalá administrativní budova firmy ETA je připravena pro potřeby hlineckého učiliště*, <https://www.ihlinsko.cz/byvala-administrativni-budova-firmy-eta-je-pripravena-pro-potreby-hlineckeho-uciliste>, vyhledáno 17. 10. 2023.

¹⁸⁹ ESA, roku 1950 přejmenována na Elektro-Praga Hlinsko, od roku 1960 do současnosti známa jako firma ETA. Hlušíčková (pozn. 86), s. 99. – Veronika Fousková, Janda a syn, továrna na bavlněné zboží, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 104.

¹⁹⁰ Na místě původního tzv. Zadního mlýna zakoupeného pro potřeby pivovaru roku 1912. Projekt vypracovala firma Novák & Jahn, realizovala ji hlinecká firma Františka Fialy. Ke konci čtyřicátých let nastalo znárodnění (převeden pod Východočeské pivovary n. p. Pardubice) a související stavební úpravy. Následné stavební úpravy pivovaru (např. v roce 1994 úprava plynové kotelny aj.) odpovídaly potřebné modernizaci provozu, které však nesetřely jeho původní vzhled. Hlušíčková (pozn. 86), s. 98–99. – Šrámek (pozn. 2), s. 43. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 60–61. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 112–113. – Rozehnal (pozn. 36), s. 83. – *Pivovar* (pozn. 83).

¹⁹¹ Založena v nedalekém Holetíně roku 1850, v druhé polovině 20. století měla sklady ve Vídni i Budapešti. Roku 1888 vznikl návrh hlinecké továrny s 277 mechanickými stavy, ke kterým patřila barevna, impregnační zařízení a konfekci. Jelikož vyráběli impregnované celtoviny pro armádu, tak během světových válek nezrušili výrobu. Od roku 1939 známá jako SATAS, za níž se vystavěla nová třípodlažní tkalcovna ze železobetonové konstrukce. Po znárodnění se podnik přiřadil pod Technolen. Fousková, Samuel (pozn. 82), s. 103.

¹⁹² Eadem, Josef Akerman, barevna, in: ibidem, s. 103–104. – Eadem, Jan Bouška, parní barevna, bělidlo a továrna na koberce, in: ibidem, s. 104. – Eadem, 148 Josef Lašek, továrna na koberce, plyše a samety, in: ibidem, s. 104. – Eadem, Rudolf Tichý a synové, výroba kožešnické konfekce, in: ibidem, s. 107. – Fousková, Alois (pozn. 187), s. 107–108.

zboží Jandy a syna (Adámkova třída čp. 677, dnes dům s pečovatelskou službou),¹⁹³ [88] kožešnické firmy Tlustý, Knöpflmacher & spol. (ulice Šafaříkova čp. 653, dnes sídlo několika společností)¹⁹⁴ [89] nebo továrny Samuela Taussiga a synů. Mezi zajímavé a dodnes alespoň částečně zachované příklady patří neogotická správní budova textilní firmy Františka Ruprechta (Resslova ulice čp. 709, dnes bytový dům).¹⁹⁵ [90, 91]

Ve sféře soukromých vil a domů je nutné alespoň elementárně zmínit čp. 425 v ulici Ležáků [92, 93] z počátku 20. století s původní bohatou štukovou výzdobou,¹⁹⁶ která se nachází nejen v exteriéru, ale i v interiéru (tzv. zadní pokoj sloužící jako ložnice). Svou bohatě zdobenou fasádou v neobarokních formách paří k posledním ukázkám dekoru tohoto typu v Hlinsku. Návrh štuků pochází z pera samotného majitele objektu, A. Prokopa, realizace projektu se zhostil František Fiala.¹⁹⁷ V polovině sedmdesátých let se při probíhajících snahách o prohlášení nemovitosti za kulturní památku sepsala evidenční karta, která společně s dochovanou korespondencí zmiňuje ještě zachované původní formy k vytvoření štukového dekoru.¹⁹⁸

5.1 Sokolovna

(slavnostní otevření 1908, radikální přestavba 70.–80. léta 20. století, Adámkova třída čp. 729)

Zahájení výstavby původní sokolovny proběhlo roku 1907, slavnostní otevření následovalo o rok později.¹⁹⁹ První etapu projektoval místní stavitel O. V. Medek. [97,

¹⁹³ Původní podnik založen na počátku století, po rozpadu společnosti 1921 vystavěna nová továrna se secesní fasádou (nazývaná jako Jandův dům), již vévodila freska od Karla Beneše s reprodukcí kresby Josefa Weniga s ústředním motivem sv. Jiří. Fousková, Janda (pozn. 189), s. 36–37.

¹⁹⁴ Vznikla roku 1904 jako pobočka vídeňského závodu. I přes výměnu majitelů, znárodnění a začlenění pod n. p. Kara se podnik dále věnoval kožešnictví. Dnešní čp. 653 mělo původně zdobnou fasádu z roku 1905 od Karla Beneše, který se také podílel se na protějším objektu továrny tzv. Jandova domu. V druhé polovině 20. století se dostavěla nejvyšší šestipatrová budova areálu. Veronika Fousková – Miroslav Kindl, Tlustý, Knöpflmacher & spol., výroba kožešnické konfekce, in: ibidem, s. 106–107. – Horák – Pavlík, *Hlinsko ... II* (pozn. 10), s. 22.

¹⁹⁵ S výstavbou započal roku 1919. Navazující průmyslové objekty areálu ústící v Hálkově ulici jsou již silně přebudované. Veronika Fousková, František Ruprecht, tkalcovna, in: Valchářová (ed.) (pozn. 30), s. 107.

¹⁹⁶ Jednopatrovému tří a pětiosému domu se sedlovou střechou dominuje výrazný volutový štít s rokokovou kartuší, pilastry a iluzivní balustrádou. Patra oddělují mohutně profilované kordonové římsy. Přízemní pásová bosáž v patře přechází do bosáže lizén, které završují voluty. Nárožní pilastry doplňují štukové rokaje. Okna jsou v přízemí půlkruhově zakončena, v patře obdélných tvarů. Okenní profilované šambrány završují suprafenestry s kartuší a nadokenními římsami, podokenní vynášejí konzoly. Štítovou fasádu v patře prolamuje mělká nika v podobě mušle. Objekt doplňují nejspíše původní zdobné vyřezávané dřevěné dveře.

¹⁹⁷ Čp. 677, 642, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefotografováno, nedatováno.

¹⁹⁸ Evidenční list sepsal roku 1976 V. Hrubý. Ibidem, nečíslováno.

¹⁹⁹ Během první světové války sloužila společně s nedalekým sirotčincem jako lazaret pro raněné. Šrámek (pozn. 2), s. 47.

98] V polovině dvacátých let minulého století se rozšířila o tzv. malý sál a sklad rekvizit na severovýchodní straně společně s prostornou halu s třiramenným schodištěm, sociálním zařízením a pokojem s kuchyní u průčelí dle návrhu (1919) Karla Šedivého a Josefa Prokopa.²⁰⁰ Přístavbu pojali ve stejném architektonickém duchu, díky čemuž docílili vizuálního splynutí nové a původní části. [99]

Hlavní hmotu tvořil kubický tvar na obdélném půdorysu s kolmo navazující tělocvičnou. Klasicizující fasáda se secesními prvky se vyznačovala nadprůměrnou architektonickou a uměleckou kvalitou. Sokolovna, jejíž průčelí směřovalo do Adámkovy třídy, sestávala ze suterénu, dvou navazujících podlaží a podkrovní. Spodní partii definoval kamenný bosovaný sokl. Symetricky umístěný půlkruhově klenutý vstupní portál kryla skleněná stříška odpovídajícího tvaru (dle fotografické dokumentace odstraněna po druhé etapě výstavby související s rozšířením vstupní haly a posunutím hlavního vstupu). V patře se nad portálem nacházela trojice úzkých oken. Fasádu doplňovaly dekorativní prvky, zejména nárožní lizény, okenní šambrány či lineárními vrypy tvořená kordonová římsa. Atiku vynášenou mohutnou korunní římsou doplňovaly štíty ve tvaru lunet, uprostřed prolomené obdélným oknem, po stranách zdobené čučky ve tvaru koulí. Střešní partii vévodila mohutná skulptura orla²⁰¹ nad nápisem „*SOKOL SOBĚ*“. V druhé etapě nápis doplnil druhý, severněji umístěný „*TUŽME SE*“. Na vstupní část zahrnující mj. vestibul, zázemí pro sportovce, sociální zařízení a byt navazovala přízemní tělocvična prosvětlená vysokými půlkruhově zaklenutými okenními výplněmi. Dle fotografií lze interiér označit za vzdušný a rozměrný, rozvržený dle tradiční dispozice užívané u sokoloven. Na severozápadní straně se nacházel vstup do samotné tělocvičny, nad níž vynášely mohutné konzoly balkón. Pro kulturní akce se využívalo protilehlé jeviště. Výraz dotvářela jak štuková výzdoba – lizény a plastický rám stropu, tak výmalba v secesním duchu (geometrické tvary přímky, vlnovky či tečky). Nechyběl ani lustr ve vysoké umělecko-řemeslné kvalitě. Jižně od objektu, na místě dnešního železářství, se nacházelo venkovní letní cvičiště. [100]

²⁰⁰ Sokolovna, SÚ Hlinsko, karton 729, nefoliováno, nedatováno. – *Projektový úkol na rekonstrukci Sokolovny TJ Spartak Hlinsko*, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1979. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 34. – Šrámek (pozn. 2), s. 38–40. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 69. – Hájek (pozn. 5), s. 6. – Hájek – Křivanová, *Střípky ... 1997* (pozn. 5), s. 7.

²⁰¹ Orel z litiny společně s nápisy „*SOKOL SOBĚ*“ a „*TUŽME SE*“ zdobily průčelí do roku 1941. Hájek – Křivanová, *Střípky ... 1997* (pozn. 5), s. 7–8. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 34–35.

O sedmdesát let později v důsledku různých dílčích demolic a přestaveb zbyly z původní podoby jen zjednodušené stavební formy. Při projednávání rekonstrukce samotná tělovýchovná jednota, tj. investor, nevnímala kladně její radikální modernizaci, která měla za následek setření její původní kvalitní architektonické řešení: „*Vzhledem ke skutečnosti, že objekt ztratil urbanistické a slohové zázemí, nemůžeme kategoricky žádat respektování alespoň zjednodušených zbytků původní architektury, která dosud neztratila na své specifické slohové a umělecké působnosti. Avšak domníváme se, že nebyla nutná důsledná modernizace a úplná přeměna současného vzhledu, jak je řeší předložený projektový úkol, neboť tímto se likviduje určitá estetická kvalita a nenahrazuje se adekvátní kvalitou, což pro město Hlinsko nemůže být příspěvkem.*“²⁰² Stavební akce včetně likvidace přilehlého venkovního cvičiště probíhaly zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech při tzv. akci Z.²⁰³ Při rekonstrukci se užívaly materiály moderní konvenční výroby, tj. beton, ocel, sklo, lehký obkladový materiál (dřevěný, obkladačky) a břizolitová omítka. Vzhled se odvíjel od funkcionalistických geometrických forem, avšak sokl tělocvičny zůstal kamenný. Vstup z Adámkovy třídy tvoří zjednodušený, v patře předstoupený rizalit vynášený dvěma kovovými sloupy. Na hlavní průčelí se vstupem a integrovanou velkou tělocvičnou navazuje tzv. malá tělocvična, přístupná též po exteriérovém kovovém schodišti. Sokolovna svým vzhledem ani užitou materií nevybočuje ze soudobé konvenční stavební produkce, v té době zaměřené spíše na kvantitu než kvalitu z důvodu tlaku na rychlost výstavby i její modernost.²⁰⁴ [101]

5.2 Husův sbor

(slavnostní otevření 1926, Adámkova třída čp. 943)

Založení Obce církve československé husitské v Hlinsku, která rozhodla o zřízení Husova sboru, datujeme do počátku dvacátých let minulého století. Slavnostní otevření se konalo 1. srpna 1926²⁰⁵ za účasti hradeckého biskupa Jana Procházky.

²⁰² „*Vzhledem ke skutečnosti, že objekt ztratil urbanistické a slohové zázemí, nemůžeme kategoricky žádat respektování alespoň zjednodušených zbytků původní architektury, která dosud neztratila na své specifické slohové a umělecké působnosti. Avšak domníváme se, že nebyla nutná důsledná modernizace a úplná přeměna současného vzhledu, jak je řeší předložený projektový úkol, neboť tímto se likviduje určitá estetická kvalita a nenahrazuje se adekvátní kvalitou, což pro město Hlinsko nemůže být příspěvkem.*“ Projektový úkol (pozn. 200).

²⁰³ Vladimír Arnošt, *Rekonstrukce sokolovny TJ Spartak Hlinsko – II. etapa*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 170, nefoliováno, 1974. – Hájek – Křivanová, Střípky ... 1997 (pozn. 5), s. 8.

²⁰⁴ Což dokazují v celé České republice rychle vznikající panelová sídliště či typizované obchodní domy.

²⁰⁵ Základní kámen 6. července 1925. V zimě po dokončení sboru se přistoupilo k realizaci přilehlé fary.

Sakrální stavbu projektovala a realizovala místní firma Šedivý a Prokop s celkovou výší nákladů 350 000 Kč (pověštinou financované z dobročinných darů).²⁰⁶ [111] Autorka našla tři eklekticky pojaté návrhy²⁰⁷ od Šedivého a Prokopa, přičemž prvním s neobarokními formami dominuje výrazně konkávně a konvexně tvarovaný štít završený plastikou kalichu. [115] Druhý, z něhož třetí realizovaný návrh pravděpodobně vycházel, se vyznačuje zjednodušenými formami a výrazným obloukem zakončujícím centrální rozměrné okno, částečně včleněné do trojúhelníkového štítu. K tradičním formám odkazuje užití mansardové střechy či polygonální věže zvonice. Svou výraznou barevností navazuje spíše na rondokubismus. Daný návrh se z finančních důvodů nerealizoval.²⁰⁸ [116]

Oproti finálnímu návrhu se výsledná realizace obešla bez věže zvonice. K nejzajímavějším stavebním prvkům patří užití atypického rámu z tzv. dřevěných vazníků ke vztyčení základní nosné konstrukce. [118] Prostor mezi vazníky se vyzdíl cihlami. Daný krok vedl k rapidnímu zrychlení výstavby a snížení finančních nákladů. Dřevěné prvky bohužel později napadla dřevokazná houba, [119] a tak došlo na konci devadesátých let 20. století ke generální opravě,²⁰⁹ při níž se degradované dřevěné stojky vyzdily. [120] K částečnému rozšíření došlo ve čtyřicátých letech²¹⁰ s otevřením kolumbária vybudovaného v interiérových obvodových stěnách.²¹¹

Jedná se o sakrální budovu na obdélném půdorysu, ke které na jihozápadní straně přimyká fara. Hlavnímu průčelí dominují na střední ose částečně prosklené dřevěné vstupní dveře, nad nimiž se nachází nápis „HUSŮV SBOR“. Centrální rozměrné půlkruhově zakončené okno zasahuje do trojúhelníkového štítu, jež doplňuje reliéf kalichu. Běžovo-bílou fasádu člení jednoduché plastické architektonické články – lizény (na vrcholu kónicky rozšířené), průběžná a mohutná korunní římsa či okenní šambrány (částečně obdélníkové, částečně půlkruhově zakončené). Kromě korunní římsy patří k jedinému plastičtějšímu prvku šambrána půlkruhového zakončení rozměrného centrálního okna. Jednoduché geometrické tvarosloví nalezneme také

²⁰⁶ Místní akční skupina Hlinecko, *Sakrální stavby, památky a drobné objekty na území MAS Hlinecko*, Hlinsko 2015, s. 23. – Šrámek (pozn. 2), s. 54–55. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 57–58. – Hájek – Křivanová, *Střípky ... 1998* (pozn. 5), s. 8.

8, 1998 s. 8. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 52–53.

²⁰⁷ Uloženy v soukromém archivu Husova sboru v Hlinsku.

²⁰⁸ Místní akční skupina Hlinecko (pozn. 206), s. 23.

²⁰⁹ *Ibidem*, s. 22.

²¹⁰ Dle informací od pana faráře Špačka došlo v sedmdesátých letech k dalšímu rozšíření kolumbária na jihovýchodním cípu objektu.

²¹¹ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 58. – Místní akční skupina Hlinecko (pozn. 206), s. 23.

na zábradlí přístupového schodiště či oplocení (motiv kruhu). Původně plánovanou zvonici nahradila dřevěná polygonální lucerna na sedlové střeše. Eklektické tvarosloví sestávající zejména z klasického tvarosloví tíhne k religionalismu.

Z původní bohatě pojaté výmalby valeně klenutého interiéru [121] se do dnešní doby dochovalo pouze slunce v presbytáři. [122] Stěny dříve zdobily zejména florální a geometrické motivy až lidového pojetí.

5.3 Městské muzeum a galerie

(vznik postupnou adaptací čtyř objektů od roku 1925, Havlíčkova čp. 614 a 726)

Hlinecké muzeum má v těchto končinách velmi silnou tradici. V českých zemích se jedná se o čtvrté venkovské muzeum, ale programově o první okresní.²¹² Zázemí však do dnešní doby neskýtá dostatečné prostory pro pokrytí veškerých potřeb instituce.²¹³ Novostavba se plánovala na místě tzv. Adámkových sadů (dnes zde stojí městský úřad a pošta), které pro tento účel odkázal Muzeu okresu hlineckého zesnulý spisovatel Bohumil Adámek (†1915). Bohužel následná jednání neměla úspěšný konec, a tak roku 1925 nabídl Spolek pro pěstování izraelské služby v Hlinsku ke koupi synagogu²¹⁴ čp. 726 v Havlíčkově ulici za 14 015 Kč. [124, 125] Zároveň bylo zakoupeno vedlejší čp. 675 sloužící původně k obytným účelům. Následným propojením obou staveb vzniklo zázemí místního muzea.²¹⁵

V šedesátých letech minulého století se pro potřeby uvažované budoucí obrazárny i umístění rozměrného daru hlineckého rodáka Karla Lidického (sochy Jana Husa v nadživotní velikosti)²¹⁶ uvolnil spodní sál synagogy. Slavnostní otevření galerie proběhlo 1. října 1960. O dva roky později došlo k propojení sálů prvního patra pro vhodnější, na sebe navazující prezentaci expozic. Nedostatečnost zázemí instituce

²¹² Vašková, Hlinecké muzeum (pozn. 8), s. 5. – Křivanová – Hájek, *Mikroregion* (pozn. 24), s. 6.

²¹³ Dle informací od zaměstnance MMG Hlinsko neustále probíhají jednání ohledně získání dalších vhodných prostorů pro zázemí či depozitáře.

²¹⁴ Samotná stavba synagogy vznikla mezi lety 1907–1908 (navrhl Oskar Markemerka, projektoval stavitel František Fiala), překvapivě až po zániku místní židovské náboženské obce roku 1890. Vedle hřbitova na Rváčovské ulici (1904) patří k jediným židovským památkám v Hlinsku. Hájek (pozn. 5), s. 6. – Hájek – Křivanová, *Střípky ... 1997* (pozn. 5), s. 8. – Křivanová – Hájek, *Mikroregion* (pozn. 24), s. 24. – Langová – Růžičková (pozn. 39), s. 92–93. – *Muzeum a galerie*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

²¹⁵ Vašková (pozn. 43), s. 6. – Růžičková – Štěpán – Šulc (pozn. 77), s. 115. – M. Coufal, *Městské muzeum a galerie – přístavba*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 170, nefoliováno, 1978.

²¹⁶ Stejně sochy od Lidického se nachází na nádvoří v pražském Karolinu či v Husinci.

ponoukla Karla Šrámka na konci šedesátých let minulého století k zadání záměru na přístavbu muzea a galerie v přílehlé proluce, který se do dnešní doby nezrealizoval.²¹⁷

Význačného rozšíření se dočkalo muzeum roku 1981 získáním protilehlého nájemního domu čp. 655 se vstupem v Křivé ulici. Ještě tentýž rok započaly adaptační práce, následný rok se zpřístupnilo návštěvníkům. Posledním objektem získaným pro účely instituce (depozitář a kanceláře) se stalo čp. 614 (bývalý obchod s potravinami) v Havlíčkově ulici, u kterého proběhly adaptační práce roku 1988.²¹⁸

Dnešní Městské muzeum a galerie Hlinsko se sestává ze čtyř různých budov, které svým propojením daly vzniknout potřebným výstavním prostorám i zázemí. Původní vzhled dnešního muzea/synagogy se setřel při přestavbě. Historické plány prezentují neorománskou synagogu s obloučkovým vlysem lemujícím štít i kordonovou římsu, jíž vévodí centrální rozměrné půlkruhově zakončené okno s vepsanou Davidovou hvězdou. Vedlejší čp. 675 se dnes vyznačuje utilitárním vzhledem. Dochované a pravděpodobně nerealizované plány přestavby od Františka Kleina (dnešní podoba značně zjednodušená) poukazují na plánované tektonické členění fasád obou objektů za pomoci geometricky pojatých okenních šambrán, mohutných nadokenních říms i kordonové římsy a pilastrů. Vstup flankovala dvojice sloupů s konvexními křivkami.²¹⁹ [126]

Po stránce zachovalosti původního dekoru patří k zajímavějším protější galerie s kanceláři a depozitem (čp. 655 a 614). [131] Jejich interiérové propojení naznačuje identická barevnost fasády v růžových odstínech. Oba objekty dekoruje bohatý plastický štuk, zejména u suprafenester v prvním patře (u čp. 655 i bohatě zdobené podokenní římsy), čp. 655 navíc završuje atikové patro. Do fasády v Křivé ulici se částečně propisuje vstupní válcové schodiště prosvětlené asymetricky osazeným oknem se včleněnou vrcholovou kartuší do šambrány. Schodiště v atikovém patře završuje trojúhelníkový štít.

²¹⁷ Další nerealizovaný návrh pochází z roku 1978. Dnes je předmětný pozemek v soukromém vlastnictví. Coufal (pozn. 215), nečíslováno. – Vašková (pozn. 43), s. 6–8.

²¹⁸ Vašková (pozn. 43), s. 6–8. – Jana Málková, *Adaptace domu čp. 655 v Hlinsku na galerii nár. um. K. Lidického*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karta 170, nefoliováno, 1981.

²¹⁹ *Muzeum* (pozn. 214).

5.4 Pošta a městský úřad na místě bývalých Adámkových sadů

(čp. 1904, slavnostní předání 1930, a čp. 554, slavnostní předání 1933, Adámkova třída)

Na pozemcích bývalých Adámkových sadů [132] vznikly vedle sebe na počátku třicátých let dva významné funkcionalistické veřejné objekty tvořící hodnotný urbanistický soubor.

Výstavba funkcionalistické pošty [136] dle projektu Ing. arch. Jana Mentbergera z Prahy, který realizovala firma Josefa Prokopa z Hlinska společně s pražskou Gečmana a Morávka za 2 miliony korun, proběhla mezi lety 1929–1930. Zahájení provozu datujeme k 2. květnu 1931. Ruku k dílu přiložil i hlinecký akademický sochař Karel Lidický, jenž vytvořil u hlavního vstupu dva symetricky osazené reliéfy – český státní znak a symbolizované poštovní spojení (loď, letadlo, lokomotiva a telegrafní sloup). [138] Interiér obohatil o (dnes již neosazenou) bustu T. G. Masaryka v hlavním sále.²²⁰ Ve vstupní hale se nachází dvě pamětní desky odkazující na historické mezníky objektu („*TATO BUDOVA BYLA / VYSTAVĚNA V ROCE 1930 / NA / SADECH ADÁMKOVÝCH.*“ a „*REKONSTRUKCI / BUDOVY PROVEDLA / V ROCE 1997 / STAVEBNÍ FIRMA / RENOS HLINSKO*“). Zmíněná modernizace (1997) se týkala zejména úpravy vnitřního dispozičního řešení, dále instalace bezbariérové výtahové plošiny, osazení nových okenních i dveřních výplní či dílčích oprav fasády a dalších prvků.²²¹

Jedná se mohutný objekt na půdorysu písmene L. Přízemní část tvoří bosovaný sokl ze žuly, na který v patrech navazuje fasáda pojatá v okrových odstínech. Hlavnímu vstupnímu průčelí dominuje vstupní portál krytý plochou stříškou a v patrech předstupující mělký rizalit s prolomenými třemi svislými pásy oken. Po stranách rizalitu tektoniku dotváří mírně vystouplá obdélná pole a horizontální pás tří okének. Boční fasády definují pouze rozměrná okna prosvětlující interiéry. Kubus průčelí kryje plochá střecha, na niž navazuje v další partii střecha sedlová. Dle dochovaných plánů a fotografií je patrné, že v průběhu let se do exteriéru propsala pouze výměna oken a dveří.

²²⁰ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 70–71. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 54–55.

²²¹ Vomočil, *Hlinsko v Čechách, Adámkova třída, Pošta I – Modernizace*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1997.

Dnešní městský úřad s knihovnou²²² (1931–1933, náklady 2,1 milionu korun) [140–142] patří k dalším funkcionalistickým dílům Františka Kleina.²²³ Realizace pomohla uvolnit prostory radnice, a tak se vedení města po více jak osmdesáti letech přesunulo zpět do svého objektu.²²⁴ Centrální hmotu bývalého soudu završeného valbovou střechou doplňují nesymetricky řešená boční křídla s plochou střechou. Dohromady tvoří nepravidelný půdorys písmene H. Středu střídě řešeného dvanáctiosého průčelí vévodí mělký rizalit vystupující nad korunní římsu, čímž tvoří drobnou atiku. Výběr užitého materiálu (leštěné kamenné obklady u vstupu, kamenná bosáž přízemí) i monumentálnost objektu odkazují k samotnému účelu jakožto sídla důležité veřejné instituce. Úřední budovu definují jednoduché pravoúhlé geometrické tvary, např. linie oken čtvercového tvaru či v patrech předstupující rizalit.²²⁵ Vnější plášť v šedém odstínu dekoruje pouze český státní znak od sochaře Karla Lidického.²²⁶

Čistými prosvětlenými interiéry úřední budovy se vine hlavní kamenné schodiště, po jehož obvodu jsou osazeny pamětní desky. Jedna z nich upomíná na samotnou výstavbu objektu („*Tato budova byla vystavěna / v letech 1931–1933 / na Sadech Adámkových*“).

5.5 Orlovna

(*slavnostní otevření 1931, ulice Na Řekách čp. 1109*)

28. září 1931 při příležitosti otevření nové Orlovny [150] proběhla souběžně slavnost spojená s oslavou desetiletého trvání VII. Okrsku orelské žumpy i sjezd katolické mládeže. Hájek a Křivanová označují za stavitele Karla Vlčka.²²⁷ Původní návrhy, jež se nachází na stavební úřadě v Hlinsku (nedatovány), signoval Josef Pavlík, zednický mistr z Petřikovic (okres Chrudim).²²⁸ [153–156] Dochované plány prozrazují, že vzhled objektu se do dnešní doby změnil minimálně.

Jedná se eklekticky pojatý patrový objekt na obdélném půdorysu. Harmonicky pojaté geometrické hmoty tvoří rytmus fasády, přičemž průčelí patří k nejzdobnější

²²² Knihovna zde získala své zázemí roku 2002. *Historie*, <http://www.knihovna.hlinsko.cz/historie>, vyhledáno 5. 6. 2023.

²²³ *Stavba úřední budovy v Hlinsku*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno. – Petr Kočí, *Okresní soud*, https://iispp.npu.cz/mis_public/downloadDocumentCentral.htm?id=365542, vyhledáno 5. 5. 2023.

²²⁴ Šrámek (pozn. 2), s. 56.

²²⁵ Obdobný, i když asymetricky pojatý motiv, užil i u Okresní a hospodářské záložny.

²²⁶ Kočí (pozn. 223).

²²⁷ Hájek – Křivanová, *Střípky ...* 1998 (pozn. 5), s. 8. – Šrámek (pozn. 2), s. 55

²²⁸ Dušan Vršek, *Orlovna – Hlinsko v Čechách. Návrh barevnosti a úpravy fasády objektu*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1997. – *Orlovna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

partii. Bosovaný kamenný sokl naproti tomu odkazuje k tradičnějším stavitelským postupům. Všechny stěny kromě jihovýchodní dotváří vystouplá či vpadlá obdélná pole, oplechované římsy nadokenní a podokenní či římsa průběžná i odstupňovaná předsazená korunní. Celkové harmonické působení objektu podtrhuje jemná barevnost vnějšího pláště ve světle růžovém odstínu. Nezdobná východní partie poukazovala na plánovanou budoucí zástavbu v proluce, která se ale nikdy nerealizovala. Předmětná fasáda se tak díky svým rozměrům i absenci dekoru dnes využívá k promítání letního kina.

Jelikož městu neustále chybělo řádné kulturní zařízení, tak se přistoupilo roku 1959 k adaptaci Orlovny na Komorní divadlo. I tak se dále hledalo vhodné zázemí pro nové zařízení,²²⁹ které se nakonec realizovalo o přibližně padesát let později v podobě multifunkčního centra.

5.6 Plavecký bazén

(slavnostní otevření 1996, ulice Smetanova čp. 1524)

Již delší dobu město plánovalo adekvátní náhradu za zrušenou venkovní plovárnu. Bazén se plánoval např. v lokalitě Pod Strání společně s venkovním koupalištěm.²³⁰ Žádná z předložených variant se neuskutečnila, přičemž často ztroskotala na různorodosti návrhů či nedostatku financí. Vážnější vzkříšení myšlenky nastalo roku 1993. Následující rok městské zastupitelstvo rozhodlo o výstavbě krytého bazénu a zahájilo stavbu. Projekční práce měl na starosti Sportprojekt v čele s hlavním projektantem Ing. Jirkou.²³¹ Architektonické řešení měli v díkci Ing. arch. Eduard Schlegel a Ing. arch. Lukáš Liesler.²³² Dokončení sportovního zázemí, jehož náklady se vyšplhaly na 44 milionů korun, datujeme do roku 1996.²³³

Mezi hlavní poznávací znaky patří hravost. [157] Nepravidelnost se propisuje nejen v polygonálním půdorysu, ale také v samotném pojetí vnějšího pláště, který se sestává z různě na sebe navazujících geometrických těles tvořících amorfní tvar.

²²⁹ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 109. – Vladimír Rozehnal – Petra Sandová, *Územní a hospodářské zásady pro zpracování územního plánu sídelního útvaru ÚPSÚ HLINSKO v Č.*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 142, nefoliováno, 1986.

²³⁰ *Směrný územní plán* (pozn. 87), nečíslováno.

²³¹ Jirka, *Krytý bazén Hlinsko, Projekt ke stavebnímu řízení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno 1994.

²³² *Doc. Ing. arch. Akad. arch. LUKÁŠ LIESLER*, <https://www.fa.cvut.cz/cs/fakulta/lide/271-lukas-liesler/zivotopis>, vyhledáno 8. 9. 2023.

²³³ Hladký (pozn. 9), s. 4.

Samotná konfigurace střech reaguje na místní klimatické podmínky.²³⁴ Asymetričnost umocňují okna různého tvaru (kruhová, půlkruhová, lichoběžníková...) i kamenný sokl, jehož pojetí připomíná vlnu vinoucí se po vnějším, dřevem obloženém plášti. Hlavní vstup kryje předsazená stříška podepřená dvěma kónickými sloupy s částečně kamenným obkladem. Návštěvník ve sportovním zázemí nalezne kromě dvou vodních ploch s drobnými atrakcemi také saunu, squashová hřiště, posilovnu či bistro.

Liesler své projekty pojímá z pohledu energetické i finanční úspornosti, což se u hlineckého bazénu projevuje kromě zmíněného uzpůsobení střešní partie např. umístěním prosklených ploch (zejména tzv. skleníku prosvětlujícího plochu bazénu) na jižní stranu. Barevnost interiéru, mající vliv na subjektivní vnímání tepla plavců, ladil do červených odstínů.²³⁵ [158]

5.7 Multifunkční centrum

(slavnostní otevření 2011, Adámkova třída čp. 341)

Multifunkční centrum od architekta Ivana Rullera (1926–2018)²³⁶ se nachází na místě bývalého učiliště čp. 341.²³⁷ [159] Slavnostní otevření proběhlo 25. listopadu 2011.²³⁸ Rozměrný objekt skýtá divadelní sál, kino, foyer s barem, kavárnu, galerii a zázemí pro různé kulturní akce i hlinecké spolky.

Adaptaci bývalého učňovského učiliště na kulturní zařízení financovalo město a evropské dotace. Pro nové čtyřpodlažní kulturní zázemí na nepravidelném obdélném půdorysu využil Ruller původní budovu, do níž dispozičně situoval šatnu a restauraci, v patrech klubovny, galerie a kanceláře. Původně se v nejvyšším patře plánovalo umístění loutkového divadla, k čemuž nakonec nedošlo. Do nových navazujících přístaveb na bývalém dvorku architekt vetknul divadelní sál a kinosál s foyer. Pro možnost velkokapacitních prostor se hlediště v kině i divadelním sále koncipovalo jako zasouvací.

²³⁴ Jirka (pozn. 231), nečíslováno.

²³⁵ Lukáš Liesler, *Energeticky úsporné kryté plavecké bazény*, <https://portal.cvut.cz/wp-content/uploads/2017/04/HP2010-28-Liesler.pdf>, vyhledáno 9. 9. 2023.

²³⁶ Ivan Ruller, <https://www.archiweb.cz/ivan-ruller>, vyhledáno 18. 9. 2023.

²³⁷ Původně dvoupatrový dům na okraji města pod ministerstvem vnitra SNB – okr. velitelství VB do roku 1960, uvolněn při územní reorganizaci. *Adaptace budovy čp. 341 v Hlinsku*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 159, nefoliováno, 1960. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 150–151.

²³⁸ Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 150–151.

Z původního učiliště se využilo pouze obvodové zdivo, veškeré výplně, podlahy i instalace se rekonstruovaly. Dvorní objekty se zdemolovaly a nové přístavby architekt řešil za pomoci železobetonové konstrukce.²³⁹ K dominantnímu materiálu odkazujícímu k brutalistním i minimalistickým tendencím patří pohledový beton. V exteriéru užitý keramický obklad v béžových a hnědých odstínech, který zakrývá zateplení, doplňují hliníková okna v tmavě šedém odstínu. Výrazný prvek fasády tvoří vyvýšený vstup krytý plechovou stříškou s plastickým nápisem „*MULTIFUNKČNÍ CENTRUM*“. Oproti projektové dokumentaci se realizace liší typem střechy, tj. užitím ploché namísto valbové, čímž se umocnil její modernistický styl jednoduchých linií. [160–162]

²³⁹ Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008. – *Multifunkční centrum*, <https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2016/multifunkcni-centrum>, vyhledáno 5. 9. 2023.

6 Stopy Ladislava Skřivánka v Hlinsku

Od počátku 20. století se z městečka, jehož obyvatelé se zabývali zemědělstvím a drobnou řemeslnou činností, stalo v krátkém časovém sledu rozvíjející se město průmyslové s vlivem na všechny sféry života. Zvyšující se životní úroveň a překotný hospodářský rozvoj umožnily přizvání renomovaného pražského architekta Ladislava Skřivánka, který nejen v Hlinsku, ale v celých českých zemích zanechal nesmazatelnou stopu. Hlinecké realizace reprezentují jeho dobové umělecké vnímání, tj. počátky ve znamení zkoumání rozličných uměleckých směrů, později vytříbeného do autentického vlasteneckého stylu neorenesance.

Pražský architekt Ladislav Skřivánek se narodil 21. června 1877 v Čáslavi a zemřel 1. prosince 1958 v Praze.²⁴⁰ Architekturu vystudoval ve Vídni u eklektika Friedricha Ohmanna, jenž Skřivánka silně ovlivnil. Ve svých studiích pokračoval v Berlíně-Charlottenburgu, jediném evropském městě, kde existoval specializovaný seminář pro výstavbu měst.²⁴¹ Daná studia mu dala pevný základ v technických, architektonických, uměleckých i urbanistických schopnostech, které nadále rozvíjel po celý svůj život ve své osobité tvorbě.

Již na počátku 20. století²⁴² získávaly jeho projekty ocenění²⁴³ a náležitou pozornost v odborných vídeňských a pražských časopisech.²⁴⁴ Ve své tvorbě se soustředil na stavby veřejné i soukromé (zejména vily),²⁴⁵ dále na pomníky, interiérové zařízení i urbanistické studie. V rámci sebevzdělávání²⁴⁶ cestoval po Evropě

²⁴⁰ Robová (pozn. 12), s. 61.

²⁴¹ ZL [Zdeněk Lukeš], Ladislav Skřivánek, in: Štěpán Bartoš – Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů, století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 182. – Novotná (pozn. 9), s. 750. – Vlček – Hilmera (pozn. 11), s. 602. – Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 83.

²⁴² Do roku 1909 měl adresu trvalého bydliště ve Vídni, poté je zmiňováno v ulici Eggenbergově čp. 5 (dnešní ulice V lesíčku) v Praze. Vlček – Hilmera (pozn. 11), s. 602.

²⁴³ Za celý život obdržel na 54 cen a ocenění. Ptáčková (pozn. 13).

²⁴⁴ Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 83.

²⁴⁵ Výstavba vil je spojena s bohatnutím měšťanstva, což mělo za následek zvyšování nároků na reprezentativnost a kvalitu nejen soukromého bydlení, ale i veřejného prostoru (podporou výstavby veřejných objektů). Moderní vila se už na sklonku 19. století vyznačovala několika atributy: správně orientovanými pokoji, navazující zahradou souznící s přilehlým domem, užitím verandy nebo moderního technického vybavení (elektrické osvětlení, tekoucí teplá i studená voda, splachovací toaleta či ústřední vytápění). Dále se po vzoru anglického domu stala výrazným prostorovým prvkem schodišťová hala. U nás se nejrozšířenějším dispozičním uspořádáním vil stalo čtyřpodlažní řešení, tj. suterén, přízemí, patro a podkrovní. Daný typ v Hlinsku reprezentuje Matulova vila. Bohužel během socialismu, kdy se vytrácel pojem rodinný dům, mnoho vil pozbylo své původní podoby různými adaptacemi, nejčastěji na nájemní bytové domy. Pavel Panoch – Jakub Potůček, *Rodinný dům a vila v období reálného socialismu a dnes*, in: Panoch (ed.), *Slavné vily* (pozn. 11), s. 21. – PK [Petr Krajčí], *Od přisnlosti klasiky k otevřenosti moderny. Historismus druhé poloviny 19. století*, in: Petr Krajčí (ed.), *Slavné pražské vily. Sto a jeden dům s příběhem*, Praha 2012, s. 35.

²⁴⁶ Což dokazují skicáky uložené v jeho pozůstalosti v archivu NTM Praha.

i severní Africe.²⁴⁷ Mezi lety 1900 a 1904 přednášel na České průmyslové škole v Plzni,²⁴⁸ od roku 1912 na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Oblibu si však mezi studenty a pedagogy nezískal, jelikož se projevoval např. neakceptací moderních architektonických směrů.²⁴⁹ Přísnost a nesmlouvavost navíc podtrhoval jeho asketický vzhled a celkově se svým přístupem odlišoval od současného mainstreamového proudu.

Ladislava Skřivánka lze jako architekta zařadit do proudu společnosti částečně nedocenených osobitých umělců tvořících zejména v duchu českého vlastenectví.²⁵⁰ Po počátečních experimentech nejen s gotikou a renesancí,²⁵¹ ale i secesí,²⁵² si vytvořil vlastní charakteristický dekorativistický národně orientovaný styl. Zpočátku jeho nacionalisticky laděná tvorba, tj. osobitě pojatá česká renesance, korespondovala s náladou panující při vzniku samostatného Československého státu. Brzy však jeho díla zaostávala za moderními tendencemi,²⁵³ jelikož ve svém vrcholném období (dvacátá až třicátá léta)²⁵⁴ setrval v tradičních historizujících formách.²⁵⁵ Od své konzervativnosti v díle se již nikdy neoprostil a patřil k architektům nepřiklánějících se k modernismu.

V rámci hledání nového slohu se většina architektů vymezovala proti historismu, přičemž k hlavním cílům patřila tvorba funkčního prostoru, na něhož až poté navazovaly případné dekorativní detaily.²⁵⁶ U Skřivánka vidíme tendence opačné, tj. dominantnost dekoru a působení jeho účinku vůči okolí. Na počátku století při jeho experimentech s modernistickými směry, které kombinoval s historismem, vznikla také

²⁴⁷ Vlček – Hilmera (pozn. 11), s. 602. – Toman, *Nový slovník* (pozn. 11), s. 456.

²⁴⁸ Vlček – Hilmera (pozn. 11), s. 602.

²⁴⁹ Které naopak našly pochopení v ateliérech architektů Janáka či Novotného. Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 83.

²⁵⁰ Martin Horáček, Totální umělecké dílo a/nebo národní sloh: Sgrafito a malba průčelí v české diskusi o architektuře v 19. století, in: Vladislava Říhová (ed.), *Sgrafito 16.–20. století. Výzkum a restaurování*, Pardubice 2009, s. 78.

²⁵¹ Různě tvarované štíty, arkýře, věžičky a další komponenty.

²⁵² Např. radnice v Opočně (dokončena 1906) nebo městský dům čp. 273 v Praze-Bubenci. Ve východních Čechách se jedná např. dům generála Hoppeho ve Vysokém Mýtě (1905). JP [Jakub Potůček], Vila neznámého stavebníka, in: Petr Urlich (ed.), *Slavné vily Královhradeckého kraje*, Praha 2008, s. 75. – Návrh radnice na Opočně, *Architektonický obzor* VII, 1907, č. 12, příloha, s. 8. – Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 221–222. – Pavel Panoch – Jakub Potůček, Vila jako téma individualistické moderny, in: Panoch, *Slavné vily* (pozn. 11), s. 11–12. – Ptáčková (pozn. 13).

²⁵³ Jeho pozdní tvorba spadá do 40. let 20. století. Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 83.

²⁵⁴ Pozdní díla ze čtyřicátých let minulého století. *Ibidem*, s. 83.

²⁵⁵ Historismus pod vlivem moderních směrů ztrácel v novém století na síle. Jeho přetrvání na různých objektech nabíralo formy ideové podpory a reprezentace jednotlivce či skupiny. Navíc konzervativní architekté podporovali stejně konzervativní investoři, čímž udržovali kontinuální proud historismu. Pavel Zatloukal, *Historismus. Architektura 2. poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1986, s. 66.

²⁵⁶ Otto Wagner, *Moderní architektura*, Praha 1910. – Jan Kotěra, O novém umění, *Volné směry: umělecký měsíčník*, 1900, s. 189–195. – Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 224.

jedna z prvních Gočárových realizací – ikonický Wenkeův obchodní dům v Jaroměři (1909–1911) s asketickým průčelím, jenž se stal ikonickým počátkem české moderní architektury i předstupněm kubismu. Secese však stále patřila k dominantním směrům (např. budova hlavního nádraží v Praze, jejíž průčelí realizované na počátku 20. století navrhl Josef Fanta). V prvním desetiletí se v českých zemích začal rozvíjet kubismus (k prvním realizacím patří dům U Černé Matky Boží od Josefa Gočára či Janákův tzv. Fárův dům nebo vila Jana Drechsela v Pelhřimově). Ve dvacátých letech již převažovalo strohé geometrické tvarosloví moderny, ke které se přidal i Skřivánkuv přítel Josip Plečnik (např. Kostel Nejsvětějšího srdce Páně, 1928–1932). Ke konci dvacátých let se v českých zemích objevila první monumentální funkcionalistická stavba, tj. Veletržní palác v Praze od Josefa Fuchse a Oldřicha Tyla. Ve té době Skřivánek realizoval diametrálně odlišné neorenesanční vily v Hlinsku a Olomouci. Společně s ostatními architekty hledal architektonický národní styl, avšak zvolil odlišnou cestu v podobě historismů. Nejznámějším příkladem nového českého národního stylu se stal rondokubismus, jehož představitel Pavel Janák vytvořil ve východních Čechách jeden z nejvýznamnějších příkladů v podobě pardubického krematoria (1922–1923). Nakonec si ale rondokubismus nenašel své pevné místo na poli architektury.

Silný vliv na jeho tvorbu tedy nelze hledat v současné tvorbě vídeňské či berlínské, ale v odkazu na českou renesanci, kterou na konci 19. století rozvíjeli zejména Antonín Wiehl,²⁵⁷ ale také Jan Zeyer, Jan Vejrych, Ignác Vojtěch Ulmann, Antonín Viktor Bravitius, Josef Zítek, Osvald Polívka či Antonín Balšánek. Na přelomu 19. a 20. století přispěli k hledání národního stylu a práci s historismy i Friedrich Ohmann, Jan Vejrych a Kamil Hilbert. Díky své aktivní účasti na rekonstrukci historických měst a objektů (Litomyšl, Vysoké Mýto, Brandýs nad Orlicí), kde tvořil mj. i sgrafita dle svých návrhů,²⁵⁸ se nejspíše prohloubil Skřivánkům zájem o renesanční odkaz. Evropskou analogii ke Skřivánkovi lze nalézt v dílech Josepa Godaye v Barceloně.²⁵⁹

²⁵⁷ Za „oficiální“ počátek české neorenesance lze považovat jeho (dnes již neexistující) dům na bývalé Sadové třídě z roku 1882. K typickým prvkům daného směru doboví autoři přiřazovali kromě užití sgrafita zejména aplikaci lunetové římsy. Horáček, *Totální umělecké dílo* (pozn. 252), s. 76. – Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 231. – Zdeněk Lukeš, *Příběh Sadové třídy*, <https://100letmetropole.cz/index.php/pribeh-sadove-tridy/>, vyhledáno 28. 10. 2023.

²⁵⁸ Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 83.

²⁵⁹ Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 223. s. 223.

Ve svém vrcholném období monumentální kubickou budovu s výrazným průčelím dekoroval malířskou nebo sgrafitovou výzdobou²⁶⁰ doplněnou často vlasteneckými či mravoučnými nápisy. Fasádu dotvářely výrazné prvky, nejčastěji bosáž a mohutná předsazená korunní římsa. Objekty domýšlel do posledního detailu včetně řešení interiéru, což dokládají nesčetné návrhy v jeho pozůstalosti uložené v archivu NTM Praha. Vrchol jeho tvůrčí éry Pavel Panoch popisuje jako „dekorativizující nádech, syntetizován s důstojně klasicizujícím rozvrhem, který si svůj opus vyšlapal sám stranou dobových stylových mód a proudů.“²⁶¹

V Česku nalezneme ponejvíce realizací v Plzni a Praze. V Plzni, kde na počátku století vyučoval, patří k největšímu realizovanému projektu Průmyslová škola stavební čp. 1585 (soutěž z roku 1906).²⁶² Na první pohled zaujme výrazným průčelím²⁶³ s bosovaným vstupním portikem, které doplňují prvky jako jsou arkýře, nárožní věžička, dekorativní štít v rizalitu či profilované okenní šambrány. Minimum dekorativních plastických článků na fasádě nasvědčuje určitému příklonu k čistým moderním formám.²⁶⁴ Areál školy²⁶⁵ sestávající ze tří objektů na půdorysu písmene U uzavírá nádvoří s kašnou a tělocvičnou. Samotná výstavba trvala kvůli válce pět let (1915–1920) a v nedokončeném objektu přespávali vojáci, dělníci i zajatci.²⁶⁶ Dále se Skřivánek podepsal na fasádě Budovy obchodní a živnostenské komory (dnes Vysoká škola strojní a elektrotechnická) v ulici Riegrova a Nejedlého sadů (1905) a novostavbě domu U Matky Boží čp. 56 (1904–1906).²⁶⁷

²⁶⁰ Samotné sgrafito patřilo k výrazným zdobným prvkům fasády, které měly nejen estetický, ale též i politický důvod v rámci národního sebeuvědomění. Horáček, *Totální umělecké dílo* (pozn. 252), s. 71.

²⁶¹ Pavel Panoch – Jakub Potůček, *Rodinný dům po první světové válce a zkraje dvacátých let*, in: Panoch (ed.), *Slavné vily* (pozn. 11), s. 16.

²⁶² Soutěžný návrh průmyslové školy v Plzni, *Architektonický obzor* VI, 1907, č. 6, s. 47–48. – Soutěžný návrh průmyslové školy v Plzni, *Architektonický obzor* VI, 1907, č. 6, příloha, s. 29. – Arch. Ladislav Skřivánek – I. cena, *Architektonický obzor* VII, 1907, č. 12, příloha, s. 29–30.

²⁶³ Plastická výzdoba průčelí (znak Československé republiky, alegorické výjevy architektury a průmyslu) i interiéru od Otokara Waltera. PeD [Petr Domanický], *Budova První státní československé průmyslové školy* (dnes Střední průmyslová škola stavební), in: idem (ed.), *Plzeň, Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*, Plzeň 2013, s. 199.

²⁶⁴ *Ibidem*, s. 199. – Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 85. – AW – PK [Anna Waisserová – Petr Klíma], *Budova České státní průmyslové školy 1915–1920*, <https://pam.plzne.cz/objekt/c3-1585-budova-ceske-statni-prumyslove-skoly>, vyhledáno 10. 10. 2023.

²⁶⁵ Na moderních vzdušných a jednoduchých interiérech sborovny, ředitelny a knihovny se podepsal svým návrhem z roku 1919 Oldřich Starý. Jaromír Kovář, *Průmyslová škola stavební v Plzni a výstavba města*, in: Milošlav Bělohávek (ed.), *Minulostí Západočeského kraje XVI*, Plzeň 1980, s. 120.

²⁶⁶ *Ibidem*, s. 113, 120 a 124. – Petr Domanický, *Pracovní republiky. Architektura Plzně v letech 1918–1938*, Plzeň 2018, s. 19. – *Budova bývalé obchodní komory*, <https://pamatkovykatalog.cz/budova-byvale-obchodni-komory-15023675>, vyhledáno 8. 9. 2023. – *Městský dům, U Matky Boží*, <https://pamatkovykatalog.cz/mestsky-dum-15022049>, datum 8. 9. 2023.

²⁶⁷ Novostavbě umístěné na původní úzké gotické parcele dominuje čtyřpodlažní sgrafitová fasáda o třech osách završená trojúhelníkovým štítem s pilastry a benátskými obloučky. Se Skřivánkem na projektu

Z pražských návrhů nelze opomenout nájemní dům čp. 110/II na Žatecké ulici.²⁶⁸ Zdeněk Lukeš na základě studia architektovy pozůstalosti v archivu NTM Praha přiřkl spoluautorství Josipu Plečnikovi,²⁶⁹ jenž se podílel na hlavní hmotě, kterou Skřivánek doplnil dekorativní fasádou.²⁷⁰ Jejich osobní setkání proběhlo nejspíše už ve Vídni, avšak ke sblížení došlo až v Praze.²⁷¹ K dalším pražským projektům patří např. dostavba penzijního ústavu čp. 1290-II v Podskalské ulici (1920–1922).²⁷²

Mezi jeho další výrazné realizace řadím Obecnou a měšťanskou školu v Opočně (1906), budovu c.k. České vyšší reálné školy v Sušici (1908–1911), [168] Obecnou a měšťanskou školu v Uherském Hradišti (1912–1913), Vyšší státní reálku v Nové Pace (1913), Základní školu T. G. Masaryka v Sušicích (1924–1926)²⁷³ či České reálné gymnázium v (té době v německém) Duchcově (první projekt 1921). [169] K zajímavým projektům pro soukromé investory zařazují přestavbu zámku v Lukavci (1914–1918) na objednávku továrníka Aloise Breye.²⁷⁴ [170] Ze stejného roku pochází pozoruhodná vila neznámého stavebníka v Jaroměři (ulice Na Ptákách čp. 318) situovaná na okraji vilové čtvrti.²⁷⁵ Taktéž vytvořil řadu návrhů sakrálních objektů, které nakonec zůstaly nerealizované (kostela sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci, [171]

spolupracoval Josef Houdek. PaD [Pavel Domanický], Budova Obchodní a živnostenské komory v Plzni (dnes Právnická fakulta ZČU v Plzni), in: Domanický (pozn. 263), s. 110.

²⁶⁸ Pětipodlažní nárožní objekt členěný deseti okenními osami v plastických šambránách s výraznou podokenní římsou dotváří nárožní arkýř, rizalit s volutovým štítem a dekorativní vlasy. Fasádu v mezipatře doplňuje bosáž s plastickými terčí od Josefa Drahoňovského. Jako důvod neuvedení autorství Plečnika Lukeš zmiňuje jeho nestabilní postavení v Praze. Lukeš, Neznámá Plečnikova stavba (pozn. 16), s. 465–466.

²⁶⁹ Ibidem, s. 465–466. – ZL [Zdeněk Lukeš], Josip Plečnik, in: Horová (ed.) (pozn. 11), s. 621. – Lukeš, Ladislav Skřivánek ... *Kaleidoskop* (pozn. 241), s. 182.

²⁷⁰ Dajman Prelovšek, *Josip Plečnik. Život a dílo*, Šlapanice 2003, s. 124.

²⁷¹ Z okruhu architektů byl Plečnikovi nejbližší právě Skřivánek. Podobnost lze spatřovat i v zájmu o slovanský dekorativismus. Plečnik, původem ze Slovinska, již před válkou své studenty na UMPRUM v Praze připravoval na konec monarchie a následný rozvoj národně orientované architektury v opozici ku mezinárodní moderně. Později se ale přiklonil k modernějším směrům a odprošťoval se od klasicistního tvarosloví i národní tradice. Navíc ani Plečnik, ani Skřivánek nenavazovali snadno ve společnosti bližší kontakty a zpočátku měli podobný, ne příliš kladný vztah k moderní architektuře. Ibidem, s. 125–127. – Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 221.

²⁷² Novotná (pozn. 9), s. 750. – Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 84.

²⁷³ Významnou součástí nově vzniklého zahradního města Na Burýnce dle architekta Jindřicha Freiwalda z dvacátých let minulého století. Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 209 a 223.

²⁷⁴ Ibidem, s. 223. – Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 85. – Novotná (pozn. 9), s. 750. – Zatloukal (pozn. 255), s. 69. – Ptáčková (pozn. 13). – Petr Domanický, Meziválečná Sušice a Masarykovy měšťanské školy (dnes Základní škola T. G. Masaryka), in: Lenka Popelová – Vladimír Šlapeta – Petr Vorlík (eds.), *Stavby století Čech, Moravy a Slezska 1918–2018*, Praha 2018, s. 60–62. – *Zámek*, <https://pamatkovykatalog.cz/zamek-700606>, vyhledáno 8. 9. 2023. – M. Ebel – L. Vojtíšková – P. Vlček, *Lukavec, zámek, stavebně hist. průzkum*, NPÚ, ÚOP v Telči, nefoliováno, 1988.

²⁷⁵ S viditelnou inspirací venkovskou architekturou nedalekého krkonošského podhůří vyznačující se příkrými sedlovými střechami, které doplňují romantické prvky drobného peristylu a soustavy arkád s průchodem na zahradu se sochou aligátora. V interiéru dominuje obytný pokoj s vestavěnou alkovnou. Potůček (pozn. 252), s. 74–76.

sv. Václava v Praze 8, sv. Antonína v Domažlicích, kaple sv. Prokopa v Peci ad.).²⁷⁶ Skřivánkova díla nalezneme také na Slovensku.²⁷⁷

Kromě jeho publikační činnosti v odborných časopisech *Stavitel*, *Architekt*, *Dílo*, *Styl*, *Wiener Architekt*²⁷⁸ se Skřivánek zabýval též urbanismem. Mezi nejvýznačnější (avšak nerealizované) zastavovací a regulační plány patří Velká Olomouc (1923–1925),²⁷⁹ [171] dále Praha, Plzeň či Sušice.²⁸⁰ K rozšíření Olomouce a nutnosti úpravy zástavby vyšla roku 1923 jeho přednáška.²⁸¹

6.1 Obecná a měšťanská škola chlapecká

(návrh 1902, ulice Resslerova čp. 603, dnes ZŠ Hlinsko, Resslerova)

Prvním Skřivánkuvým počinem v Hlinsku se stala výstavba monumentální Obecná a měšťanské školy chlapecké²⁸² na dnešní Resslerově ulici. Školní rada vykoupila potřebné pozemky roku 1902. Následná vyhlášená soutěž přinesla osmnáct plánů. Vítězný Skřivánek realizovala stavební firma J. Staněk a syn z Chrudimi.²⁸³ Položení základního kamene proběhlo 18. června 1903, 20. prosince 1904 se konalo slavnostní otevření. Náklady na výstavbu se vyšplhaly na necelých 190 000 korun.²⁸⁴

Jedná se o dvoupatrový objekt s klasicistním tvaroslovím,²⁸⁵ původně na půdorysu písmene E, přičemž střední přístavbu tělocvičny s hlavní budovou propojoval komunikační krček. Přízemí členila pásová bosáž, která se v dalších patrech

²⁷⁶ Toman (pozn. 11), s. 456. – Návrh kaple v Peci na Chodsku, *Architektonický obzor* IX, 1910, č. 11, s. 48. – Návrh kaple sv. Prokopa v Peci na Chodsku, *Architektonický obzor* IX, 1910, č. 12, příloha, s. 53.

²⁷⁷ Např. školní budovy v Klatovech, Piešťaněch (1921–26) či Národní banka v Banské Bystrici (1929–33). Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 84. – Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 223.

²⁷⁸ Toman (pozn. 11), 456.

²⁷⁹ K jeho návrhu však zaznívaly negativní ohlasy, např. z Ústavu pro stavbu měst při Masarykově akademii v Praze z roku 1928: „... k vytvoření plánu bylo použito metod kosmetické estetiky ... místo chirurgické regulace a konstruktivní vědecké práce.“ Dvacátá léta: hledání moderní formy, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 65.

²⁸⁰ Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 84. – Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 223.

²⁸¹ Text patří k ideovým obhajobám zastavovacího plánu Velké Olomouce. Přednášku započal historií „oboru stavby měst“, jehož kořeny sahají až k antice. Regulační a zastavovací plány začínaly nabývat na významu po první světové válce se stavebním rozmachem. Zmínil se i o prvním semináři pro stavbu měst v berlínském Charlottenburgu, který mj. vystudoval. Přednášku zakončil přiblížením práce urbanisty široké veřejnosti. Velká Olomouc vznikla na základě poválečné situace, kdy se mělo město rozšířit na 200 000 obyvatel. Nové obytné čtvrti plánoval s převážnou zástavbou rodinných domů. Skřivánek (pozn. 18), s. 5–19. – Zatloukal (pozn. 255), s. 69–70. – Potůček (pozn. 252), s. 75.

²⁸² Z které se stala škola chlapecká, dívčí zůstala v objektu školy dnešního gymnázia z roku 1874.

²⁸³ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 63.

²⁸⁴ Šrámek (pozn. 2), s. 44.

²⁸⁵ Na konci druhé světové války školu obsadili němečtí vojáci, později sloužila chvíli jako maďarská polní nemocnice. Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 80–81.

propisovala do lizén. Z historických fotografií²⁸⁶ je patrné, že z třináctiosého průčelí předstupoval pětiosý rizalit. Vstupní portál tvořený rovným překladem podpíraly antikizující sloupy. Přízemní okna završoval výrazný klenák, na který navazovala průběžná římsa. V prvním patře okna kryla mohutná nadokenní římsa (pravděpodobně se zubořezem) vynášená dvěma volutovými konzolami. Nad tři centrální okna Skřivánek umístil feston s kartuší. Podokenní partie tvořila vpadlá geometrická pole. Patra rizalitu doplňoval vysoký pilastrový řád. Okna nejvyššího podlaží uvozují od mohutné profilované korunní římsy svisle vedoucí geometrické pásy zakončené kapkami, na nárožích se štukovými girlandami ve tvaru věnce. Podstřešní partií probíhal pás s geometrickými obdélnými vlysy, v rizalitu doplněný terčíky a nápisem „*OBEC. A MĚŠŤ. ŠKOLA CHLAPECKÁ*“. V atikovém patře se nacházely zjednodušené glyfy a konzoly vynášející římsu s trojúhelníkovým štítem. Štít dekorovaný girlandami prolamovalo kruhové okénko. Atikové zábradlí zakončovaly čučky ve tvaru váz. Rizalit završovala střecha mansardová, na níž navazovala křídla se střechou sedlovou.

Na počátku šedesátých let fasádu výrazně pozměnily úpravy spojené s výměnou oken. Z pramenů vyvstává nedostupnost nových výkyvných oken v atypických velikostech, a tak se užíla okna rozměrově typizovaná. Následkem změny velikosti okenních otvorů došlo k odstranění štukové výzdoby fasády. Namísto obnovení štuků se užíla tvrdá štuková omítka v okrové barevnosti jak z důvodu nedostatku financí, tak z neznalosti původního řemesla.²⁸⁷ [176]

Škola na základě necitlivých stavebních úprav pozbyla svou původní podobu. Na přelomu prvního a druhého desetiletí 21. století došlo k celkové výměně oken za plastová. Při zateplení obvodového pláště se zaměnila barevnost fasády na zelenou. [177] Původní tělocvičnu nahradilo mohutné kubické těleso víceúčelové sportovní haly (2021),²⁸⁸ které narušilo koncepci urbanistického řešení. [178, 179]

²⁸⁶ Autorka nenalezla Skřivánkovy plány objektu.

²⁸⁷ „...nehledě k okolnosti, že provedení starého typu štukových omítek bohatě zdobených již nyní zedníci-fasádníci neovládají.“ *Rekonstrukce devítileté školy*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 159, nefoliováno, 1962. – Čp. 603, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

²⁸⁸ Dagmar Bačkorová, *Sportovci se dočkali. V Hlinsku mají novou halu za 100 milionů*, <https://pardubice.rozhlas.cz/sportovci-se-dockali-v-hlinsku-maji-novou-halu-za-100-milionu-8630535>, vyhledáno 28. 9. 2023.

6.2 Ježdíkův dům

(dokončení realizace 1905, Poděbradovo náměstí čp. 45)

Nárožní dům čp. 45, zvaný Ježdíkův, patří k druhé Skřivánkově realizaci v Hlinsku.²⁸⁹ Novostavbu situoval na parcele bývalého patrového objektu sousedícího s tvrzí²⁹⁰ [182] a hlineckým hotelem Mašl.

Objednavatel Dr. Čeněk Ježdík se do Hlinska přistěhoval na konci osmdesátých let minulého století. Patřil k lékařům s výbornou reputací, za svými pacienty jezdil např. až do cca dvacet kilometrů vzdálené Chotěboře. Pracovní cesty mu trvaly i tři dny. Stal se spoluvůrcem Ligy proti tuberkulóze. Od roku 1903 zastával funkci starosty.²⁹¹

Jedná se o Skřivánkovo historismem silně inspirované rané dílo z počátku 20. století. [185] Do centra města zasadil rodinný dům s fasádou zdobenou malbami od Ládi Nováka²⁹² (participaci potvrzuje jeho jméno vetknuté do motivu jedné z maleb). Na severovýchodním nároží se nachází nápisy přibližující historii objektu: „*NAVRHL ARCH. L. SKŘIVÁNEK. / PROVEDL INŽ F. FIALA.*“ Níže doplněno: „*OBNOVENO NÁKLADEM / MĚSTSKÉHO NÁRODNÍHO / VÝBORU V ROCE 1975.*“ Jednopatrová stavba na půdorysu písmene L v sobě měla dle plánů zahrnovat přízemní obchod se skladištěm a bytem (popř. dvěma), v patře s odděleným vlastním vstupem byt s ordinací doktora Ježdíka. Celkový náklad činil 43 000 korun.²⁹³

Výzdoba fasády se skládá zejména z výjevů českých dějin a alegorií pro Hlinecko typických řemesel. Motivy propojuje iluzivní florální dekor. Renesanční inspiraci doplňují gotické prvky – vysoké stupňovité štíty, arkýř s krakorcí, bosovaný kamenný sokl a na nárožích vyskytující se solitérní neomítané kamenné bloky. K elegantnímu detailu patří iluzivní balkón v patře. Okenní výplně dvojího druhu

²⁸⁹ Dokončen 25. prosince 1915. *Občanská záložna*, nefoliováno, nečíslováno, nedatováno (uloženo v archivu Stavebního úřadu Hlinsko). – Rodinný dům p. MUDra Č. J. v Hlinsku, *Architektonický obzor* VI, č. 11, 1907, s. 41 a 43.

²⁹⁰ Tvrz se považuje za nejstarší stavbu Hlinska. První písemné zmínky pochází z roku 1413. Koběřská (pozn. 7), nečíslováno. – Křivanová – Hájek, *Mikroregion* (pozn. 24), s. 23.

²⁹¹ Jan Otto, *Ottův slovník naučný* 28, Praha 1909, s. 709. – Šrámek (pozn. 2), s. 41–42.

²⁹² Láďa Novák pravděpodobně se Skřivánkem participoval i u činžovního domu ve Veleslavínově ulici v Plzni (přibližně 1904), kde se snoubí prvky renesance a gotiky s asymetrickým průčelím, vysokým štítem a malířskou výzdobou. Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění* (pozn. 15), s. 83. – Rozehnal (pozn. 36), s. 81.

²⁹³ Rodinný dům (pozn. 293), s. 41 a 43.

(obdélná či zakončená stlačeným obloukem) člení subtilní příčle. Členitou střešní partii z tašek v cihlově červeném odstínu prolamují vikýře.

K leitmotivům dekoru patří²⁹⁴ nárožní postava Jiřího z Poděbrad.²⁹⁵ [193] Na severní straně krále doplňují alegorie hrnčířství a tkalcovství včetně výjevu hlineckých, kteří na konci třicetileté války poráží švédská vojska u Sloupného (doplněno nápisem „*POBITÍ ŠVÉDŮ HLINECKÝMI / U SLOUPNÉHO*“).²⁹⁶ [194] Západní fasádě dominuje Beneš z Vartenberka. Na nároží se pod korunní římsou nachází pro Skřivánka typický moralistní, zde až sebeobhajující text: „*Jedna věc hyzdí staweni / že úst gemu dáno není / aby se samo hágilo / když by se o něm mluwilo / pomni, že snáze ge souditi / než dílo dobře zrobiti*“. Technikou se jedná o sgrafita, jež tvořila obrysové linie. Vytvořené plochy se následně kolorovaly. Existenci barevnosti dokazují fragmenty probarvených kreseb, zejména ve vrcholové partii motivu Jiřího z Poděbrad. Absence původní barevnosti ztěžuje celkově čtení motivů i vnímání fasády vůči okolí takovým způsobem, jakým to architekt zamýšlel. Inspirací českou historií se silně hlásí k národnímu romantismu prezentovaného zejména Antonínem Wiehlem.

Rodinný dům stále vlastní potomci Dr. Ježdíka, kteří donedávna přízemní obchod pronajímali. Dnes se zde nachází veterinární ordinace, patro slouží obytným účelům. Dle historických fotografií na objektu nedošlo v rámci vnějšího pláště k radikálnější úpravě, navíc fasádu doplňují ještě původní vstupní dveře. [195]

6.3 Sirotčinec

(výstavba 1905, Adámkova třída čp. 681, dnes ZŠ Hlinsko, Resslova)

Sirotčinec, jehož výstavba proběhla roku 1905,²⁹⁷ patří k pravděpodobným Skřivánkovým realizacím. Jeho autorství nedokládá žádný pramen.²⁹⁸

Na základě historických fotografií lze alespoň částečně rekonstruovat původní vzhled. [196] Přízemí patrového objektu na obdélném půdorysu dominovala výrazná pásová bosáž, jež v oblasti okenních výplní a centrálního vstupního portálu přecházela

²⁹⁴ Restaurovány 1975. Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 66. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 23.

²⁹⁵ Ve 14. století majitel rychmburského panství, pod které Hlinsko spadalo.

²⁹⁶ Hlinskem za třicetileté války projíždělo mnoho vojsk. Dle pověsti roku 1643 švédský oddíl v čele s hejtmanem Olafem Salmerode pustošili Hlinsko a okolí. Hlinečtí se spojili s okolními sedláky a porazili Švédy u Sloupného, kde zabili jejich vůdce. Šrámek (pozn. 2), s. 11.

²⁹⁷ Založen s podporou Spolku paní a dívek Vlasty. Adámek, *Z dějin okresu* (pozn. 1), s. 34. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 67.

²⁹⁸ Autorka nenalezla architektonické plány ani jiné související archiválie.

do šambrán. Meziokenní partie vyplňovala geometrická pole s blíže neidentifikovatelným plastickým dekorem. Vstup umístěný v hlavní ose fasády tvořil půlkruhově zakončený portál předsíně vedoucí ke dveřím s rovným překladem. Střední partii dotvářel nápis „*OPATROVNA A SIROTČINEC*“, který níže doplňoval text „*Cokoli jste učinili jednomu z těchto maličkých, mnohé jste učinili.*“ Hlavní osu završoval neorenesanční atikový štít s bohatou malbou na fasádě a vrcholovými čučky (pravděpodobně piniové šišky), jenž prolamovala tři okénka. Další malebný dekor se nacházel pod silně předsazenou střešní partií v oblasti korunní římsy, pravděpodobně ve tvaru rozvilin.

Roku 1946 se sirotčinec adaptoval na pomocnou nemocnici, 1958 na zubní²⁹⁹ ordinaci.³⁰⁰ Zateplení fasády a výměna oken proběhly v roce 2019.³⁰¹ Dnes zde probíhá školní výuka pod ZŠ Hlinsko, Resslerova. Z důvodu mnoha stavebních úprav ztratil bývalý sirotčinec svůj původní vzhled, jenž nám dodnes připomíná pouze hlavní kubické těleso stavby a valbová střecha, bohužel již bez částečného atikového patra. [199]

Ke Skřivánkovu rukopisu odkazuje jak užití neorenesančního atikového štítu zvýrazňujícího centrální část, tak i dekoru fasády, moralistního nápisu a bosovaného přízemí. Na základě daných prvků, blízkosti sirotčince vůči Obecné a měšťanské školy chlapecké (dnes oba objekty součástí jednoho areálu ZŠ Hlinsko, Resslerova) i období výstavby (v dané době navrhl též Ježdíkův dům a zmíněnou měšťanskou školu) nelze vyloučit Skřivánka jakožto autora návrhu.

6.4 Občanská záložna

(plán z roku 1913, ulice Komenského čp. 409, dnes Česká spořitelna)

Česká spořitelna, dříve občanská záložna,³⁰² byla dokončena roku 1914³⁰³ dle plánů Ladislava Skřivánka (1913). [200] Objekt, který realizoval hlinecký stavitel František Fiala, odpovídal dobové potřebě reprezentativního finančního ústavu v hospodářsky a stavebně se rozvíjejícím městě. V záložně se kromě zázemí samotné

²⁹⁹ Dodnes se objektu mezi místními říká „zubárna“.

³⁰⁰ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 67.

³⁰¹ Roman Kučera, *Snížení energetické náročnosti budovy ZŠ Resslerova, Adámkova tř. 681, Hlinsko*, <https://www.hlinsko.cz/urad/eu-projekty/snizeni-energeticke-narocnosti-budovy-zs-resslova-adamkova-tr-681-hlinsko-124cs.html>, vyhledáno 5. 9. 2023. – Horák – Pavlík, *Hlinsko* (pozn. 10), s. 39.

³⁰² Samotná instituce vznikla roku 1861. Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 67.

³⁰³ *Ibidem*, s. 67. – Rozehnal (pozn. 36), s. 81.

instituce nacházela knihovna, čítárna i byty.³⁰⁴ Na východní straně navazovala zahrada realizována zahradníkem Františkem Šimkem.³⁰⁵

Jedná se o dvoupodlažní budovu na půdoryse složeném ze dvou částečně se protínajících obdélníků. Sokl tvoří bosáž z mohutných kvádrů opuky, z níž je vytesána i profilovaná korunní římsa se zubořezem a kapkami. Pod římsou probíhá po celém obvodu vlys s tesaným nápisem: „*BUDOVA TATO DOKONČENA BYLA ROKU MCMXIV NÁKLADEM OBČANSKÉ ZÁLOŽNY V HLINSKU / DLE PLÁNU ARCHITEKTA / PROFESSORA LADISLAVA SKŘIVÁNKA NA SMÍCHOVĚ / INŽENÝREM, FR. FIALOU STAVITELEM V HLINSKU / BUDOVA JEST MAJETKEM OBČANSKÉ ZÁLOŽNY A POSTAVENA K ÚČELŮM ZÁLOŽENSKÝM A JE VEŘEJNOU KNIHOVNOU A ČÍTÁRNOU*“. Stejný materiál nalezneme i na pravoúhlých profilovaných ostěních s dvěma výžlabky, jejichž vnější rám architekt stylizoval do neopracovaného kamene. Fasádu člení ve dvou patrech novodobá plastová šestitabulková okna, na něž ve střešní partii osově navazují vikýře. Valbovou střechu tvoří krytina v odstínu cihlově červeném. Světle béžový odstín nátěru vnějšího pláště podtrhuje jemnost, reprezentativnost i monumentálnost architektonického výrazu.

Prostor hlavního vstupu, patřící k nejzdobnějšímu úseku celé stavby, se nachází na západní straně ve zlomu dvou kubických hmot. Na pravoúhlém portálu,³⁰⁶ s obdobným řešením ostění jako u oken, se v klenáku nachází symbol včely doplněné stylizovanými úly a ovocem (hrozny, jablka). Nad portálem se nalézá nápis „*ČESKÁ SPOŘITELNA*“ ve zdobném rámu tvořeném volutami a propletenými hadími těly, jejichž hlavy se stýkají v horní partii. Nápis po obou stranách doplňují alegorické postavy, tj. člověk držící hlavu Merkura s okřídlenou helmicí (vlevo) a pes/medvěd držící včelí úl (vpravo). Vše ikonograficky odkazuje k pílí, hojnosti, blahobytu a obchodu. Skřivánkova skica portálu nalezená v archivu SÚ Hlinsko poukazuje na plánovanou implementaci motivů do samotného ostění (sova, úl, kalich, kružidlo, váza s dekorem květiny, ryba, plodící ovocný strom s lopatou).³⁰⁷ Ve variantních plánech³⁰⁸ záložny v archivu NTM Praha lze vyčíst další dvě podoby portálu

³⁰⁴ Občanská záložna (pozn. 52).

³⁰⁵ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 69.

³⁰⁶ Portál vytesal František Formánek roku 1914. Ibidem, s. 68.

³⁰⁷ Občanská záložna (pozn. 52).

³⁰⁸ Návrhy fasád se od realizované lišily užitím historičtějšího tvarosloví, tj. vysokého řádu pilastrů či lizén a bohatě profilovaných podokenních říms.

v odlišných, avšak neméně monumentálních formách. Všechny varianty spojuje motiv úlu. [207, 208 a 213, 214]

Před portálem se nachází terasa, původně se zdobným zábradlím a přístupovým schodištěm. Na základě pozdějších úprav se zábradlí demontovalo a schodiště se částečně adaptovalo pro pohodlnější přístup invalidů. Nárožní terasu doplňuje stylizovaný kanelovaný sloup s hlavicí dle Skřivánkova návrhu, který měla završovat lucerna.³⁰⁹ [2015–217] Se sloupem vytvářela dialog sousedící skulptura ještěra,³¹⁰ jenž strážil pokladnici. [218] Bohužel se socha nedochovala a není známo, kdy zmizela, či kde se nachází.³¹¹ Poslední písemná zmínka pochází z roku 1978 v restaurátorské zprávě J. Tuhé. Předmětné práce se týkaly doplnění chybějících částí umělým kamenem a opatřením scelujícího nátěru.³¹²

Dochované plány svědčí o Skřivánkově pečlivosti. Navrhl nejen vzhled exteriéru a dispoziční řešení interiéru, ale též samotné detaily jako např. úřednické přepážky [221] či lucernu na exteriérový sloup. Výběrem kamenného materiálu podtrhl bohatství a sílu, kterými záložna v té době disponovala.

Jakožto každá Skřivánkova realizace v Hlinsku i tato prošla několika rekonstrukcemi, přičemž ke třem našla autorka v archivu SÚ Hlinsko podklady. První pochází od pardubického architekta Karla Řepy³¹³ (1941), jenž zahrnovaly drobné dispoziční úpravy v interiéru a rozšíření objektu za pomoci přístavby ve dvorku. [209, 210] Realizaci (alespoň přístavby) nepotvrzují žádné archiválie ani dobové letecké snímkování. Ke konci století proběhla stavební úprava dle projektu z roku 1993. Kromě nově proražených nevhodných střešních vikýřů z důvodu plánovaného zobytnění podkroví se práce týkaly opravy kamenných částí soklu, římsy a šambrán. [211] Zároveň se přistavěla bezbariérová rampa u vstupní terasy, deinstalovalo původního oplocení zahrady či vyměnily okenní výplně a krytina (nově betonová taška).³¹⁴

³⁰⁹ Na základě historických fotografií i absence bližších archivních zpráv nelze doložit, zda se lucerna realizovala.

³¹⁰ Obdobný sochařský prvek užil např. u dvoupatrové vily v Jaroměři, kde se v průchodu na zahradu nachází socha aligátor.

³¹¹ Mezi místními se traduje, že plastika pravděpodobně zmizela při jedné z rekonstrukcí záložny. Praktika obohacení se o stavební materiál či zajímavé sochy při stavebních akcích patří dodnes ke známým nešvarům ochuzujících hodnotné stavby o jejich původní materií.

³¹² Čp. 409, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno

³¹³ Známy funkcionalistický pardubický architekt, mezi jehož nejvýznamnější díla patří vlakové nádraží v Pardubicích (projekt 1947–1948).

³¹⁴ Josef Macas – Pavla Macasová, *Česká spořitelna Hlinsko. Projekt rekonstrukce, technická zpráva*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1993. – Občanská záložna (pozn. 52).

Poslední úpravy se týkaly modernizace pobočky České spořitelny (2019) a oddělení provozu bankovní společnosti od obytné části.³¹⁵ Ve vstupní hale se dodnes dochovaly pravděpodobně původní stropní svítidla a profilovaný štukový rám stropu.

Občanská záložna se oproti předchozím Skřivánkovým realizacím vyznačuje již příklonem k moderně i odlišným užitím dekoru. Fasády nedefinuje těžkopádný štukový dekor ani sgrafitová výzdoba, ale čisté plochy v kontrastu s okrovou opukou užitou na klasicistních architektonických prvcích (vlys, zubořez). Realizaci považuji v rámci jeho hlineckých děl za nejvíce oproštěnou od historizujících tendencí, jelikož zde spíše nechává promlouvat samotné linie a materiál namísto přebujelého dekoru. Lukeš zmiňuje, že užitý vzhled (u něhož v úseku vstupního portálu shledávám inspiraci zejména antickým uměním) může souviset s jeho spoluprací s Josipem Plečnikem mezi lety 1913–1914. Přítomnost Plečnika na této stavbě není dokázána, avšak minimálně jeho vliv na tvorbu Skřivánka je doložitelný.³¹⁶

6.5 Matulova vila

(plány z roku 1924, ulice Za Drahou čp. 885)

Matulovi patřili k poslednímu investorovi v Hlinsku, pro něž Skřivánek tvořil. Rodinnou vilu (plány z roku 1924) zasadil na okraj města do přírodního prostředí, které dotváří její malebnost. Mezi lety 1924–1925 stavbu realizovala hlinecká firma Šedivého, Prokopa a Fialy.³¹⁷ Kompozici zahrady včetně implementace dalších prvků, např. kašny nebo bazénu, navrhl Josef Kumpán.³¹⁸

Jedná se o dvougenerační vilu bývalého majitele žulových lomů³¹⁹ Jiřího Matuly. [222] Tmavomodrá žula z jeho lomů se kromě zahraničního trhu uplatnila i u nás na mnoha technických objektech na Labi či u známé Pražské peněžní burzy.³²⁰

³¹⁵ Pavel Turnovec, *Česká spořitelna s.s., pobočka Hlinsko, modernizace pobočky. Dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2019.

³¹⁶ Lukeš – Panoch (pozn. 18), s. 52. – Lukeš, Neznámá Plečnikova stavba (pozn. 16), s. 465–466.

³¹⁷ Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 70. – Panoch, Vila (pozn. 11), s. 101.

³¹⁸ Horáček, *Za krásnější svět* (pozn. 14), s. 203.

³¹⁹ Dnes funkční jen jeden, ostatní jsou zatopené.

³²⁰ Dokončena roku 1938 na základě návrhu architekta Jaroslava Röslera. Na první pohled zaujme svým obkladem, který tvoří různě opracovaná hlinecká žula. *Ušlechtilý kámen na Nové budově Národního muzea*, <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/uslechtily-kamen-na-nove-budove-narodniho-muzea>, vyhledáno 11. 10. 2023.

Prvně zadal návrh na rodinnou vilu hlineckému staviteli Josefu Prokopovi (1922), avšak jeho neobarokní podoba se nesešla s kladnou odezvou.³²¹

Neorenesanční vila se budovala pro dvougenerační bydlení. Přízemí a patro sdílely identický třítraktový rozvrh (kuchyň, jídelna, pokoj, salon, ložnice, koupelna, spíž, předpokoj s toaletami a schodiště). V suterénu se nacházel domovní byt, kancelář, prádelna a uhelný sklep. Pozemek ze západní strany uvozovala přízemní hospodářská budova. [224]

Skřivánek svůj osobitý rukopis užívaný pro veřejné budovy (mohutné kubické hmoty, neorenesanční sgrafitový dekor doplněný texty či silně předsazená korunní římsa) aplikoval na rodinný dům. Soliterní kubickou hmotu vily na obdélném půdoryse o třech podlažích završuje valbovou střechou s jednoduchými vikýři. Skřivánek reagoval na postavení investora a hlineckou žulu užil např. u výrazné bosáže soklu, ostění vstupu nebo nárožního armování. Z celého objektu na pozorovatele dýchá renesanční tvarosloví zejména díky užití kobercového sgrafita s opakujícím se motivem kružidla. Pod mohutnou korunní římsou probíhá vlys se zabstrahovanými iniciálami členů rodiny Matulových (*J. / E / F.* vetkané do velkého písmene *M*). [236]

Mezi výrazné vizuální prvky patří trojosá veranda osazená na jižní straně objektu. Jednoduché hranolové pilíře se sgrafitovým dekorem vynášejí balkon prvního patra tvořený trámovým stropem a dřevěnou rámovou konstrukcí, do níž vložil subtilní zábradlí. [238] Exteriérová stěna v obou podlažích se dělí na tři části, tj. po stranách vybíhají dvě symetrické hmoty s okny, ve střední vpadlé ose se nachází vstup. Na dřevěném překladu prvního patra se nachází nápis „*DŮM TENTO V BOŽÍ OCHRANU SVĚŘUJEME U MATULŮ HO JMENUJEME*“, pod nímž na dřevěném překladu přízemí doplňuje „*HODINU NA SLUNCI CELÝ DEN HODINU NESPOUTÁN SVOBODEN*“.

Roku 1948 došlo ke znárodnění vily, jejíž interiér v druhé polovině 20. století pozbyl svého původního dispozičního řešení při adaptaci na bytový nájemní dům. Při restitucích byl objekt roku 1992 navrácen dceři majitele Boženě Baarové, která jej kompletně zrekonstruovala (1997–1998, projekt Josef Šedivý) do stavu mezi

³²¹ Panoch, Vila (pozn. 11), s. 100–101.

světovými válkami.³²² Bohužel v současnosti vila zeje prázdnotou a její budoucnost se řeší při právních přích ohledně vlastnictví.³²³

Zajímavou analogii nalezneme v Olomouci u vily Eduarda Šrota³²⁴ (plán 1925). Oba objekty spojuje mnoho podobných rysů – obdélný hranolový korpus, valbová střecha s vikýři, silně předstoupená korunní římsa, sgrafitová psaníčka s nápisy³²⁵ pokrývající fasádu, pravidelný rytmus okenních otvorů v hladkých šambránách, otevřená patrová lodžie, ale i v dispozičním řešení, tj. užitím předsazeného válcového schodiště k nároží. Matulova vila se společně se Šrotovou lišila od soudobé produkce, která spíše odkazovala k individualizaci, rozvolnění forem a asymetrii. Skřivánek otiskl do obou vil výrazný kubický tvar, jenž svým monumentálním účinkem spíše navazoval na tvarosloví veřejných objektů odkazujících ve svých přísných formách ke klasicismu.

6. 6 Matulova hrobka

(návrh 1926, na hřbitově u kostela Nanebevzetí Panny Marie)

K poslední Skřivánkově realizaci v Hlinsku patří návrh Matulovy hrobky. [239] V období výstavby rodinné vily, zamýšlené jako dvougenerační, tragicky zahynul syn investora František. Z toho důvodu se kolaudace pro něj zamýšleného prvního patra protáhla až do roku 1925. O rok později Skřivánek navrhl rodinnou hrobku. Jeho autorství potvrzuje podpis na obrubě hrobu.

Sepulkrální architekturu tvoří žulové víko a náhrobek ze tří žulových desek podpírajících antikizující profilovaný překlad s nápisem „*RODINA – MATULOVA.*“. Prostřední kvádr nese reliéf syna Františka doplněný textem „*ZAPADLO SLUNCE /*

³²² Panoch, Vila (pozn. 11), s. 102. – Křivanová – Vašková – Vojancová (pozn. 4), s. 70. – Rozehnal (pozn. 36), s. 82.

³²³ Dle informací od místních obyvatel vila nedisponuje ani interiérovým vybavením z důvodu možného vloupání.

³²⁴ Oproti hlinecké nese statut nemovité kulturní památky, evidované pod rejs. č. ÚSKP ČR 22057/8-2617. *Vila JUDr. Eduarda Šrota*, <https://pamatkovykatalog.cz/vila-judr-eduarda-srota-535426>, vyhledáno 7. 9. 2023. – M. H. [Martin Horáček], Vila Eduarda Šrota, in: Zatloukal, Slavné vily (pozn. 279), s. 75.

³²⁵ Význačným prvkem jsou psaníčková sgrafita i citáty z Písní kosmických od Jana Nerudy. „*Od jásajících, prázdně žvatlajících, již barví zem, odejdi v tábor lidí umírajících, již za věc lásky na smrt půjdou*“, „*Silou proti mdlobě, vzdorem proti zlobě, ale s láskou k sobě.*“, „*Věřme jen sobě, své práci a pili, věřme jen svatému nadšení v nás*“, „*Vydržet oheň! Zachovat odvalu! Nepopustit v sebevíře! Věrně stát ke svobodě!*“, „*Jeť sláva otců krásný šperk pro syny – však kdo chceš ctěn být – dobud' cti si sám!*“, „*Ve velkém svatém našem zápase všichni jsme bojovníky, všichni dělníky, každý na svém místě podle svědomí a srdce svého*“, „*Jedna jest budova, kterou všichni stavíme – jeden plán jemuž se ochotně a ukázněně podřizujeme – štěstí národa a svoboda celého lidstva*“, „*To lidské moře – nezná odpočinku – ty též ho neznej – stále měj se k činu – slab je ten, kdo ztratil v sebe víru a malým ten, kdo zná jen malý cíl*“, „*Projektoval 1924 arch. prof. Ladislav Skřivánek Praha – Smíchov*“, „*Prováděl arch. stavitel Jan Komrška Olomouc*“ a „*Postavil advokát JUDr. Eduard Šrot s chotí Leokádií MCMXXI V*“. Dvacátá léta (pozn. 279), s. 66.

ZAPADALO...“. Plochy dále pokrývají jména zesnulých rodinných příslušníků. Meziprostor žulových kvádrů vyplňují dva kovové kříže. Dle nalezených plánů Skřivánek zamýšlel doplnění hrobky vegetací, tj. nechat ji částečně obrůst buksusem či břečťanem a dekorovat ji věnci z kvítí. [240]

Matulova hrobka se realizovala dle návrhu a dodnes je součástí hřbitovního areálu kostela Narození Panny Marie.

Závěr

Přelom 19. a 20. století znamenal zásadní změnu, kdy se původní malé podhorské městečko přetransformovalo na bohaté průmyslové město. Překotný vývoj Hlinska se spojoval jak s rozkvětem v oblasti průmyslu či výstavby, tak úpadku při odvrácení se od minulosti svých předků ve formě asanace městské části Betlém. Důsledek aktuálního architektonicko-urbanistického stavu Hlinska má na vině jak překotný rozvoj průmyslových závodů na přelomu 19. a 20. století, tak i moderní necitlivé stavební úpravy na objektech vykazujících kulturně-historické kvality.

Celou akci záchrany hlineckého lidového stavitelství provázely silné emoce. Je nutné si uvědomit, že úkol, který na sebe dobrovolníci (a posléze památkáři) vzali, lze považovat v druhé polovině 20. století za neuskutečnitelný. Předmětné půlstoletí se v otázce památkové péče hledalo – vznikl první památkový zákon, začaly se postupně prohlašovat městské památkové rezervace a posléze i památkové zóny. Otázka lidového stavitelství nepatřila do středu zájmů. Fakt, že bezmezná úsilí, ale i mnoho „obětí“ v rámci demolic, vyústilo v zachování centra městské části Betlém, navíc in situ, patří k velkému úspěchu památkové péče. Snahy památkářů vysvětlit laické veřejnosti hodnoty tradičního stavitelství lze přirovnat k dnešní snaze osvěty tématu urbanisticky a architektonicky hodnotných panelových sídlišť. V obou případech obyvatelstvo hořkosladce vzpomíná na své dětství v předmětných objektech a areálech, které považují za všední a zastaralé, brzdící moderní výstavbu odpovídající aktuální době. Poukázání na památkové, historické, architektonické, urbanistické, estetické a celkově kulturní hodnoty obyčejnému člověku bez odborného vzdělání patří ke stěžejním, avšak opomíjeným úlohám památkového pracovníka. Nelze chránit něco, k čemu nemá místní obyvatelstvo vztah. Historie a tradice zastoupené ve formě architektury dosáhnou záchrany jen tehdy, pokud se organicky včlení do struktury městského životního prostředí. Betlém nám dnes přes všechny překážky prezentuje výsledek několika dekád neutuchající práce. Neútěšný pohled na polorozbořená stavení v zarostlé a neudržované městské části se proměnil na žijící organickou strukturu se zelení. Areál se nevyužívá pouze pro nárazové veřejné akce, ale žije po celý rok – své zázemí zde mají např. restaurační a ubytovací zařízení, obchůdky, řemeslníci či žáci základní umělecké školy. Mj. část z nich stále slouží obytným účelům. Dosáhlo se nejen ochrany samotných objektů a celkového urbanismu (ač v omezené míře), ale také obnovení

patriotického citění hlineckých vůči zachovanému odkazu předků, čímž se daný celek organicky začlenil do každodenního života obyvatelstva.

Památková péče se v Hlinsku bohužel soustředila zejména na Betlém, v jehož areálu památkové rezervace se nachází většina kulturních památek. Ty doplňuje pouze šest solitérů – nedaleká Rychta (úzce spojena s Betlém), radnice, kostel Narození Panny Marie, pomník rudoarmějců a sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Václava.

Postupem času tak došlo k velké ztrátě autentické hodnotné výstavby, ač lze nalézt pár příkladů, které mají zachované kulturně-historické i architektonické hodnoty. Kvalitní urbanistické jádro architektury 20. století vzniklo na Adámkově třídě. Dodnes se můžeme těšit z téměř nesetřelého vzhledu funkcionalistických objektů městského úřadu a pošty na bývalých Adámkových sadech, jejichž kubický vzhled s absencí většího dekoru dodnes vyhovuje požadavkům moderního vzhledu veřejných budov. Svůj vzhled nepozbyl ani Husův sbor jakožto jediná sakrální stavba řešeného údobí. Bohužel sokolovna se svým bohatým architektonickým členěním a dekorem neustála za minulého režimu tlak na modernizaci městské infrastruktury, čímž došlo k nenávratné ztrátě a náhradě za utilitární objekt. Na geometrický vzhled jednoduchých kubických těles veřejných objektů na Adámkově třídě navázalo před více než desíti lety postavené nedaleké moderní multifunkční centrum. Kulturní zařízení tak splnilo žádané zázemí pro kulturní akce, o kterém se diskutovalo od minulého století.

Výrazným a z hlinecké produkce vybočujícím se stala díla význačného architekta Ladislava Skřivánka. Lze si jen vzdáleně domýšlet, co by s Hlinskem (v kontextu vernakulární architektury Betléma) udělala návštěva Jurkoviče namísto Skřivánka s jeho osobitým (až lidovým) stylem. Avšak silný důraz na reprezentativnost rychle rozvíjejícího se města byl kvalitní půdou pro historismus odkazující k národní hrdosti a úsilí. Sílu a mocnost jeho tvorby dokazuje i ve velké míře dodnes zachovaný výraz exteriérů jeho staveb, který nesetřely žádné rekonstrukce ani stavební úpravy. Jediná měšťanská škola (společně s pravděpodobnou realizací sirotčince) bohužel pozbyla svého původního vzhledu a patří k velké ztrátě nejen po stránce architektonické, ale i urbanistické. O to více je třeba uchovávat odkaz Ladislava Skřivánka ve velmi hodnotných místních realizacích, které patří k výrazným zástupcům jeho tvorby. Lze polemizovat nad relevantností otázky možného zpamátnění Skřivánkových děl. Autorka, ač přes značné ztráty zejména v interiérových partiích,

považuje hlinecké zástupce za kvalitní realizace, které dodnes neztratily na svém výrazu jak po stránce hmotového uspořádání, tak dekoru fasády. V dnešní době překotných ekonomicky směřovaných přestaveb již nelze pro zpamátnění hledat jen autenticky zachované objekty. Je třeba vzít v potaz celkovou hodnotnost původního odkazu i s jeho moderními adaptacemi, které naštěstí u většiny hlineckých Skřivánkových děl nepoškodily stále hodnotný celek. Z toho důvodu autorka považuje za relevantní diskusi ohledně zapsání Skřivánkových objektů na seznam nemovitých kulturních památek.

Resumé

Předkládaná magisterská diplomová práce se zaměřuje na architektonický vývoj města Hlinska ve 20. a 21. století. Do té doby podhorské městečko se na základě rychlého průmyslového rozmachu se těšilo stavebního rozkvětu. Autorka pojala text jakožto náhled na socio-kulturní život města v řešeném období, vyznačujícím se rychlým rozvojem a modernizací, posléze blíže zaměřený na architektonický vývoj veřejného prostoru, jakož i význačných objektů pro veřejnost.

Hlavním cílem se stalo zpracování veškerých dochovaných relevantních informací k urbanistickému i architektonickému vývoji města se zaměřením na výrazné milníky, k nimž patří jak výrazné realizace zejména veřejných objektů, tak záchrana hodnotného souboru vernakulární architektury v městské části Betlém. Areál Betléma by místními zejména v druhé polovině 20. století považován za překážku v dalším stavebním rozvoji města, jelikož se na daném území plánovala bytová výstavba včetně občanské vybavenosti. Na základě úsilí mnoha nadšenců, posléze i památkářů, se areál dočkal roku 1995 statutu městské památkové rezervace, čímž se zamezilo dalším neopodstatněným ztrátám lidového dědictví.

Ke kvalitní místní architektuře řešeného období se přiřadila též díla známého pražského architekta Ladislava Skřivánka, který tvořil v duchu neorenesance. Jeho díla až na pár výjimek tvoří relativně dobře zachovaný soubor prezentující jeho tvorbu, přičemž až do konce svého života sestával v tradičních formách inspirovaných historismem i klasicismem.

Autorka této práce především mapuje urbanistické i architektonické změny v Hlinsku, přičemž její záměr se zaměřuje na v té době ojedinělou památkářkou záchranu lidové architektury a upozorňuje na důležitost implementace historického areálu do života místního obyvatelstva. Taktéž se věnuje výrazným stavbám na poli veřejném, přičemž na základě svého bádání předkládá základný popis objektů i jejich vývoje, které doplňuje obrazovou přílohou sestávající ze stavebních plánů i historických fotografií.

Summary

The thesis focuses on the architectural development of the city Hlinsko in the 20th and 21st centuries. Until then, the foothill town enjoyed a construction boom based on a rapid industrial boom. The author conceived the text as an insight into the socio-cultural life of the city in the period under consideration, characterized by rapid development and modernization, later more closely focused on the architectural development of public space, as well as prominent objects for the public.

The main goal became the processing of all preserved relevant information on the urban and architectural development of the city, with a focus on significant milestones, which include both the significant realization of public buildings in particular, and the preservation of a valuable collection of vernacular architecture in the Betlém district. In the second half of the 20th century, the Betléma site would be considered an obstacle to the further construction development of the city by the locals, as housing construction, including civic amenities, was planned on the given territory. Based on the efforts of many enthusiasts, and eventually preservationists, the area received the status of a city conservation reserve in 1995, thereby preventing further unjustified losses of folk heritage.

The works of the well-known Prague architect Ladislav Skřivánek, who created in the spirit of the Neo-Renaissance, were also added to the high-quality local architecture of the period covered. His works, with a few exceptions, form a relatively well-preserved set presenting his work, while until the end of his life he composed in traditional forms inspired by historicism and classicism.

The author of this work primarily maps the urban and architectural changes in Hlinsko, while her intention focuses on the preservation of vernacular architecture, which was unique at the time, and draws attention to the importance of implementing the historical area into the life of the local population. He also focuses on significant buildings on the public domain, and based on his research, he presents a basic description of the buildings and their development, which he supplements with a pictorial appendix consisting of building plans and historical photographs.

Seznam použité literatury a pramenů

PRAMENY

Adaptace budovy čp. 341 v Hlinsku, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 159, nefoliováno, 1960.

Areál Zdraví Na Stráni, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 137, nefoliováno, 1974–1975.

Betlém rozšířen o tři domky, *Noviny Chrudimska*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1995, nečíslováno (výstřižek z novin).

Betlém. Veřejné jednání – zápisy. Koncepce, NMvP Vysočina, nefoliováno, nedatováno.

Čp 401 – „*Na Rychtě*“, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994.

Čp. 409, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Čp. 603, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Čp. 677, 642, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Gymnázium – výst. při Betlému, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Hlinsko „Drachtiny“, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 143, nefoliováno, 1964–1976.

Kolaudační rozhodnutí – rekonstrukce a přístavba objektu čp. 157 na Betlémě se zřízením pohostinství, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994.

Koncepce přestavby Hlinska, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 142, nefoliováno, 1967.

Měšť. a Obec. škola chlapecká, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Muzeum a galerie, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Návrh na využití areálu lidových staveb „Betlém“ v Hlinsku, okres Chrudim. Podklad pro jednání rady MěstNV Hlinska dne 22. září 1977, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1977.

Občanská záložna, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Orlovna, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

Pivovar, SÚ Hlinsko, karton 260, nefoliováno, nedatováno.

Projektový úkol na rekonstrukci Sokolovny TJ Spartak Hlinsko, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1979.

PÚP Hlinsko. Studie Betléma, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1974–1977 (1979), nečíslováno.

Rekonstrukce devítileté školy, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 159, nefoliováno, 1962.

Rozhodnutí – dodatečné povolení stavby, stavební úpravy spojené s obnovou „Rekonstrukce Rychty“ čp. 401, umístěné na parcele st. 211 v k. ú. Hlinsko, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994.

Směrný územní plán Hlinsko I, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 141, nefoliováno, 1959–1990.

Sokolovna, SÚ Hlinsko, karton 729, nefoliováno, nedatováno.

Stavba úřední budovy v Hlinsku, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

ÚP-CZ Hlinsko „Betlém“, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1985–1986.

ÚS Hlinsko – Betlém, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1987.

Věc: Hlinsko v Čechách, soubor lidových staveb památkového souboru Betlém, posouzení stávající zeleně, kácení stromů, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1994.

Věc: podklady pro vypracování směrného územního plánu města Hlinska, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, Spisová dokumentace, okres Cr, Hlinsko, nefoliováno, 1959.

Živnostensko-rolnická záložna, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno, nečíslováno.

Růžena Ahneová – Petr Dostál, Hlinsko Betlém čp. 182 – zaměření současného stavu a projekt pro realizaci, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1997.

Růžena Ahneová – Petr Dostál, Hlinsko Betlém čp. 362 – projekt pro realizaci, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1996.

Vladimír Arnošt, *Rekonstrukce sokolovny TJ Spartak Hlinsko – II. etapa*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 170, nefoliováno, 1974.

Bydžovský – Smeck – Vladíková, *Průzkumy a rozborů pro směrný územní plán Hlinska v Č.*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 142, nefoliováno, 1971.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko – Betlém, Urbanistická studie*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 62 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1991.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 134 – zaměření současného stavu a jednodušňový projekt*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 158 – zaměření současného stavu a projekt pro stavební povolení*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1993.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 159 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 161 – zaměření současného stavu a projekt pro stavební povolení*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1994.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 162 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 180 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 361 – zaměření současného stavu a studie úprav*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989.

Petra Cibulová – Petr Dostál, *Hlinsko Betlém čp. 362 – zaměření současného stavu*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1991.

M. Coufal, *Městské muzeum a galerie – přístavba*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 170, nefoliováno, 1978.

Milan Daniel, *Ministr dopravy Jan Stránský na Průmyslové výstavě v Hlinsku. Historický Betlém symbolem města*, Noviny Chrudimska, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1993, nečíslováno (výstřížek z novin).

M. Ebel – L. Vojtíšková – P. Vlček, *Lukavec, zámek, stavebně hist. průzkum*, NPÚ, ÚOP v Telči, nefoliováno, 1988.

Peter Gál – Pavel Tausch, *Úvodní záměr výstavby areálu zdraví na Stráni Hlinsko*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 137, nefoliováno, 1974.

A. Havíř, *P.Ú.P. HLINSKO – DRACHTINY*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 143, nefoliováno, 1965.

Jan Chramosta, *Revitalizace památkové rezervace lidové architektury Betlém Hlinsko a navazujících ploch – studie*, NMvP Vysočina, nefoliováno, Praha 2009.

Anna Ježková, *Průběh akce „Kameny“ a příběhy jejich obětí* (bakalářská diplomová práce), Ústav českých dějin FFUK, Praha 2016.

Jirka, *Krytý bazén Hlinsko, Projekt ke stavebnímu řízení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno 1994.

Ludmila Koběřská, *Hlinsko, stavebně historický průzkum části města*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 137, nefoliováno, 1974.

J. Korbel – M. Voženílek, Na průmyslové výstavě v Hlinsku se představí 32 firem. Betlém hlavní atrakcí, *Noviny Chrudimska*, 1993, nečíslováno (výstřížek z novin).

Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, *Program společenského využití městského souboru lidových staveb Betlém v Hlinsku*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989.

Magda Křivanová – Luděk Štěpán – Ilona Vojancová, *Návrh využití objektů Betlém – Hlinsko*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1989.

Magda Křivanová – Luděk Štěpán – Ilona Vojancová a kol., *Program záchrany a společenského využití městského souboru lidových staveb Betlém v Hlinsku. Upřesnění a doplněk dokumentu předloženého v lednu 1989*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1990.

Pavel Kupka – Zlata Macháčová – Jana Šejvlová a kol., *Územní plán Hlinsko – úplné znění po vydání Změny č. 7*, Hradec Králové 2022 (dostupné online: https://www.hlinsko.cz/modules/file_storage/download.php?file=6bebce73%7C1241&inline=1).

Josef Macas – Pavla Macasová, *Česká spořitelna Hlinsko. Projekt rekonstrukce, technická zpráva*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1993.

Jana Málková, *Adaptace domu čp. 655 v Hlinsku na galerii nár. um. K. Lidického*, SOKA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 170, nefoliováno, 1981.

Romana Netolická, Mecenášem holandské město Wognum. V krásném prostředí Betlému o víkendu otevřou tři domky, *Noviny Chrudimska*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1995, nečíslováno (výstřížek z novin).

David Půlpán, *Dobrá věc se podařila, Betlém již není enklávou ruin a nepořádku*, *Noviny Chrudimska*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1995, nečíslováno (výstřížek z novin).

Zdeňka Rachnevoá – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985.

Zdeňka Rachnevoá – Jiří Škabrada, *US Hlinsko Betlém. Textová část a fotodokumentace*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985.

Vladimír Rozehnal – Petra Sandová, *Územní a hospodářské zásady pro zpracování územního plánu sídelního útvaru ÚPSÚ HLINSKO v Č.*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 142, nefoliováno, 1986.

Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.

M. Stejskal a kol., *US Hlinsko Betlém*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1987.

Marta Šebestová, *Generel zeleně*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 140, nefoliováno, 1978.

Jan Třeštík, *Obřadní síň Hlinsko*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 169, nefoliováno, 1964.

Pavel Turnovec, *Česká spořitelna s.s., pobočka Hlinsko, modernizace pobočky. Dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2019.

Valášek, *Rekonstrukce obřadní síně v Hlinsku*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 169, nefoliováno, 1985.

Dušan Vršek, *Orlovna – Hlinsko v Čechách. Návrh barevnosti a úpravy fasády objektu*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1997.

Ilona Vojancová, *Koncepce využití objektů Hlinsko Betlém, verze 3*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1991.

Vomočil, *Hlinsko v Čechách, Adámkova třída, Pošta I – Modernizace*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1997.

LITERATURA

Arch. Ladislav Skřivánek – I. cena, *Architektonický obzor* VII, 1907, č. 12, příloha, s. 29–30.

Dvacátá léta: hledání moderní formy, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 64–69.

Kolektiv pracovníků SLSŘ Vysočina, K obnově hlineckého Betléma. Vyjádření ke Stanovisku KV OF Hlinsko, *Reportér OF Hlinsko*, 1990, č. 8, nečíslováno.

Koordinační výbor OF Hlinsko, K obnově hlineckého Betléma. Stanovisko KV OF, *Reportér OF Hlinsko*, 1990, č. 7, nečíslováno.

Národní Nowiny, 1848, č. 42 s. 166.

Návrh kaple sv. Prokopa v Peci na Chodsku, *Architektonický obzor* IX, 1910, č. 12, příloha, s. 53.

Návrh kaple v Peci na Chodsku, *Architektonický obzor* IX, 1910, č. 11, s. 48.

Návrh radnice na Opočně, *Architektonický obzor* VII, 1907, č. 12, příloha, s. 8.

Medailonek Luďka Štěpána, in: Magda Křivanová et al., *Půlstoletí muzea v přírodě Vysočina. Od záchrany lidových staveb in situ k muzeu v přírodě*, Rožnov pod Radhoštěm 2022, s. 103.

Městská elektrárna v Hlinsku. Historie jejího vzniku a vývoje, Hlinsko 1911.

Místní akční skupina Hlinecko, *Sakrální stavby, památky a drobné objekty na území MAS Hlinecko*, Hlinsko 2015.

Soutěžný návrh průmyslové školy v Plzni, *Architektonický obzor* VI, 1907, č. 6, s. 47–48.

Soutěžný návrh průmyslové školy v Plzni, *Architektonický obzor* VI, 1907, č. 6, příloha, s. 29

Rodinný dům p. MUDra Č. J. v Hlinsku, *Architektonický obzor* VI, 1907, č. 11, s. 41 a 43.

Třeštík Jan, in: Renata Vrabelová (ed.), *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*, Praha 2020, s. 590.

Úvod, *Výroční zpráva* 1998, Praha 1999, s. 3–6 (dostupné online: <https://www.npu.cz/vyrocní-zpravy>).

Vila jako téma individualistické moderny, in: Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 11–13.

Karel Adámek, *Z dějin okresu hlineckého I.*, Hlinsko 1909.

Karel Václav Adámek, *Paměti o školách v okresu hlineckém*, Hlinsko 1890.

Karel Václav Adámek, *Sborník okresu hlineckého*, Praha 1897.

Karel Václav Adámek, Tvrz a radnice v Hlinsku, in: Jan Soukup (ed.), *Časopis společnosti přátel starožitností českých* IV, 1896, s. 9 a 106–114.

Milan Adámek, Vlastivědný výzkum Hlinecka, in: Karel Václav Adámek, *Hlinecko, Kniha vzpomínek*, Hlinsko 1914, s. 162–172.

Lukáš Beran – Pavel Jákl, Společenský pivovar, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 106.

Radek Bryol et al., *Muzea v přírodě v České republice. Teoretická a metodická východiska*, Rožnov pod Radhoštěm 2020.

Pavel Bureš, Památková péče a muzea v přírodě – spolupráce či rozpor, *25 let Souboru lidových staveb Vysočina. Sborník příspěvků z konference konané v Hlinsku ve dnech 27.– 29. května 1997*, Hlinsko 1998, nečíslováno.

Vladimír Červenka, Hlinsko před 100 lety, *Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 3–4.

PaD [Pavel Domanický], Budova Obchodní a živnostenské komory v Plzni (dnes Právnická fakulta ZČU v Plzni), in: Petr Domanický (ed.), *Plzeň, Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*, Plzeň 2013, s. 110–111.

PeD [Petr Domanický], Budova První státní československé průmyslové školy (dnes Střední průmyslová škola stavební), in: Petr Domanický (ed.), *Plzeň, Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*, Plzeň 2013, s. 199.

Petr Domanický, Meziválečná Sušice a Masarykovy měšťanské školy (dnes Základní škola T. G. Masaryka), in: Lenka Popelová – Vladimír Šlapeta – Petr Vorlík (eds.), *Stavby století Čech, Moravy a Slezska 1918–2018*, Praha 2018, s. 60–62.

Petr Domanický, *Pracovna republiky. Architektura Plzně v letech 1918–1938*, Plzeň 2018.

Petr Dostál, Spolupráce se souborem lidových staveb Vysočina, 30 let Souboru lidových staveb Vysočina, in: Jana Kramperová – Magda Křivanová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 43–48.

Veronika Fousková, Alois Cach a spol., tkalcovství, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 107–108.

Veronika Fousková, František Ruprecht, tkalcovna, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 107.

Veronika Fousková, Jan Bouška, parní barevna, bělidlo a továrna na koberce, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 104.

Veronika Fousková, Janda a syn, továrna na bavlněné zboží, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 104.

Veronika Fousková, Josef Akrman, barevna, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 103–104.

Veronika Fousková, Josef Lašek, továrna na koberce, plyše a samety, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 104.

Veronika Fousková, Rudolf Tichý a synové, výroba kožešnické konfekce, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 107.

Veronika Fousková, Samuel Taussig a synové, mechanická tkalcovna na lněné, konopné a bavlněné zboží, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 103.

Veronika Fousková – Miroslav Kindl, Tlustý, Knöpflmacher & spol., výroba kožešnické konfekce, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 106–107.

Jan Frolík, K počátkům středověkého osídlení Hlinecka, *Archaeologia historica* 10, 1985, s. 67–73.

Milan Hájek, Střípky z hlineckých dějin, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1998, č. 6, s. 4–6.

Milan Hájek – Magda Křivanová, *Mikroregion Hlinecko*, Hlinsko 2002.

Milan Hájek – Magda Křivanová, Střípky z hlineckých dějin, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1997, č. 5, s. 6–8.

Milan Hájek – Magda Křivanová, Střípky z hlineckých dějin, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1998, č. 4, s. 6–8.

Milan Hájek – Jana Vašáková – Vratislav Tomášek et al., *Pohled do historie města Hlinska*, Hlinsko 2004, nečíslováno.

František Hamza, Národopisná vzpomínka, in: Karel Václav Adámek, *Hlinecko, Kniha vzpomínek*, Hlinsko 1914, s. 97–99.

Josef Hladký, Krytý plavecký bazén, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1997, č. 5, s. 4–5.

Hana Hlušíčková, Hlinsko, Skuteč, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 98–99.

Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes*, Žďár nad Sázavou 2019.

Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022.

Martin Horáček, Totální umělecké dílo a/nebo národní sloh: Sgrafito a malba průčelí v české diskusi o architektuře v 19. století, in: Vladislava Říhová (ed.), *Sgrafito 16.–20. století. Výzkum a restaurování*, Pardubice 2009, s. 71–82.

M. H. [Martin Horáček], Vila Eduarda Šrota, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 74–76.

Martin Horáček, *Za krásnější svět. Tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*, Brno 2013.

Jiřina Hořejší, Hlinsko, in: Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech 1, A–J*, Praha 1997, s. 379–380.

Václav Hrníčko, Sto let muzea v Hlinsku v Čechách, *Národopisné aktuality XII*, 1975, č. 1, s. 77–79.

Roman Karpaš – Luděk Štěpán – Hana Vincenciová, *Album starých pohlednic. Pardubicko a Chrudimsko*, Praha 2001.

Karel Kibic, Ke vzniku a vývoji památkové ochrany historických sídel – městské památkové zóny, *Zprávy památkové péče* 68, 2008, č. 5, s. 355–364.

Miroslav Kindl, Městská elektrárna, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 105.

Pavel Kobetič, *Chrudimský kaleidoskop XX. století*, Chrudim 2001.

Pavel Kobetič, Pomník (busty) a pamětní deska sochaře K. Lidického, in: Pavel Kobetič a kolektiv, *Pomníky a pamětní desky Chrudimska*, Chrudim 2022, s. 38.

Pavel Kobetič, Pomník hlineckých občanů, in: Pavel Kobetič a kolektiv, *Pomníky a pamětní desky Chrudimska*, Chrudim 2022, s. 32.

Pavel Kobetič, Pomník Mistra Jana Husa s pamětní deskou o osudu pomníku, in: Pavel Kobetič a kolektiv, *Pomníky a pamětní desky Chrudimska*, Chrudim 2022, s. 36–37.

Vladimír Koblížek, Před 170 lety se narodil Karel Adámek, *Chrudimské vlastivědné listy* 19, 2010, č. 2, s. 2–4.

Jan Kotěra, O novém umění, *Volné směry: umělecký měsíčník*, 1900, s. 189–195.

Jaromír Kovář, Průmyslová škola stavební v Plzni a výstavba města, in: Miloslav Bělohávek (ed.), *Minulostí Západočeského kraje XVI*, Plzeň 1980, s. 113–133.

PK [Petr Krajčí], Od přísnosti klasiky k otevřenosti moderny. Historismus druhé poloviny 19. století, in: Petr Krajčí (ed.), *Slavné pražské vily. Sto a jeden dům s příběhem*, Praha 2012, s. 35–59.

Vladimír Kunc – Miloš Tajovský, *Zmizelý Havlíčkův Brod 2*, Havlíčkův Brod 2015.

Magda Křivanová, Betlém Hlinsko, in: Jana Kramperová – Magda Křivanová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 49–54.

Magda Křivanová, Nástin historie hlineckého průmyslu, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1996. č. 4, s. 2–6.

Magda Křivanová, Počátky a rozvoj Muzea v přírodě Vysočina z hlediska stavebního vývoje, in: Magda Křivanová et al., *Půlstoletí muzea v přírodě Vysočina. Od záchrany lidových staveb in situ k muzeu v přírodě*, Rožnov pod Radhoštěm 2022, s. 11–27.

Magda Křivanová, Revitalizace souboru lidových staveb Betlém Hlinsko, in: Magda Křivanová et al., *Půlstoletí muzea v přírodě Vysočina. Od záchrany lidových staveb in situ k muzeu v přírodě*, Rožnov pod Radhoštěm 2022, s. 54–65.

Magda Křivanová, Soubor lidových staveb Vysočina v letech 1981–1997, in: Jana Kramperová – Magda Křivanová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 27–32.

Magda Křivanová – Jana Vašková – Ilona Vojancová et al., *Hlinsko. Srdce Českomoravské vrchoviny*, Hlinsko 2009.

Magda Křivanová – Luděk Štěpán, *Lidové stavitelství východních Čech*, Hradec Králové 2001.

MK – LŠ – IV [Magda Křivanová – Luděk Štěpán – Ilona Vojancová], Hlinecko – dům Českého Horácka, in: Pavel Bureš – Oldřich Janota – Lenka Jirátová et al., *Lidové stavby Pardubického kraje*, Praha 2015, s. 7–10.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl H–Kole*, Praha 2000.

Věra Kučová, Ochrana historických měst a vesnic jako trvale aktuální a mezinárodní téma památkové péče v kontextu českých zemí, *Zprávy památkové péče* 74, 2014, roč. 3, s. 184–192.

Eva Kuminková (ed.), *Muzea v přírodě, jedinečná cesta muzejnictví*, Rožnov pod Radhoštěm 2019.

Jiří Langer, *Atlas památek. Evropská muzea v přírodě*, Praha 2005.

Alžběta Langová – Renáta Růžičková, *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006.

Zdeněk Lukeš, Ladislav Skřivánek, *Umění XXXVI*, 1988, č. 1, s. 83–85.

ZL [Zdeněk Lukeš], Ladislav Skřivánek, in: Štěpán Bartoš – Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů, století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 182.

ZL [Zdeněk Lukeš], Josip Plečnik, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, díl 2, N–Ž*, Praha 1995, s. 621.

Zdeněk Lukeš, Neznámá Plečnikova stavba v Praze, *Umění XXXVII*, 1989, č. 5, s. 465–466.

ZL, PP [Zdeněk Lukeš, Pavel Panoch], Hlinsko, Městská spořitelna, in: Štěpán Bartoš – Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů, století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 52.

Michal Navrátil, Adámek Karel Václav JUDr., in: Michal Navrátil, *Almanach československých právníků. Životopisný slovník čs. právníků, kteří působili v umění, vědě, krásném písemnictví a politice od Karla IV. počínaje až na naše doby*, Praha 1930, s. 11–17.

JNo [Jarmila Novotná], Ladislav Skřivánek, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, díl 2, N–Ž*, Praha 1995, s. 750.

Jan Otto, *Ottův slovník naučný* 28, Praha 1909.

TP [?], Národopisná výstava československá, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Díl 2, N–Ž*, Praha 1995, s. 552.

PP [Pavel Panoch], Hlinsko, Dům „U tvrze“, in: Štěpán Bartoš – Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů, století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 14–15.

Pavel Panoch, Vila Jiřího Matuly, in: Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 99–102.

Pavel Panoch – Jakub Potůček, Rodinný dům po první světové válce a zkraje dvacátých let, in: Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 14–16.

Pavel Panoch – Jakub Potůček, Rodinný dům a vila v období reálného socialismu a dnes, in: Pavel Panoch (ed.), *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 21–23.

Josef Postl, První musejní sjezd československý, in: Karel Václav Adámek, *Hlinecko, Kniha vzpomínek*, Hlinsko 1914, s. 99–100.

JP [Jakub Potůček], Vila neznámého stavebníka, in: Petr Urlich (ed.), *Slavné vily Královéhradeckého kraje*, Praha 2008, s. 74–76.

Dajman Prelovšek, *Josip Plečnik. Život a dílo*, Šlapanice 2003.

Dita Robová, Medailon, Ladislav Skřivánek, *Architekt* 12/97, 1997, s. 61–62.

Vladimír Rozehnal, *Města Pardubického kraje*, Pardubice 2015.

Renata Růžičková – Luděk Štěpán – Ivo Šulc, *Chrudimsko, ztracené i zachráněné podklady*, Chrudim 2003.

Emil Sekyra, O počátcích výzkumu přírodovědného a sbírek Musea okresu hlineckého, in: Karel Václav Adámek, *Hlinecko, Kniha vzpomínek*, Hlinsko 1914, s. 67–68.

Ladislav Skřivánek, O důležitosti zastavovacího plánu pro výstavbu měst, in: *Dvě přednášky, konané ve veřejné schůzi regulační komise hl. města Olomouce dne 12. listopadu 1922*, Olomouc 1923, s. 5–19.

Karel Šrámek, *Hlinsko v Čechách. Stručný nástin dějin města*, Hlinsko 1968.

Jaromír Toman, Hlinsko a rodina Adámků, *Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 11–13.

Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců II., L–Ž*, Ostrava 1993, s. 456.

Vladislava Valchářová, 142 Vodní nádrž Hamry, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 102.

Jana Vašková, Hlinecké muzeum a galerie, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 5–8.

Jana Vašková, Hlinecko a Národopisná výstava v Praze, *Chrudimské vlastivědné listy* 4, 1995, č. 3, s. 3.

PV (JH) [Pavel Vlček, (Jiří Hilmera)], Skřivánek, Ladislav, in: Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 602.

Hynek Vojanec, Sto dvacet let budovy hlineckého gymnázia, *Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 17.

Ilona Vojancová, 30 let Souboru lidových staveb Vysočina, in: Jana Kramperová – Magda Křivanová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 7.

Ilona Vojancová, Betlém, *Hlinecko 1893–1993. Sborník příspěvků*, 1993, č. 1, s. 8–10.

Ilona Vojancová, Betlém, *Reportér OF Hlinsko*, 1990, č. 6, s. 1.

Ilona Vojancová, Medailónek jubilanta Lud'a Štěpána, in: Jana Kramperová – Magda Křivanová (eds.), *30 let Souboru lidových staveb Vysočina: 1972–2022. Almanach k 30. výročí založení SLS Vysočina*, Pardubice 2002, s. 17.

Ilona Vojancová, Ohlasy Národopisné výstavy Československé 1895 v našem regionu, *Chrudimské vlastivědné listy* 4, 1995, č. 3, s. 1–2.

Ilona Vojancová, Památková rezervace Betlém Hlinsko, Domek čp. 158, *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2007*, Pardubice 2008, s. 17–18.

Ilona Vojancová, *Soubor lidových staveb Vysočina*, Hlinsko 2011.

Otto Wagner, *Moderní architektura*, Praha 1910.

Pavel Zatloukal, *Historismus. Architektura 2. poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1986.

Jan Zikmund, Janda a syn, továrna na bavlněné zboží, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 104.

Michal Zlámaný, Železniční stanice Hlinsko v Čechách, in: Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální topografie: Pardubický kraj. Průmyslová architektura a technické stavby*, Praha 2012, s. 102.

Sylva Žoudlíková, Povídání o Betlému?, *Reportér* 7, 1990, č. 7, nečíslováno.

INTERNETOVÉ ZDROJE

2022 Hlinsko v Čechách - dříve Hlinsko, Originální mapy stabilního katastru 1 : 2 880 – Čechy,

https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_2022_5
a https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_2022_4,
vyhledáno 9. 3. 2023.

Administrativní budova v areálu Mlékárna Hlinsko,

<https://www.stavbaroku.cz/printDetail.do?Dispatch=ShowDetail&siid=567>,
vyhledáno 18. 10. 2023.

Budova bývalé obchodní komory, <https://pamatkovykatolog.cz/budova-byvale-obchodni-komory-15023675>, vyhledáno 8. 9. 2023.

Doc. Ing. arch. Akad. arch. LUKÁŠ LIESLER,
<https://www.fa.cvut.cz/cs/fakulta/lide/271-lukas-liesler/zivotopis>, vyhledáno 8. 9. 2023.

Dokončení stavebních prací na zřízení obchvatu městské části Rataje v Hlinsku, <https://www.cht-pce.cz/aktuality/?article=/aktuality/dokonceni-stavebnich-praci-na-zrizeni-obchvatu-mestske-casti-rataje-v-hlinsku/>, vyhledáno 16. 5. 2023.

Dopravní terminál Hlinsko, <http://www.atelierhajek.cz/projekty-terminal-hlinsko.php>, vyhledáno 14. 3. 2023.

Historie, <http://www.knihovna.hlinsko.cz/historie>, vyhledáno 5. 6. 2023.

Hlinsko – Betlém, <https://pamatkovykatolog.cz/hlinsko-betlem-7663866>, vyhledáno 10. 5. 2023.

Hlinsko zveřejnilo plánovanou trasu obchvatu, <https://pardubice.rozhlas.cz/hlinsko-zverejnilo-planovanou-trasu-obchvatu-6095259?print=1>, vyhledáno 16. 5. 2023.

Ivan Ruller, <https://www.archiweb.cz/ivan-ruller>, vyhledáno 18. 9. 2023.

Kašna, z které si v Hlinsku na náměstí každý utahuje, přijde letos přestavět, nejspíš bude připomínat řeku, <https://chrudimskenoviny.cz/kategorie/od-sousedu/kasna-z-kttere-si-v-hlinsku-na-namesti-kazdy-utahuje-prijde-letos-prestavet-nejp>, vyhledáno 11. 3. 2023.

Klaudiánova mapa, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/20/1518bohemiap.jpg>, vyhledáno 4. 2. 2023.

Královehradecká diecéze, <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/14239/?view=-34.625,53.75,3>, vyhledáno 4. 2. 2023.

Mapa města Hlinska, <http://www.chartae-antiquae.cz/cs/maps/19248/?view=-144.3125,105.875,4>, vyhledáno 9. 3. 2023.

Městský dům, U Matky Boží, <https://pamatkovykatalog.cz/mestsky-dum-15022049>,
vyhledáno 8. 9. 2023.

Multifunkční centrum, <https://ceskacenaarchitekturu.cz/rocniky/2016/multifunkcni-centrum>,
vyhledáno 5. 9. 2023.

*Nářízení vlády č. 127/1995 Sb. Nářízení vlády o prohlášení území ucelených částí
vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové
rezervace*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-127#>,
vyhledáno 20. 4. 2023.

OBRAZEM: Smuteční síň byla slavnostně otevřena,
https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/smutecni-sin-byla-slavnostne-otevrena20081105.html,
vyhledáno 14. 10. 2023.

Ochranné pásmo pro soubor historických lidových staveb Betlém – Hlinsko,
<https://pamatkovykatalog.cz/ochranne-pasmo-pro-soubor-historickyh-lidovych-staveb-betlem-hlinsko-14539363>,
vyhledáno 15. 9. 2023.

Rychta, <https://pamatkovykatalog.cz/rychta-12397031>,
vyhledáno 15. 9. 2023.

Ušlechtilý kámen na Nové budově Národního muzea,
<http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/uslechtily-kamen-na-nove-budove-narodniho-muzea>,
vyhledáno 11. 10. 2023.

Územní plán Hlinska: nejvíce se zájmu těšil obchvat,
https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/uzemni-plan-hlinska-obchvat20090705.html,
vyhledáno 16. 5. 2023.

Územní plánování, <https://www.hlinsko.cz/urad/uzemni-planovani/>,
vyhledáno 16. 5. 2023.

Výnos ze dne 25. 5. 1970 o zřízení Chráněné krajinné oblasti "Žďárské vrchy",
<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=31694&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>,
vyhledáno 28. 4. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409186>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396350>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408952>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408470>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396184>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396291>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409012>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-20076562>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396898>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409486>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409434>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409288>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12396396>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408880>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12409061>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Venkovský dům, <https://pamatkovykatalog.cz/venkovsky-dum-12408532>, vyhledáno 6. 6. 2023.

Vila JUDr. Eduarda Šrota, <https://pamatkovykatalog.cz/vila-judr-eduarda-srota-535426>, vyhledáno 7. 9. 2023.

Seznam vesnických památkových zón v Česku,
https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_vesnick%C3%BDch_pam%C3%A1tkov%C3%BDch_z%C3%B3n_v_%C4%8Cesku, vyhledáno 25. 7. 2023

Seznam vesnických památkových rezervací v Česku,
https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_vesnick%C3%BDch_pam%C3%A1tkov%C3%BDch_rezervac%C3%AD_v_%C4%8Cesku, vyhledáno 25. 7. 2023.

Za pronájem smuteční síně inkasuje Hlinsko statisíce,
https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/sin20070830.html, vyhledáno 14. 10. 2023.

Zámek, <https://pamatkovykatalog.cz/zamek-700606>, vyhledáno 8. 9. 2023.

Dagmar Bačkorová, *Sportovci se dočkali. V Hlinsku mají novou halu za 100 milionů*,
<https://pardubice.rozhlas.cz/sportovci-se-dockali-v-hlinsku-maji-novou-halu-za-100-milionu-8630535>, vyhledáno 28. 9. 2023.

Kamil Dubský, *Skiareál v Hlinsku chce dalším mostem nad silnicí prodloužit i druhou sjezdovku*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/skiareal-v-hlinsku-chce-dalsim-mostem-nad-silnici-prodlouzit-i-druhou-sjezdovku.html, vyhledáno 30. 8. 2023.

Petr Kočí, *Okresní soud*, https://iispp.npu.cz/mis_public/downloadDocumentCentral.htm?id=365542, vyhledáno 5. 5. 2023.

Josef Kopecký, *Koupaliště je hotové. V Hlinsku mají moderní plovárnu s biotopem*, <https://pardubice.rozhlas.cz/koupaliste-je-hotove-v-hlinsku-maji-moderni-plovarnu-s-biotopem-8203641>, vyhledáno 14. 3. 2023.

Josef Kopecký, *Hlinsko má nový dopravní terminál s chytrými lavičkami a boxy na kola*, <https://pardubice.rozhlas.cz/hlinsko-ma-novy-dopravni-terminal-s-chytrymi-lavickami-a-boxy-na-kola-7973929>, vyhledáno 14. 3. 2023.

Roman Kučera, *Snížení energetické náročnosti budovy ZŠ Resslerova, Adámkova tř. 681, Hlinsko*, <https://www.hlinsko.cz/urad/eu-projekty/snizeni-energeticke-narocnosti-budovy-zs-resslova-adamkova-tr-681-hlinsko-124cs.html>, vyhledáno 5. 9. 2023.

Petr Laštůvka, *Bývalá administrativní budova firmy ETA je připravena pro potřeby hlineckého učiliště*, <https://www.ihlinsko.cz/byvala-administrativni-budova-firmy-eta-je-pripravena-pro-potreby-hlineckeho-uciliste>, vyhledáno 17. 10. 2023.

Radek Latislav, *Hlinsko přeměnilo nefunkční kašnu na obří květináč, „tečou“ jen květiny*, https://www.idnes.cz/pardubice/zpravy/hlinsko-kasna-namesti-kvetiny.A220720_075045_pardubice-zpravy_lati, vyhledáno 11. 3. 2023.

Radek Latislav, *Skokanské můstky i sáňkařská dráha. Z velké vize zůstal v Hlinsku jen model*, https://www.idnes.cz/pardubice/zpravy/lyze-areal-hlinsko-sjezdovka-vize-model-ski-klub.A210205_152047_pardubice-zpravy_lati, vyhledáno 30. 6. 2023.

Lukáš Liesler, *Energeticky úsporné kryté plavecké bazény*, <https://portal.cvut.cz/wp-content/uploads/2017/04/HP2010-28-Liesler.pdf>, vyhledáno 9. 9. 2023.

Zdeněk Lukeš, *Příběh Sadové třídy*, <https://100letmetropole.cz/index.php/pribeh-sadove-tridy/>, vyhledáno 28. 10. 2023.

Marek Nečina, *V Hlinsku vítězí severní varianta silničního obchvatu*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/v-hlinsku-vitezi-severni-varianta-silnicniho-obchv.html, vyhledáno 16. 5. 2023.

Romana Netolická, *Z budovy generálního ředitelství firmy ETA Hlinsko bude bytový dům*, https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/z-budovy-generalniho-reditelstvi-firmy-eta-hlinsko-bude-bytovy-dum-20220114.html, vyhledáno 17. 10. 2023.

AP [Alena Ptáčková], *Ladislav Skřivánek*, <https://pam.plzne.cz/architekt/36-ladislav-skrivanek>, vyhledáno 20. 9. 2023.

AW – PK [Anna Waisserová – Petr Klíma], *Budova České státní průmyslové školy 1915–1920*, <https://pam.plzne.cz/objekt/c3-1585-budova-ceske-statni-prumyslove-skoly>, vyhledáno 10. 10. 2023.

Vít Zavřel, *Integrovaný dopravní přestupní terminál*, <https://www.hlinsko.cz/urad/eu-projekty/integrovaný-dopravní-prestupni-terminal-34cs.html>, vyhledáno 14. 3. 2023.

Seznam obrazové přílohy

Autorkou či vlastníkem fotografií je, pokud není uvedeno jinak, Tereza Jelínková.

1. Hlinsko, letecké snímkování, 1937. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1937.HL IN66.09528&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
2. Hlinsko, letecké snímkování, 1950. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1950.HL IN66.05888&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
3. Hlinsko, letecké snímkování, 1953. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1953.HL IN66.09115&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
4. Hlinsko, letecké snímkování, 1956. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1956.HL IN66.03410&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
5. Hlinsko, letecké snímkování, 1960. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1960.HL IN66.08882&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
6. Hlinsko, letecké snímkování, 1965. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1965.HL IN66.06591&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
7. Hlinsko, letecké snímkování, 1966. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1966.HL IN66.07905&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
8. Hlinsko, letecké snímkování, 1968. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1968.HL IN65.13376&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
9. Hlinsko, letecké snímkování, 1975. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1975.HL IN66.21516&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
10. Hlinsko, letecké snímkování, 1993. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1993.HL IN75.01532&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.

11. Hlinsko, letecké snímkování, 2001. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.2001.HL IN66.03039&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
12. Hlinsko, letecké snímkování, 2004. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA24.2004.HL IN66.00222&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
13. Hlinsko, letecké snímkování, 2007. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA24.2007.HL IN66.00092&bz=-641133.72,-1092276.47>, vyhledáno 8. 9. 2023.
14. Hlinsko, letecké snímkování, 2010. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSD24.2010.HL IN66.00352&bz=-641071.31,-1092330.88>, vyhledáno 8. 9. 2023.
15. Hlinsko, letecké snímkování, 2012. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSD24.2012.HL IN65.00276&bz=-641071.31,-1092330.88>, vyhledáno 8. 9. 2023.
16. Hlinsko, letecké snímkování, 2014. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSD24.2014.HL IN65.00315&bz=-641071.31,-1092330.88>, vyhledáno 8. 9. 2023.
17. Hlinsko, letecké snímkování, 2016. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSD24.2016.HL IN66.00363&bz=-641071.31,-1092330.88>, vyhledáno 8. 9. 2023.
18. Hlinsko, letecké snímkování, 2018. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSD24.2018.HL IN66.00662&bz=-641071.31,-1092330.88>, vyhledáno 8. 9. 2023.
19. Hlinsko, letecké snímkování, 2020. Foto:
<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSD24.2020.HL IN66.00811&bz=-641071.31,-1092330.88>, vyhledáno 8. 9. 2023.
20. Hlinsko, detailní letecký pohled na dnešní křižovatku ulic Wilsonovy, Resslerovy a Adámkovy třídy, vlevo živnostensko-rolnická záložna, uprostřed Obecní a měšťanská škola chlapecká a sirotčinec, vpravo sokolovna s letním cvičišťem, 1927, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
21. Hlinsko, detailní letecký pohled na dnešní křižovatku ulic Wilsonovy, Resslerovy a Adámkovy třídy, vlevo v popředí živnostensko-rolnická záložna,

- za níž se nachází Obecní a měšťanská škola chlapecká, sirotčinec a sokolovna s letním cvičišťem, 1927, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
22. Hlinsko, přehledný plán regulov. území města, Ing. Vl. Zeman, 1929, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
23. Hlinsko, letecký pohled na město, uprostřed v popředí živnostensko-rolnická záložna (Karel Šedivý a Josef Prokop), uprostřed v pozadí Poděbradovo náměstí, vpravo v pozadí bývalá továrna Samuela Taussiga, 21. století.
24. Hlinsko, plovárna za pivovarem v roce 1934, první čtvrtina 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
25. Hlinsko, zimní kluziště s osvětlením, 1932, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
26. Srní, Matulovy lomy, příprava materiálu na fasádu Pražské peněžní burzy, 1938, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
27. Hlinsko, Wilsonova ulice, dláždění, 1924, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
28. Hlinsko, kolonie dělnických domků Dědová, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022, s. 30.
29. Hlinsko, model Areálu zdraví, foto: Radek Latislav, *Skokanské můstky i sáňkařská dráha. Z velké vize zůstal v Hlinsku jen model*, https://www.idnes.cz/pardubice/zpravy/lyze-areal-hlinsko-sjezdovka-vize-model-ski-klub.A210205_152047_pardubice-zpravy_lati, vyhledáno 30. 6. 2023.
30. Hlinsko, pohled na město, poslední desetiletí 19. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
31. Hlinsko, pohled na město s ještě patrnou rozšířenou vernakulární architekturou, v pozadí u radnice patrné odstupňované štíty Ježdíkova domu, počátek 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
32. Hlinsko, pohled z Obecné a měšťanské školy chlapecké ke kostelu Narození Panny Marie, před nímž se rozprostírá zástavba Betléma a Podkostelí, v popředí původní hostinec na místě současné živnostensko-rolnické záložny (Karel Šedivý a Josef Prokop), první desetiletí 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
33. Hlinsko, celkový pohled na východní část města, počátek 20. století.

34. Hlinsko, celkový pohled na město s dominantami: vlevo kostelem Narození Panny Marie, vpravo Obecní a měšťanskou školou chlapeckou (Ladislav Skřivánek) a sokolovnou (O. V. Medek), nedatováno, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
35. Hlinsko, pohled na sportovní areál ve Volšinkách, vlevo patrná Obecná a měšťanská škola chlapecká (Ladislav Skřivánek), uprostřed správní budova bývalé textilní firmy Františka Ruprechta, nedatováno.
36. Hlinsko, pohled na město, v popředí pivovar, za nímž se nachází správní budova bývalé textilní firmy Františka Ruprechta a Obecná a měšťanská škola chlapecká (Ladislav Skřivánek), vlevo v pozadí kostel Narození Panny Marie, počátek druhé čtvrtiny 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
37. Hlinsko náměstí, Karel Beneš, 1900, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
38. Hlinsko, pohled na město z radnice, vlevo za hlavním skladem soli městská část Betlém, vpravo objekt Ježdíkova domu (Ladislav Skřivánek), první až druhé desetiletí 20. století, uloženo: MMG Hlinsko.
39. Hlinsko, pohled na město z radnice, v popředí Ježdíkův dům (Ladislav Skřivánek), vpravo uprostřed živnostensko-rolnická záložna (Karel Šedivý a Josef Prokop), v pozadí ZŠ Hlinsko, Smetanova, šedesátá léta 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
40. Hlinsko, Adámkova třída, pohled na Pomník hlineckých občanů (A. Odehnal a K. Pavlík), v pozadí Betlém s kostelem Narození Panny Marie, dvacátá léta 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
41. Hlinsko, pohled z radnice na Betlém, 1902, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
42. Hlinsko, pohled z radnice na Betlém, šedesátá léta 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
43. Hlinsko, Resslova ulice, původní lidová zástavba ve městě, v pozadí Obecná a měšťanská škola chlapecká (arch. Ladislav Skřivánek), první polovina 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
44. Hlinsko, pohled na radnici z Dalimilovy ulice s původní lidovou zástavbou, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022, s. 32.
45. Hlinsko, pohled na radnici z Dalimilovy ulice, současný stav.

46. Hlinsko, pohled na kostel Narození Panny Marie, pod nímž se napravo rozprostírá oblast tzv. Podkostelí, v popředí tkalcovna, později známá jako SATAS, první polovina 20. století, uloženo: MMG Hlinsko.
47. Hlinsko, oblast tzv. Podkostelí, 1905, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
48. Hlinsko, Podkostelí, současný stav.
49. Hlinsko, objekt Rychty čp. 401 v roce 1964, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 11763.
50. Hlinsko, objekt Rychty čp. 401 po požáru v roce 1987, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 114744.
51. Hlinsko, objekt Rychty čp. 401, současný stav.
52. Hlinsko, Betlém v roce 1905, NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 167128.
53. Hlinsko, Betlém v roce 1938, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022, s. 64.
54. Hlinsko, východní část Betléma (čp. 64, 178 a 180) v osmdesátých letech 20. století, vyobrazeno: Zdeňka Rachneová – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985, nečíslováno.
55. Hlinsko, východní část Betléma (čp. 466, 318 a 162) v osmdesátých letech 20. století, vyobrazeno: Zdeňka Rachneová – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985, nečíslováno.
56. Hlinsko, západní část Betléma (čp. 450, 136 a 183) v osmdesátých letech 20. století, vyobrazeno: Zdeňka Rachneová – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985, nečíslováno.
57. Hlinsko, Betlém, čp. 133 v osmdesátých letech 20. století, vyobrazeno: Zdeňka Rachneová – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985, nečíslováno.
58. Hlinsko, Betlém, čp. 159, detail kabřince v osmdesátých letech 20. století, vyobrazeno: Zdeňka Rachneová – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985, nečíslováno.

59. Hlinsko, Betlém, čp. 392 v osmdesátých letech 20. století, vyobrazeno: Zdeňka Rachnevo­vá – Jiří Škabrada, *Hlinsko – Betlém. Arch. a pam. hodnocení souboru lid. architektury*, NMvP Vysočina, nefoliováno, 1985, nečíslováno.
60. Hlinsko, Betlém čp. 159 a 158 v roce 1993, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 192234.
61. Hlinsko, Betlém, rekonstrukce objektu čp. 62, číslování průčelí, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 169074.
62. Hlinsko, Betlém, rekonstrukce objektu čp. 62 v roce 1992, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 191356.
63. Hlinsko, Betlém, spárování objektu čp. 62 v roce 1992, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 191360.
64. Hlinsko, Betlém, výstavba kopie kupeckého krámu čp. 398 na fotografii z roku 1995, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 206709.
65. Hlinsko, Betlém, předloha pro kopii na Betlémě – kupecký krám, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 148822.
66. Hlinsko, Betlém, objekty čp. 62 a 134, současný stav.
67. Hlinsko, Betlém, v popředí tzv. Pickův dům čp. 178, v pozadí kopie kupeckého krámu, současný stav
68. Havlíčkův Brod, pohled do ulice Barbory Kobzinové s původními předměstskými chalupami, v popředí tzv. Štáflova chalupa, vyobrazeno: Vladimír Kunc – Miloš Tajovský, *Zmizelý Havlíčkův Brod 2*, Havlíčkův Brod 2015, s. 130.
69. Hlinsko, živnostensko-rolnická záložna, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
70. Hlinsko, živnostensko-rolnická záložna, současný stav, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925.
71. Hlinsko, živnostensko-rolnická záložna, detail dveří a výkladců (období druhé světové války), Karel Šedivý a Josef Prokop, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
72. Hlinsko, okresní hospodářská záložna, František Klein, 1937, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
73. Hlinsko, okresní hospodářská záložna, současný stav, František Klein, 1937.

74. Hlinsko, okresní hospodářská záložna, interiér vstupní haly, současný stav.
75. Hlinsko, výstavba zimní hospodářské a letní hospodyňské školy, Karel Votrubec, 1908, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
76. Hlinsko, zimní hospodářská a letní hospodyňská škola, Karel Votrubec, 1908, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
77. Hlinsko, ZŠ Hlinsko, Smetanova, padesátá léta 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
78. Hlinsko, smuteční síň, Jan Třeštík, 1964, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
79. Hlinsko, smuteční síň, současný stav, Jan Třeštík, 1964.
80. Hlinsko, smuteční síň, pohled východní, Jan Třeštík, 1964, uloženo: SOkA Chrudim. Jan Třeštík, *Obřadní síň Hlinsko*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 169, nefoliováno, 1964.
81. Hlinsko, smuteční síň, pohled západní, Jan Třeštík, 1964, uloženo: SOkA Chrudim. Jan Třeštík, *Obřadní síň Hlinsko*, SOkA Chrudim, Fond Okresní národní výbor Chrudim II, oddíl stavební dokumentace vybraná, karton 169, nefoliováno, 1964.
82. Hlinsko, autobusový terminál, současný stav, Ateliér Hájek, 2016.
83. Hlinsko, autobusový terminál, detail prosklené čekárny, současný stav, Ateliér Hájek, 2016.
84. Hlinsko, Společenský pivovar, počátek 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
85. Hlinsko, Pivovar Rychtář, současný stav.
86. Hlinsko, továrna Samuel Taussig a synové, v pozadí dělnická kolonie Dědová, první čtvrtina 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
87. Hlinsko, továrna na bavlněné zboží Janda a syn (tzv. Jandům dům), první čtvrtina 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
88. Hlinsko, kožešnická firma Tlustý, Knöpflmacher & spol, první desetiletí 20. století, uloženo: nefoliováno.
89. Hlinsko, správní budova textilní firmy Františka Ruprechta, první čtvrtina 20. století, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.

90. Hlinsko, správní budova textilní firmy Františka Ruprechta, současný stav.
91. Hlinsko, ulice Ležáků čp. 425 v roce 1976, A. Prokop a F. Fiala, počátek 20. století, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 55261.
92. Hlinsko, ulice Ležáků čp. 425, současný stav, A. Prokop a F. Fiala, počátek 20. století.
93. Hlinsko, vlevo nahoře sirotčinec a Obecná a měšťanská školy chlapecká (Ladislav Skřivánek), vpravo nahoře sokolovna (O. V. Medek), dole interiéry sokolovny.
94. Hlinsko, sokolovna, exteriér a interiér, O. V. Medek, 1908.
95. Hlinsko, sokolovna, sirotčinec a celkový pohled na město s továrnami, nedatováno.
96. Hlinsko, sokolovna, O. V. Medek, 1908, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
97. Hlinsko, sokolovna, O. V. Medek, 1908, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
98. Hlinsko, sokolovna po II. etapě výstavby, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1919, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
99. Hlinsko, venkovní letní cvičiště, vpravo sokolovna, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
100. Hlinsko, sokolovna, současný stav.
101. Hlinsko, sokolovna, pohled severozápadní, Karel Šedivý a Josef Prokop, uloženo: SÚ Hlinsko – Stavební úřad Hlinsko. *Sokolovna*, SÚ Hlinsko, karton 729, nefoliováno, nedatováno.
102. Hlinsko, sokolovna, půdorys přízemí, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1919, uloženo: SÚ Hlinsko – Stavební úřad Hlinsko. *Sokolovna*, SÚ Hlinsko, karton 729, nefoliováno, nedatováno.
103. Hlinsko, sokolovna, půdorys prvního patra a krovu, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1919, uloženo: SÚ Hlinsko – Stavební úřad Hlinsko. *Sokolovna*, SÚ Hlinsko, karton 729, nefoliováno, nedatováno.
104. Hlinsko, sokolovna, detail vstupního portálu (období první světové války), uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
105. Hlinsko, sokolovna, detail dveří (období druhé světové války), uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.

106. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny, jeviště, 1918, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
107. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny, vstup a balkón, 1918, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
108. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny (období druhé světové války), 1918, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
109. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny (období druhé světové války), 1918, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
110. Hlinsko, Husův sbor, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1926, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
111. Husův sbor, současný stav, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1926.
112. Hlinsko, Husův sbor, pohled a řez, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
113. Hlinsko, Husův sbor, půdorys, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
114. Hlinsko, Husův sbor, nerealizovaný návrh, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
115. Hlinsko, Husův sbor, nerealizovaný návrh, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
116. Hlinsko, Husův sbor, vítězný návrh, Karel Šedivý a Josef Prokop, 1925, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
117. Hlinsko, Husův sbor, tzv. dřevěné vazníky tvořící rám konstrukce, 1925, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
118. Hlinsko, Husův sbor, degradované dřevěné vazníky v devadesátých letech 20. století, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
119. Hlinsko, Husův sbor, vyzdění degradovaných dřevěných vazníků v devadesátých letech 20. století, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
120. Hlinsko, Husův sbor, interiér, 1925, uloženo: soukromý archiv Husova sboru.
121. Husův sbor, interiér, současný stav.
122. Husův sbor, interiér s patrným kolumbáriem, současný stav.
123. Hlinsko, synagoga, Oskar Marmerka, 1907, uloženo: SÚ Hlinsko. *Muzeum a galerie*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
124. Hlinsko, synagoga, 1907, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.

125. Hlinsko, Muzeum okresu hlineckého, František Klein, nedatováno, uloženo: SÚ Hlinsko. *Muzeum a galerie*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
126. Hlinsko, pohled z Havlíčkovy ulice na radnici, po pravé straně městské muzeum, po levé galerii (období čtyřicátých let 20. století), uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
127. Hlinsko, městské muzeum (období čtyřicátých let 20. století), první desetiletí 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
128. Hlinsko, městská galerie (období čtyřicátých let 20. století), nedatováno, uloženo: MMG Hlinsko.
129. Hlinsko, městské muzeum, současný stav, foto: <https://www.mmghlinsko.cz/wp-content/uploads/2017/03/M%C4%9Bstska-galerie-a-depozit%C3%A1%C5%99-192.jpg?gid=8>, vyhledáno: 1. 12. 2023.
130. Hlinsko, městská galerie, současný stav, foto: <https://www.cz-museums.cz/adresar/pardubicky-kraj/chrudim/hlinsko-v-cechach/mestske-muzeum-a-galerie-hlinsko-prispevkova-organizace/>, vyhledáno 1. 12. 2023.
131. Hlinsko, bývalé Adámkovy sady na místě dnešního městského úřadu a pošty, v pozadí sirotčinec a Obecná a měšťanská škola chlapecká, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
132. Hlinsko, pošta (Jan Mentberger) a městský úřad (František Klein), uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
133. Hlinsko, výstavba pošty, Jan Mentberger, 1930, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
134. Hlinsko, výstavba pošty, Jan Mentberger, 1930, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
135. Hlinsko, pošta, Jan Mentberger, 1930, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
136. Hlinsko, pošta, současná stav, Jan Mentberger, 1930.
137. Hlinsko, detail plastického výzdoby průčelí, vlevo symbol poštovního spojení, vpravo český státní znak, Karel Lidický, 1930.
138. Hlinsko, výstavba městského úřadu, František Klein, 1933, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
139. Hlinsko, městský úřad, František Klein, 1933, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.

140. Hlinsko, městský úřad, František Klein, 1933, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
141. Hlinsko, městský úřad, současný stav, František Klein, 1933.
142. Hlinsko, městský úřad pohled jihovýchodní, František Klein, 1931, uloženo: SÚ Hlinsko. *Stavba úřední budovy v Hlinsku*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
143. Hlinsko, městský úřad pohled severozápadní, František Klein, 1931, uloženo: SÚ Hlinsko. *Stavba úřední budovy v Hlinsku*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
144. Hlinsko, městský úřad, půdorys, František Klein, 1931, uloženo: SÚ Hlinsko. *Stavba úřední budovy v Hlinsku*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
145. Hlinsko, městský úřad, detail průčelí (v období druhé světové války), František Klein, 1933, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
146. Hlinsko, výstavba Orlovny, Karel Vlček (?), 1931, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
147. Hlinsko, Orlovna, (v období druhé světové války), Karel Vlček (?), 1931, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
148. Hlinsko, Orlovna po adaptaci na Komorní divadlo v roce 1959, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
149. Hlinsko, Orlovna, současný stav, pohled severní, Karel Vlček (?), 1931.
150. Hlinsko, Orlovna, současný stav, pohled východní, Karel Vlček (?), 1931.
151. Hlinsko, Orlovna, současný stav, pohled západní, Karel Vlček (?), 1931.
152. Hlinsko, Orlovna, pohled severní, kresba Josefa Pavlíka, nedatováno, uloženo: SÚ Hlinsko. *Orlovna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
153. Hlinsko, Orlovna, pohled východní, kresba Josefa Pavlíka, nedatováno, uloženo: SÚ Hlinsko. *Orlovna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
154. Hlinsko, Orlovna, půdorys suterénu, kresba Josefa Pavlíka, nedatováno, uloženo: SÚ Hlinsko. *Orlovna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
155. Hlinsko, Orlovna, půdorys přízemí, kresba Josefa Pavlíka, nedatováno, uloženo: SÚ Hlinsko. *Orlovna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
156. Hlinsko, plavecký bazén, současný stav, Eduard Schlegl a Lukáš Liesler, 1996.

157. Hlinsko, plavecký bazén, interiér, Eduard Schlegel a Lukáš Liesler, 1996, vyobrazeno: Josef Hladký, Krytý plavecký bazén, *Hlinecko. Sborník příspěvků*, 1997, č. 5, s. 5.
158. Hlinsko, bývalá učňovská škola na místě dnešního Multifunkčního centra, nedatováno, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes*, Žďár nad Sázavou 2019, s. 150.
159. Hlinsko, Multifunkční centrum, pohled od severozápadu, Ivan Ruller, 2008, uloženo: SÚ Hlinsko. Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.
160. Hlinsko, Multifunkční centrum, pohled od jihovýchodu, Ivan Ruller, 2008, uloženo: SÚ Hlinsko. Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.
161. Hlinsko, Multifunkční centrum, pohled severozápadní, současný stav, Ivan Ruller, 2008.
162. Hlinsko, Multifunkční centrum, detail jihovýchodní fasády, současný stav, Ivan Ruller, 2008.
163. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys přízemí, Ivan Ruller, 2008, uloženo: SÚ Hlinsko. Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.
164. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys prvního patra, Ivan Ruller, 2008, uloženo: SÚ Hlinsko. Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.
165. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys druhého patra, Ivan Ruller, 2008, uloženo: SÚ Hlinsko. Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.
166. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys prvního třetího, Ivan Ruller, 2008, uloženo: SÚ Hlinsko. Ivan Ruller, *Multifunkční centrum Hlinsko. Projektová dokumentace pro stavební povolení*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 2008.
167. Sušice, Masarykovy měšťanské školy, Ladislav Skřivánek, 1911, vyobrazeno: Petr Domanický, Meziválečná Sušice a Masarykovy měšťanské školy (dnes Základní škola T. G. Masaryka), in: Lenka Popelová – Vladimír Šlapeta – Petr Vorlín (eds.), *Stavby Čech, Moravy a Slezska 1918–2018*, Praha 2018, s. 60.

168. Duchcov, České reálné gymnázium, Ladislav Skřivánek, 1926, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *České státní reformované reálné gymnásium Duchcov (1921–1926, 1929)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B050408, 1926.
169. Lukavec, zámek, Ladislav Skřivánek, 1907, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Přestavba zámku, domu správce a hospodářských budov na panství pana továrníka A. Breye v Lukavci (1915–1916)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040421, 1907.
170. Olomouc, návrh kostela sv. Cyrila a Metoděje, Ladislav Skřivánek, 1927, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Basilika sv. Cyrila a Metoděje, Olomouc Hejčín-Řepčín (1926–1927)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B050408, 1927.
171. Ladislav Skřivánek, Velká Olomouc, 1925, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Generelní zastavovací plán Velkého Olomouce (1922–1925)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040418, 1925.
172. Hlinsko, Obecná a měšťanská škola chlapecká, v pozadí sirotčinec, Ladislav Skřivánek, 1904.
173. Hlinsko, Obecná a měšťanská škola chlapecká při odstraňování českých nápisů roku 1941, Ladislav Skřivánek, 1904, uloženo: MMG Hlinsko.
174. Hlinsko, vlevo pohled na Adámkovu třídu, vpravo vzadu Obecná a měšťanská škola chlapecká (Ladislav Skřivánek), vzadu uprostřed sirotčinec (Ladislav Skřivánek?), první čtvrtina 20. století, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
175. Hlinsko, ZŠ škola Hlinsko, Resslova z roku 2006, foto: Jiří Zeman.
176. Hlinsko, ZŠ Hlinsko, Resslova, současný stav.
177. Hlinsko, ZŠ Hlinsko, Resslova, sportovní hala, současný stav.
178. Hlinsko, Obecná a měšťanská škola chlapecká, situační plán, Ladislav Skřivánek, 1914, uloženo: SÚ Hlinsko. *Měšť. a Obec. škola chlapecká*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.
179. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí z radnice v roce 1902, vpravo původní přízemní objekt, na jehož místě dnes stojí Ježdíkův dům, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.

180. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí od radnice v roce 1907, vpravo Ježdíkův dům (Ladislav Skřivánek), uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
181. Hlinsko, původní přízemní objekt na místě dnešního Ježdíkova domu před rokem 1904, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes*, Žďár nad Sázavou 2019, s. 22.
182. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí v prvním desetiletí 20. století, v popředí řeka Chrudimka, nad níž se vlevo nachází objekt Ježdíkova domu (Ladislav Skřivánek), uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
183. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí v prvním desetiletí 20. století, vlevo objekt Ježdíkova domu (Ladislav Skřivánek), uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
184. Hlinsko, Ježdíkův dům, Ladislav Skřivánek, 1905, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
185. Hlinsko, Ježdíkův dům (Ladislav Skřivánek) a dláždění Poděbradova náměstí v roce 1943, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022, s. 68.
186. Hlinsko, Ježdíkův dům kolem roku 1970, vyobrazeno: Martin Horák – Radek Pavlík, *Hlinsko včera a dnes II*, Žďár nad Sázavou 2022, s. 88.
187. Hlinsko, Ježdíkův dům, současný stav, Ladislav Skřivánek, 1905.
188. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády v roce 1974, Ladislav Skřivánek, 1905, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 38532.
189. Hlinsko, Ježdíkův dom, půdorys. Vyobrazeno: Rodinný dům p. MUDra Č. J. v Hlinsku, *Architektonický obzor VI*, 1907, č. 11, s. 41.
190. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády v roce 1974, Ladislav Skřivánek, 1905, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 38536-7.
191. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády v roce 1976, Ladislav Skřivánek, 1905, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 55239.
192. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády v roce 1977, Ladislav Skřivánek, 1905, uloženo: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, inv. č. 68423.
193. Hlinsko, Ježdíkův dům, fresková výzdoba pobití Švédů hlineckými u Sloupného, vyobrazeno: Magda Křivanová – Jana Vašková – Ilona Vojancová et al., *Hlinsko. Srdce Českomoravské vrchoviny*, Hlinsko 2009, s. 85.
194. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail vstupních dveří, současný stav.

195. Hlinsko, sirotčinec, Ladislav Skřivánek (?), 1905, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
196. Hlinsko, vpravo sirotčinec, vlevo Obecná a měšťanská škola chlapecká (Ladislav Skřivánek), v pozadí nalevo od věže radnice dnešní městská galerie, nedatováno, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.
197. Hlinsko, sirotčinec, zadní část objektu, Ladislav Skřivánek (?), 1905, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
198. Hlinsko, sirotčinec, současný stav, Ladislav Skřivánek (?), 1905.
199. Hlinsko, občanská záložna, Ladislav Skřivánek, 1914, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.
200. Hlinsko, občanská záložna, současný stav, Ladislav Skřivánek, 1914.
201. Hlinsko, občanská záložna, pohled jižní, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku (1913–1914)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.
202. Hlinsko, občanská záložna, půdorys přízemí, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku (1913–1914)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.
203. Hlinsko, občanská záložna, půdorys prvního patra, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku (1913–1914)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.
204. Hlinsko, občanská záložna, půdorys suterénu a krovu, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku (1913–1914)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.
205. Hlinsko, občanská záložna, řez AB a CD, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku (1913–1914)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.
206. Hlinsko, občanská záložna, variantní návrh, Ladislav Skřivánek, 1912, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku*

(1913–1914), NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.

207. Hlinsko, občanská záložna, variantní návrh, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku (1913–1914)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.

208. Hlinsko, občanská záložna, projekt přístavby, pohled jižní, Karel Řepa, 1941, uloženo: SÚ Hlinsko. *Občanská záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

209. Hlinsko, občanská záložna, projekt přístavby, půdorys, Karel Řepa, 1941, uloženo: SÚ Hlinsko. *Občanská záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

210. Hlinsko, občanská záložna, projekt rekonstrukce, pohled východní, Josef Macas a Pavla Macasová, 1993, uloženo: SÚ Hlinsko. Josef Macas – Pavla Macasová, *Česká spořitelna Hlinsko. Projekt rekonstrukce, technická zpráva*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, 1993.

211. Hlinsko, občanská záložna, detail vlysu pod korunní římsou, současný stav, Ladislav Skřivánek, 1914.

212. Hlinsko, občanská záložna, detail portálu, Ladislav Skřivánek, 1914.

213. Hlinsko, občanská záložna, variantní návrh portálu, uloženo: SÚ Hlinsko. *Občanská záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

214. Hlinsko, občanská záložna, návrh zábradlí a sloupu, uloženo: SÚ Hlinsko. *Občanská záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

215. Hlinsko, občanská záložna, návrh lucerny, uloženo: SÚ Hlinsko. *Občanská záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

216. Hlinsko, občanská záložna, návrh lucerny, uloženo: SÚ Hlinsko. *Občanská záložna*, SÚ Hlinsko, nefoliováno, nedatováno.

217. Hlinsko, občanská záložna, socha ještěra, 1914, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.

218. Hlinsko, občanská záložna, interiér, 1914, uloženo: MMG Hlinsko, nefoliováno.

219. Hlinsko, občanská záložna, interiér vstupní haly, současný stav.

220. Hlinsko, občanská záložna, návrh přepážky, Ladislav Skřivánek, 1913, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Občanská záložna v Hlinsku*

(1913–1914), NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040402, 1913–1914.

221. Hlinsko, Matulova vila, Ladislav Skřivánek, 1925, uloženo: soukromý archiv Jiřího Zemana.

222. Hlinsko, Matulova vila, současný stav, Ladislav Skřivánek, 1925.

223. Hlinsko, Matulova vila s hospodářským stavením, současný stav, Ladislav Skřivánek, 1925.

224. Hlinsko, Matulova vila, axonometrie, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

225. Hlinsko, Matulova vila, axonometrie, jižní průčelí, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

226. Hlinsko, Matulova vila, axonometrie, východní průčelí, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

227. Hlinsko, Matulova vila s hospodářským stavením, pohled jižní, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

228. Hlinsko, Matulova vila, pohled východní, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

229. Hlinsko, Matulova vila, pohled západní, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

230. Hlinsko, Matulova vila, půdorys přízemí a prvního patra, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana*

továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924), NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

231. Hlinsko, Matulova vila, půdorys suterénu a krovu, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

232. Hlinsko, Matulova vila, variantní návrh, jižní průčelí, Ladislav Skřivánek, nedatováno, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

233. Hlinsko, Matulova vila, variantní návrh, východní a západní průčelí, Ladislav Skřivánek, nedatováno, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

234. Matulova vila, detail vstupních dveří, současný stav, Ladislav Skřivánek, 1925.

235. Matulova vila, detail sgrafitové výzdoby včetně vlysu pod korunní římskou a válcového schodiště, Ladislav Skřivánek, 1925.

236. Hlinsko, Matulova vila, detail sgrafitové fasády, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

237. Hlinsko, Matulova vila, detail loggie, Ladislav Skřivánek, 1924, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Rodinný dům pana továrníka Jiřího Matuly v Hlinsku (1923–1924)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1923–1924.

238. Hlinsko, Matulova hrobka, Ladislav Skřivánek, 1927. Foto: <https://rozvedena.blokuje.cz/matulova-vila-v-ohrozeni>, vyhledáno: 1. 12. 2023.

239. Hlinsko, hrobka rodiny Matulovy, Ladislav Skřivánek, 1926, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Hrobka rodiny Matulovy v Hlinsku (1926–1927)*, NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419, 1926–1927.

240. Hlinsko, hrobka rodiny Matulovy, Ladislav Skřivánek, 1926, uloženo: NTM Praha. Ladislav Skřivánek, *Hrobka rodiny Matulovy v Hlinsku*

(1926–1927), NTM Praha, fond Ladislav Skřivánek, karton CD3213B040419,
1926–1927.

Obrazová příloha

1. Hlinsko, letecké snímkování, 1937.

2. Hlinsko, letecké snímkování, 1950.

3. Hlinsko, letecké snímkování, 1953.

4. Hlinsko, letecké snímkování, 1956.

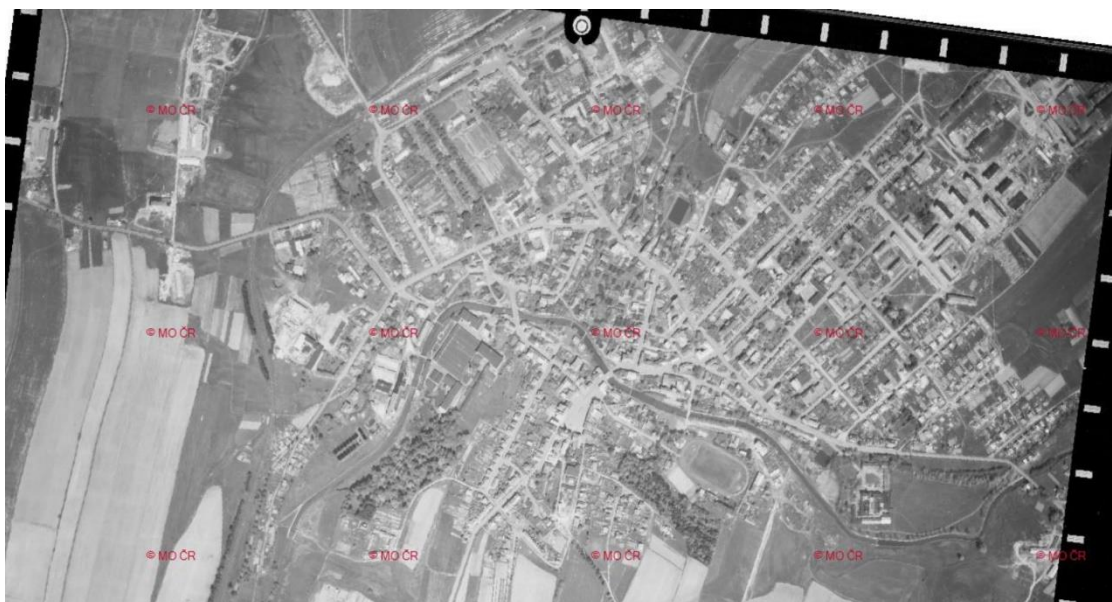
5. Hlinsko, letecké snímkování, 1960.

6. Hlinsko, letecké snímkování, 1965.

7. Hlinsko, letecké snímkování, 1966.

8. Hlinsko, letecké snímkování, 1968.

9. Hlinsko, letecké snímkování, 1975.

10. Hlinsko, letecké snímkování, 1993.

11. Hlinsko, letecké snímkování, 2001.

12. Hlinsko, letecké snímkování, 2004.

13. Hlinsko, letecké snímkování, 2007.

14. Hlinsko, letecké snímkování, 2010.

15. Hlinsko, letecké snímkování, 2012.

16. Hlinsko, letecké snímkování, 2014.

17. Hlinsko, letecké snímkování, 2016.

18. Hlinsko, letecké snímkování, 2018.

19. Hlinsko, letecké snímkování, 2020.

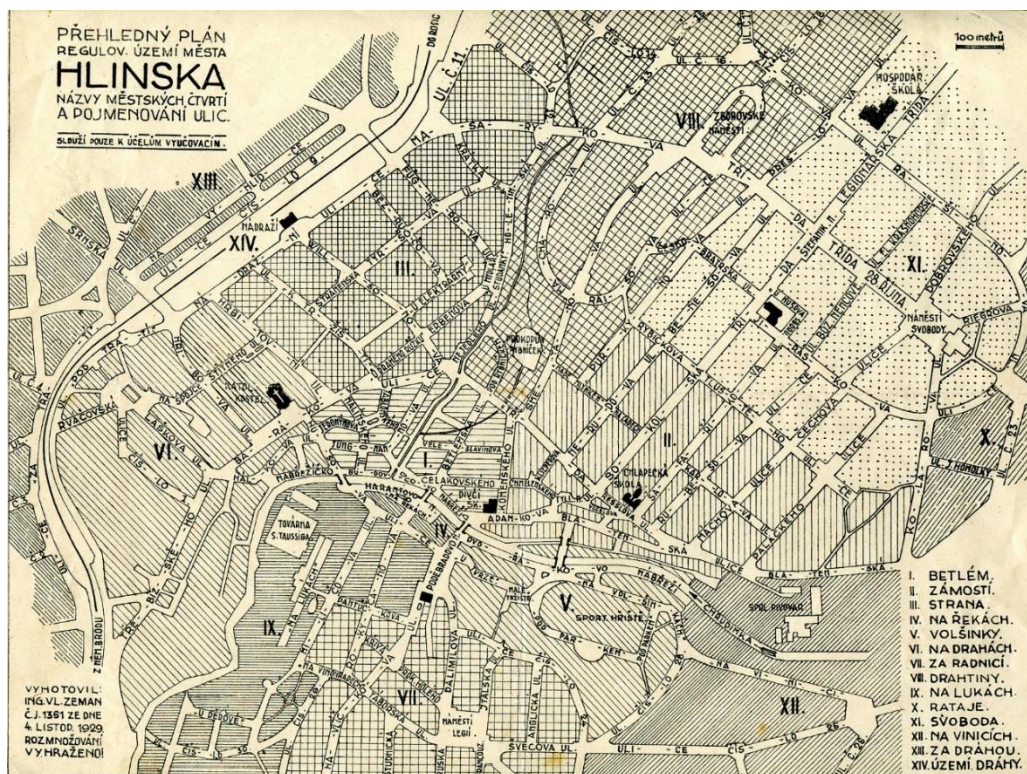
20. Hlinsko, detailní letecký pohled na dnešní křižovatku ulic Wilsonovy, Resslerovy a Adámkovy třídy, vlevo živnostensko-rolnická záložna, uprostřed Obecní a měšťanská škola chlapecká a sirotčinec, vpravo sokolovna s letním cvičišťem, 1927.

21. Hlinsko, detailní letecký pohled na dnešní křižovatku ulic Wilsonovy, Resslerovy a Adámkovy třídy, vlevo v popředí živnostensko-rolnická záložna, za níž se nachází Obecní a měšťanská škola chlapecká, sirotčinec a sokolovna s letním cvičišťem, 1927.

22. Hlinsko, přehledný plán regulov. území města, Ing. Vl. Zeman, 1929.

23. Hlinsko, letecký pohled na město, 21. století.

HLINSKO V ČECHÁCH

24. Hlinsko, plovárna za pivovarem.

25. Hlinsko, zimní kluziště s osvětlením.

26. Srní, Matulovy lomy, příprava materiálu na fasádu Pražské peněžní burzy.

27. Hlinsko, dláždění Wilsonovy ulice.

28. Hlinsko, kolonie dělnických domků Dědová.

29. Hlinsko, model Areálu zdraví.

30. Hlinsko, pohled na město, poslední desetiletí 19. století.

31. Hlinsko, pohled na město s ještě patrnou rozšířenou vernakulární architekturou, v pozadí u radnice patrné odstupňované štíty Ježdíkova domu, počátek 20. století.

32. Hlinsko, pohled z Obecné a měšťanské školy chlapecké na kostel, před nímž se rozprostírá zástavba Betléma a Podkostelí, první desetiletí 20. století.

33. Hlinsko, celkový pohled na východní část města, počátek 20. století.

34. Hlinsko, celkový pohled na město.

35. Hlinsko, pohled na sportovní areál ve Volšinkách, vlevo patrná Obecná a měšťanská škola chlapecká, uprostřed správní budova bývalé textilní firmy Františka Ruprechta.

36. Hlinsko, pohled na město, v popředí pivovar, za nímž se nachází správní budova bývalé textilní firmy Františka Ruprechta a Obecná a měšťanská škola měšťanská, vlevo v pozadí kostel.

37. Hlinsko, náměstí, Karel Beneš, 1900.

38. Hlinsko, pohled na město z radnice, první až druhé desetiletí 20. století.

39. Hlinsko, pohled na město z radnice, šedesátá léta 20. století.

40. Hlinsko, Adámkova třída, dvacátá léta 20. století.

41. Hlinsko, pohled z radnice na Betlém, 1902.

42. Hlinsko, pohled z radnice na Betlém, šedesátá léta 20. století.

43. Hlinsko, Resslerova ulice, původní lidová zástavba ve městě, v pozadí Obecná a měšťanská škola chlapecká (arch. Ladislav Skřivánek), první polovina 20. století.

44. Hlinsko, pohled na radnici z Dalimilovy ulice s původní lidovou zástavbou.

45. Hlinsko, pohled na radnici z Dalimilovy ulice, současný stav.

46. Hlinsko, pohled na kostel Narození Panny Marie s tzv. Podkostelím, v popředí tkalcovna, první polovina 20. století.

47. Hlinsko, Podkostelí, 1905.

48. Hlinsko, Podkostelí, současný stav.

49. Hlinsko, objekt Rychty čp. 401.

50. Hlinsko, objekt Rychty čp. 401 po požáru.

51. Hlinsko, objekt Rychty čp. 401, současný stav.

52. Hlinsko, Betlém v roce 1905.

53. Hlinsko, Betlém v roce 1938.

54. Hlinsko, východní část Betléma (čp. 64, 178 a 180).

55. Hlinsko, východní část Betléma (čp. 466, 318 a 162).

56. Hlinsko, západní část Betléma (čp. 450, 136 a 183).

57. Hlinsko, Betlém, čp. 133.

58. Hlinsko, Betlém, čp. 159, detail kabřince.

59. Hlinsko, Betlém, čp. 392.

60. Hlinsko, Betlém čp. 159 a 158 v roce 1993.

61. Hlinsko, Betlém, rekonstrukce objektu čp. 62, číslování průčelí.

62. Hlinsko, Betlém, rekonstrukce objektu čp. 62.

63. Hlinsko, Betlém, spárování objektu čp. 62.

64. Hlinsko, Betlém, výstavba kopie kupeckého krámu čp. 398 na fotografii z roku 1995.

65. Hlinsko, Betlém, předloha pro kopii na Betlémě – kupecký krám.

66.

67. Hlinsko, Betlém, objekty čp. 62 a 134, současný stav.

68. Hlinsko, Betlém, v popředí tzv. Pickův dům čp. 178, v pozadí kopie kupeckého krámu, současný stav.

69. Havlíčkův Brod, pohled do ulice Barbory Kobzinové s původními předměstskými chalupami, v popředí tzv. Štáflova chalupa.

70. Hlinsko, živnostensko-rolnická záložna, 1925.

71. Hlinsko, živnostensko-rolnická záložna, současný stav.

72. Hlinsko, živnostensko-rolnická záložna, detail dveří a výkladců, třicátá až čtyřicátá léta 20. století.

73. Hlinsko, okresní hospodářská záložna, 1937.

74. Hlinsko, okresní hospodářská záložna, současný stav.

75. Hlinsko, okresní hospodářská záložna, interiér vstupní haly, současný stav.

76. Hlinsko, výstavba zimní hospodářské a letní hospodyňské školy, Karel Votrubec, 1908.

77. Hlinsko, zimní hospodářská a letní hospodyňská škola, 1908.

78. Hlinsko, ZŠ Hlinsko, Smetanova, padesátá léta 20. století.

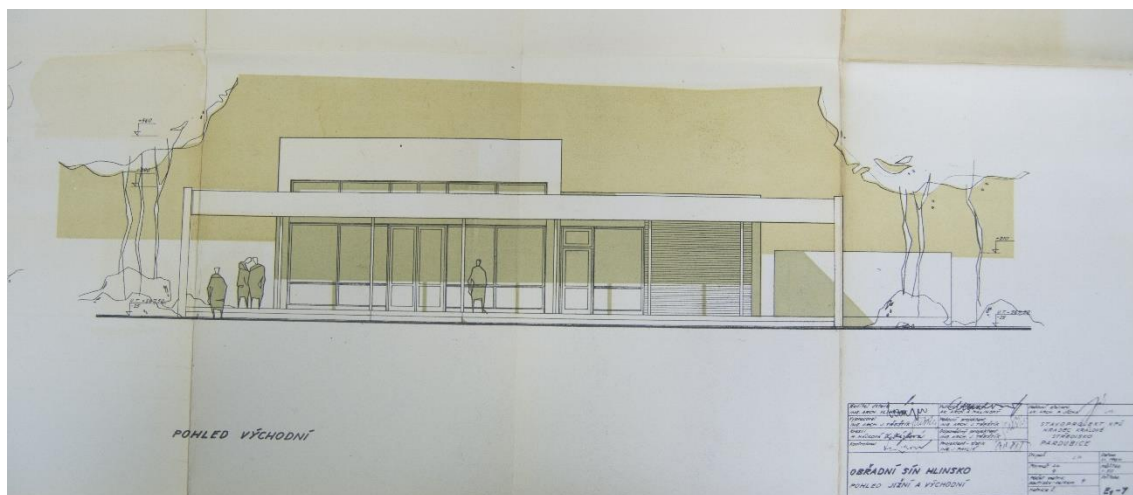
79. Hlinsko, smuteční síň, 1964.

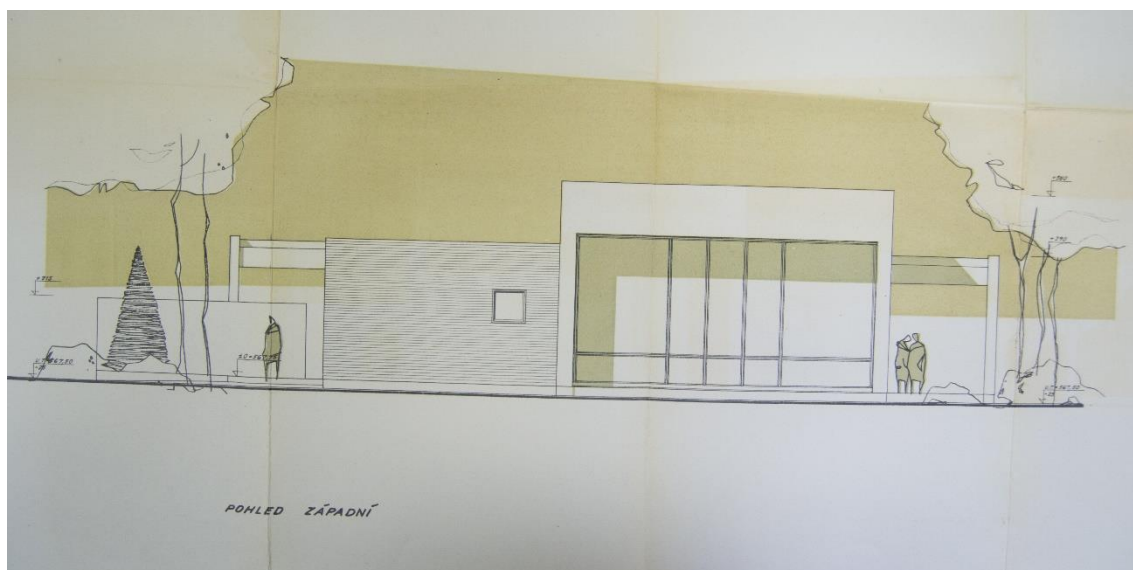
80. Hlinsko, smuteční síň, současný stav.

81. Hlinsko, smuteční síň, pohled východní, Jan Třeščík, 1964.

82. Hlinsko, smuteční síň, pohled západní, Jan Třeščík, 1964.

83. Hlinsko, autobusový terminál, současný stav, Ateliér Hájek, 2016.

84. Hlinsko, autobusový terminál, detail prosklené čekárny, současný stav.

85. Hlinsko, Společenský pivovar, počátek 20. století.

86. Hlinsko, Pivovar Rychtář, současný stav.

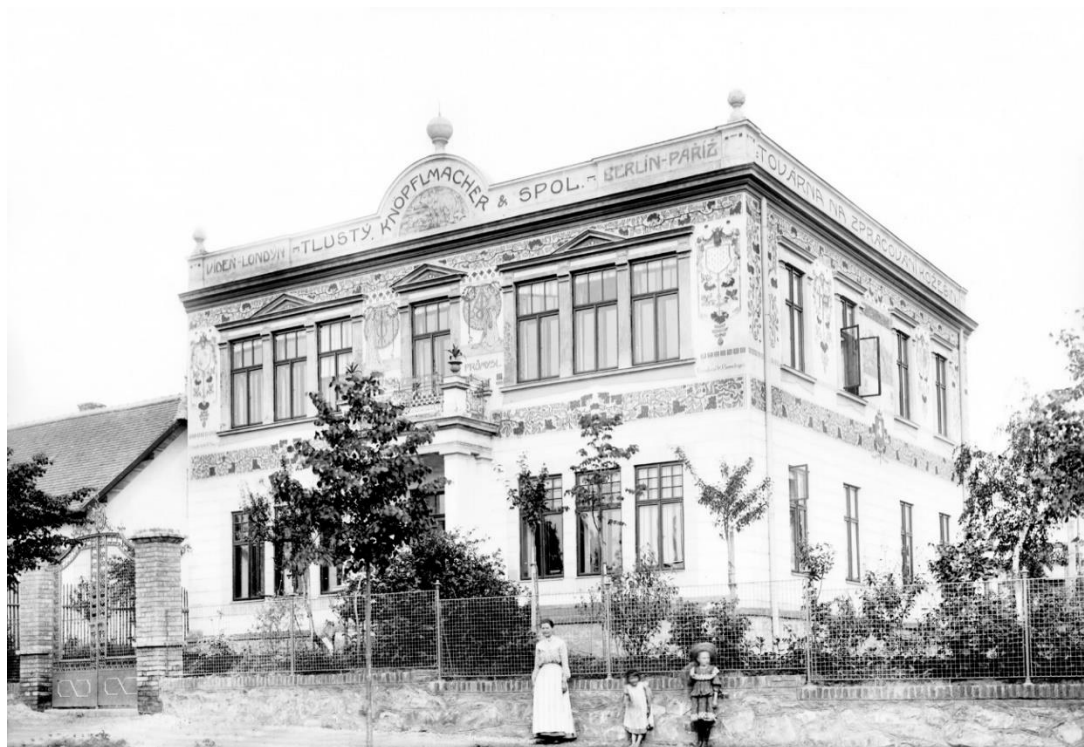
87. Hlinsko, továrna Samuel Taussig a synové, v pozadí dělnická kolonie Dědová.

88. Hlinsko, továrna na bavlněné zboží Janda a syn.

89. Hlinsko, kožešnická firma Tlustý, Knöpflmacher & spol..

90. Hlinsko, správní budova textilní firmy Františka Ruprechta.

91. Hlinsko, správní budova textilní firmy Františka Ruprechta, současný stav.

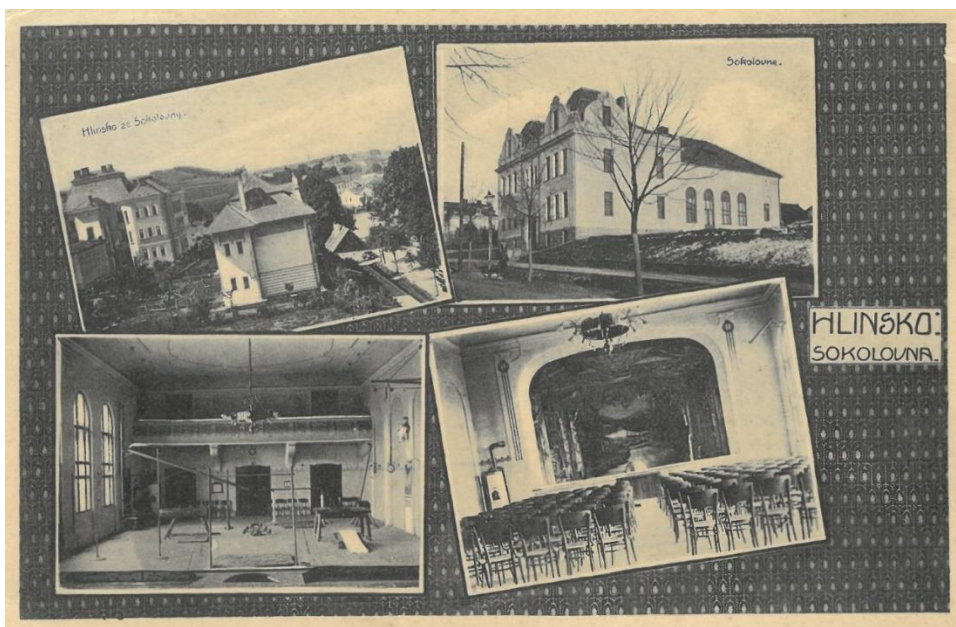
92. Hlinsko, ulice Ležáků čp. 425.

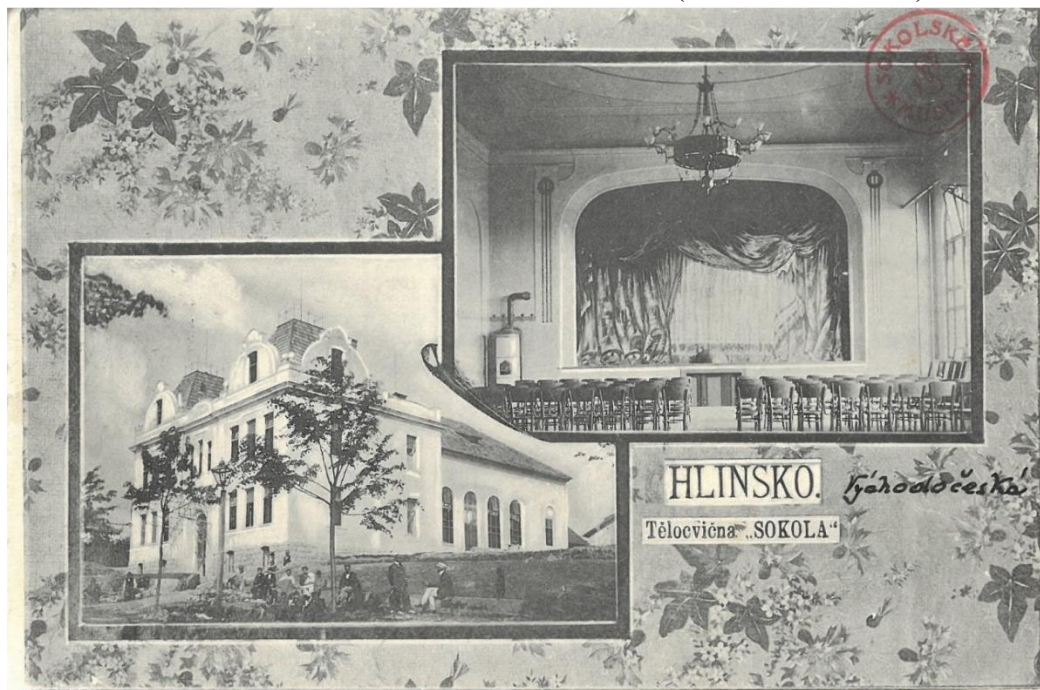
93. Hlinsko, ulice Ležáků čp. 425, současný stav.

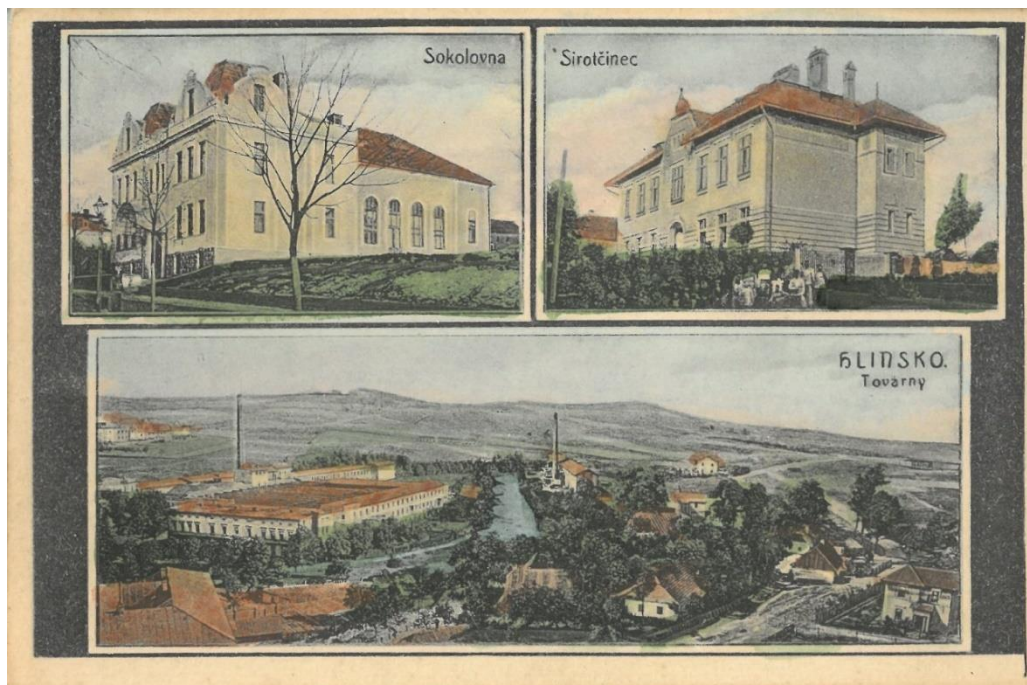
94. Hlinsko, sirotčinec s Obecnou a měšťanskou školou chlapeckou a sokolovna.

95. Hlinsko, sokolovna, exteriér a interiér (O. V. Medek), 1908.

96. Hlinsko, sokolovna, sirotčinec a celkový pohled na město s továrnami.

97. Hlinsko, sokolovna.

98. Hlinsko, sokolovna.

99. Hlinsko, sokolovna po II. etapě výstavby.

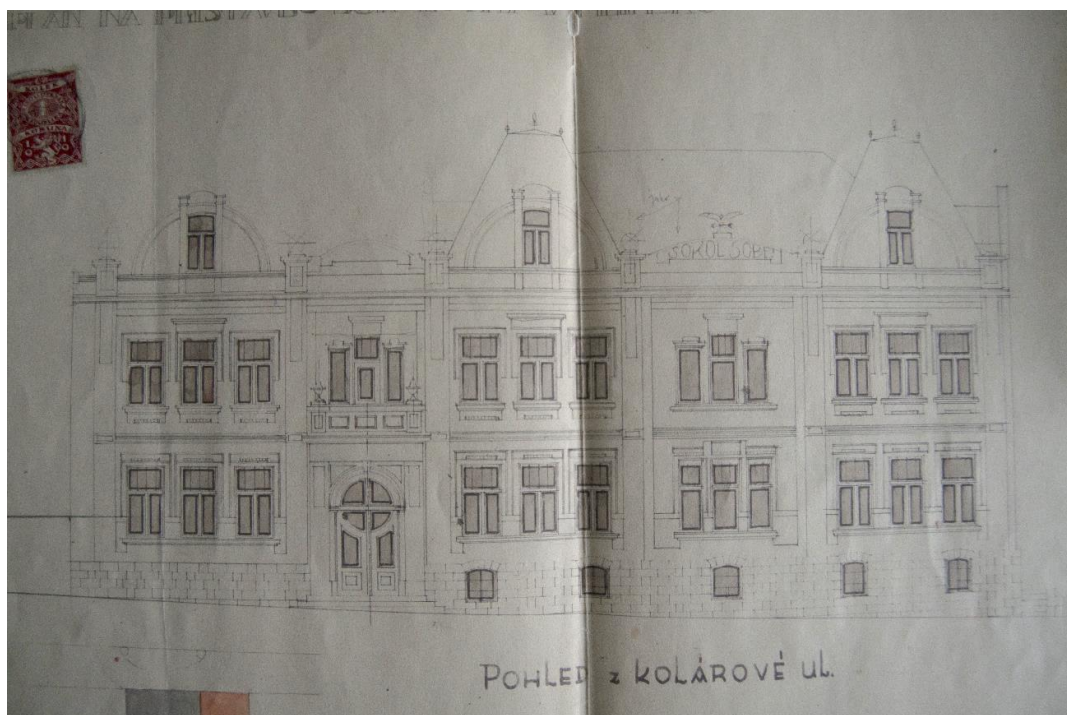
100. Hlinsko, venkovní letní cvičiště, vpravo sokolovna.

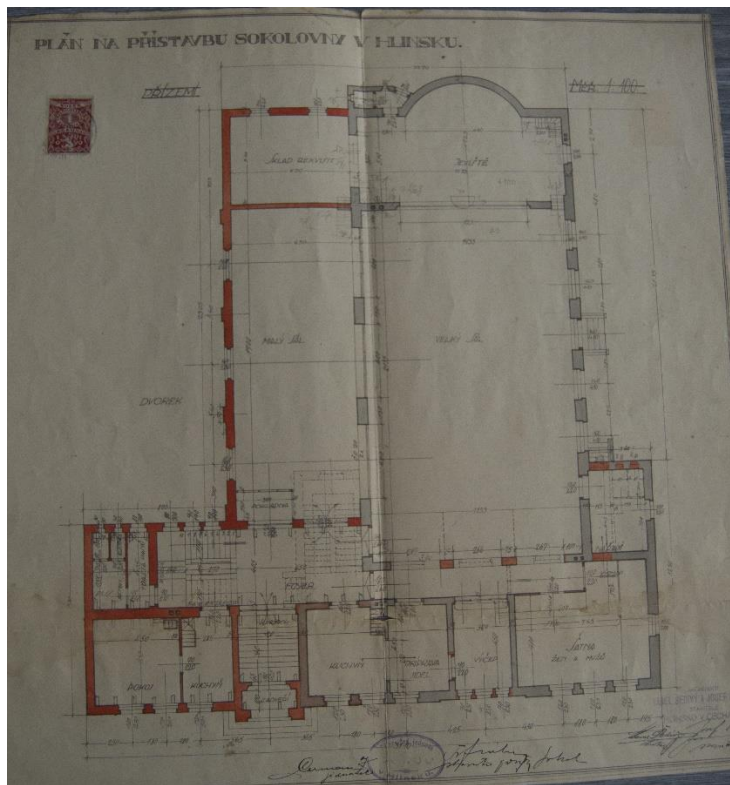
101. Hlinsko, sokolovna, současný stav.

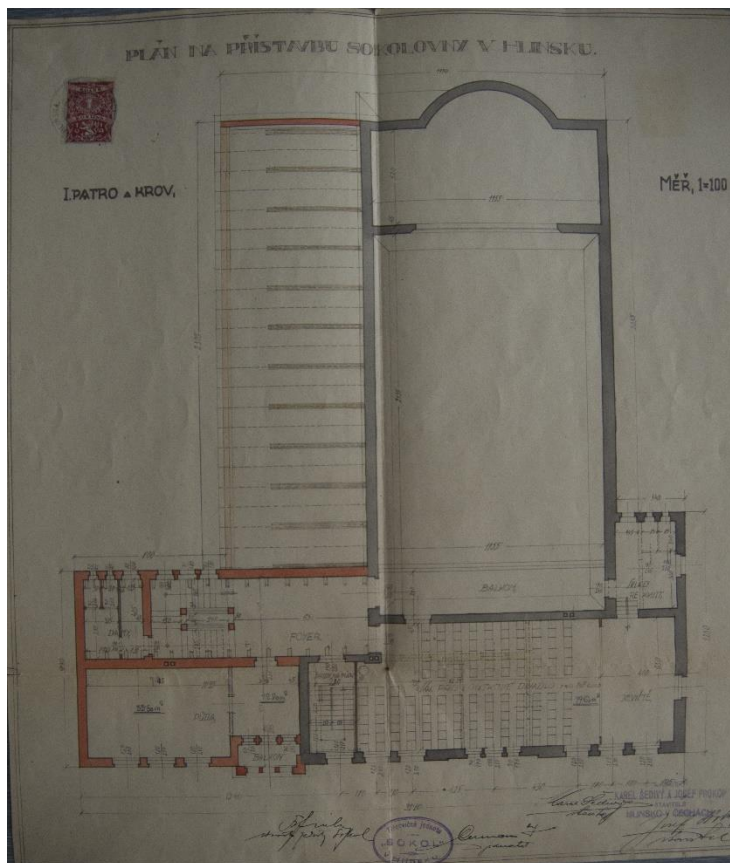
102. Hlinsko, sokolovna, pohled severozápadní, Karel Šedivý a Josef Prokop.

103. Hlinsko, sokolovna, půdorys přízemí, Karel Šedivý a Josef Prokop.

104. Hlinsko, sokolovna, půdorys prvního patra a krovu, Karel Šedivý a Josef Prokop.

105. Hlinsko, sokolovna, detail vstupního portálu.

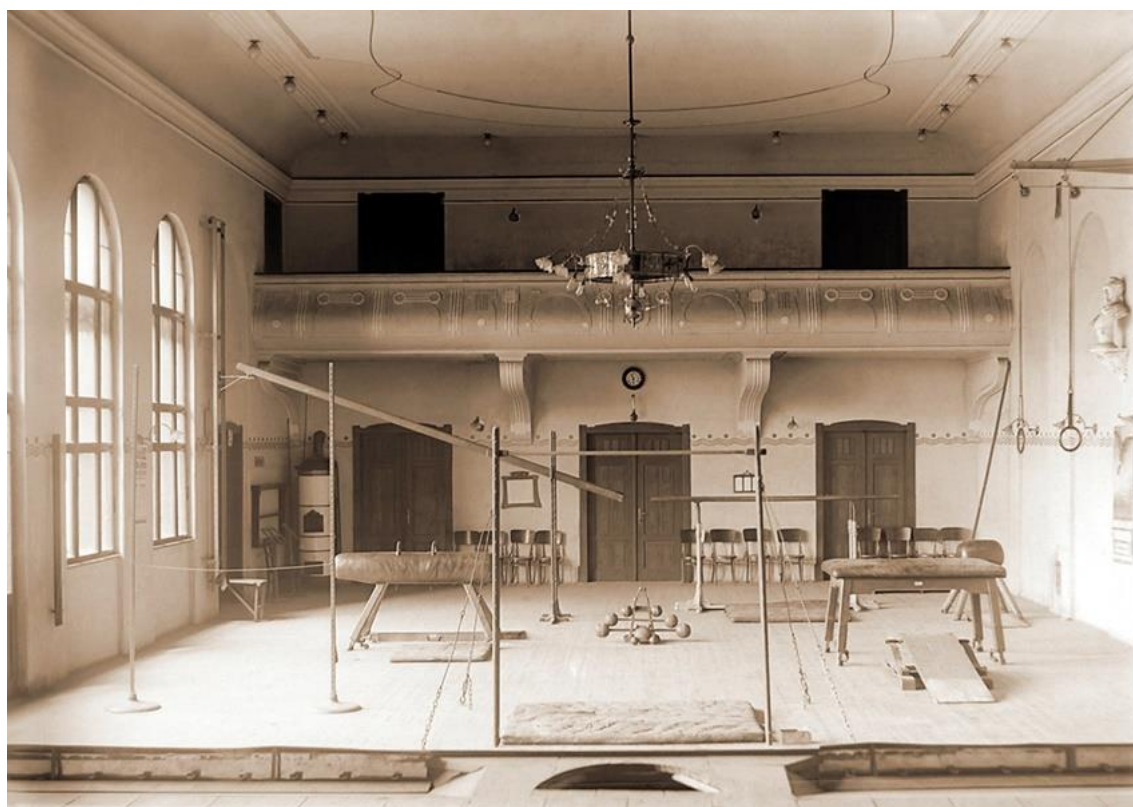
106. Hlinsko, sokolovna, detail dveří.

107. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny, jeviště.

108. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny, vstup a balkón.

109. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny.

110. Hlinsko, sokolovna, interiér tělocvičny.

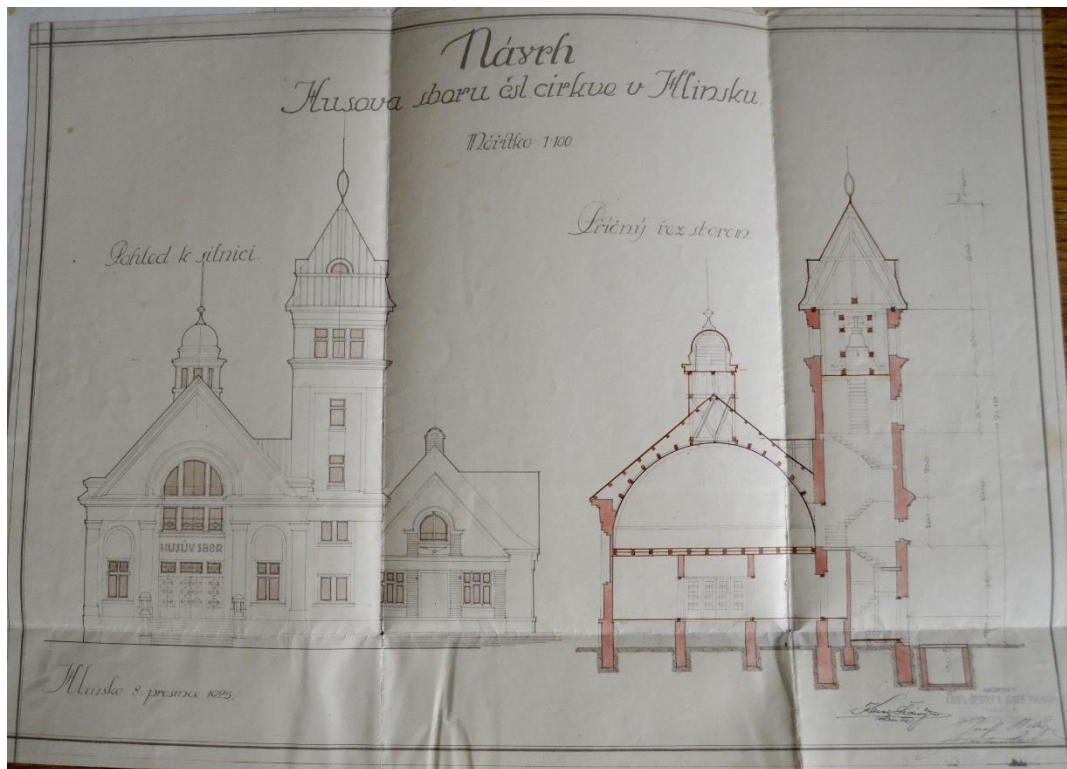
111. Hlinsko, Husův sbor, 1925.

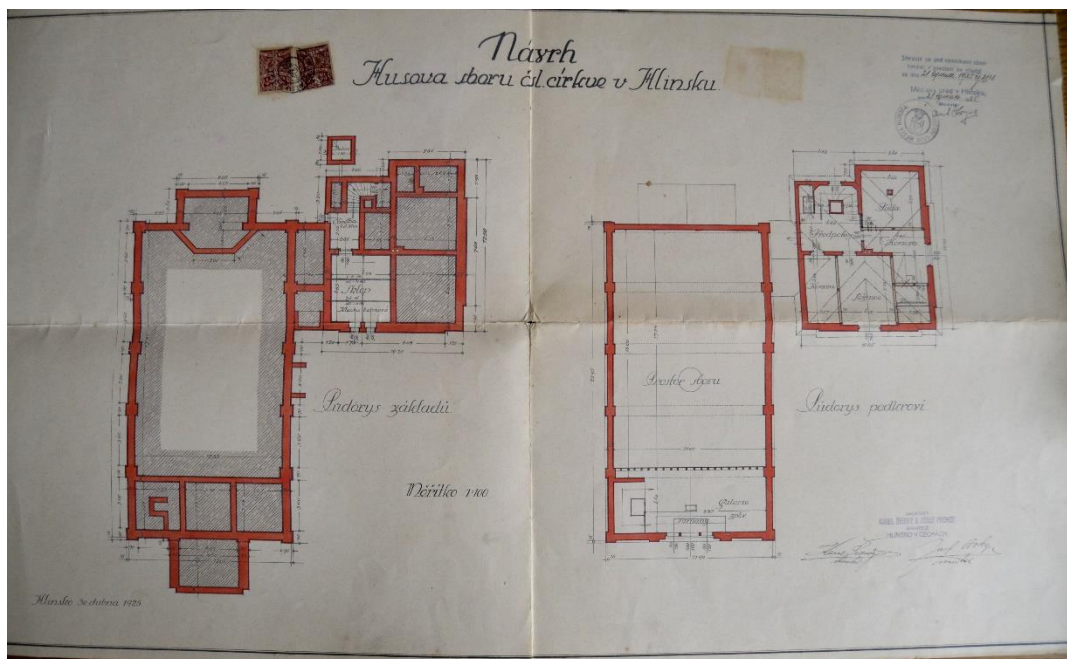
112. Husův sbor, současný stav.

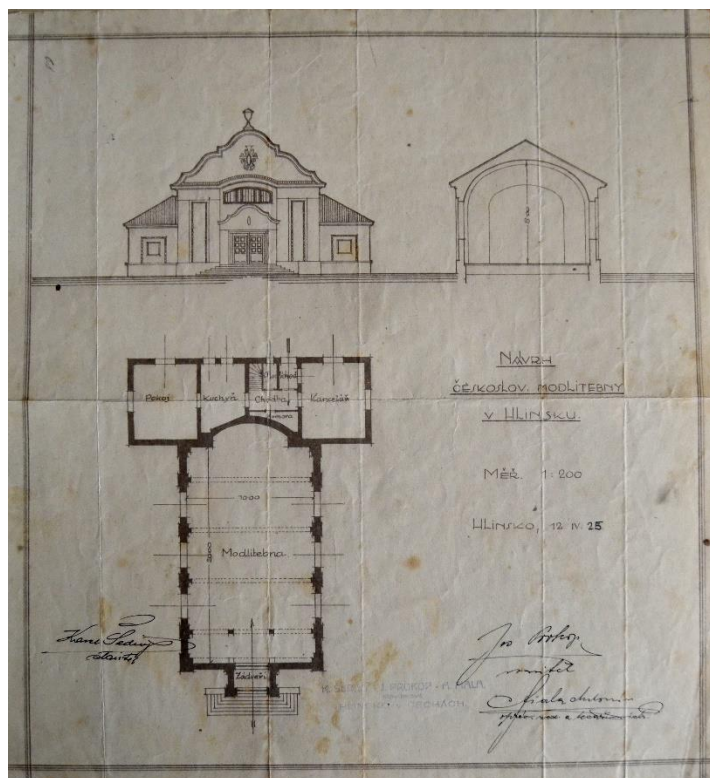
113. Hlinsko, Husův sbor, pohled a řez.

114. Hlinsko, Husův sbor, půdorys.

115. Hlinsko, Husův sbor, nerealizovaný návrh, 1925.

116. Hlinsko, Husův sbor, nerealizovaný návrh, 1925.

117. Hlinsko, Husův sbor, vítězný návrh.

118. Hlinsko, Husův sbor, tzv. dřevěné vazníky tvořící rám konstrukce, 1925.

119. Hlinsko, Husův sbor, degradované dřevěné vazníky.

120. Hlinsko, Husův sbor, vyzdění degradovaných dřevěných vazníků.

121. Hlinsko, Husův sbor, interiér.

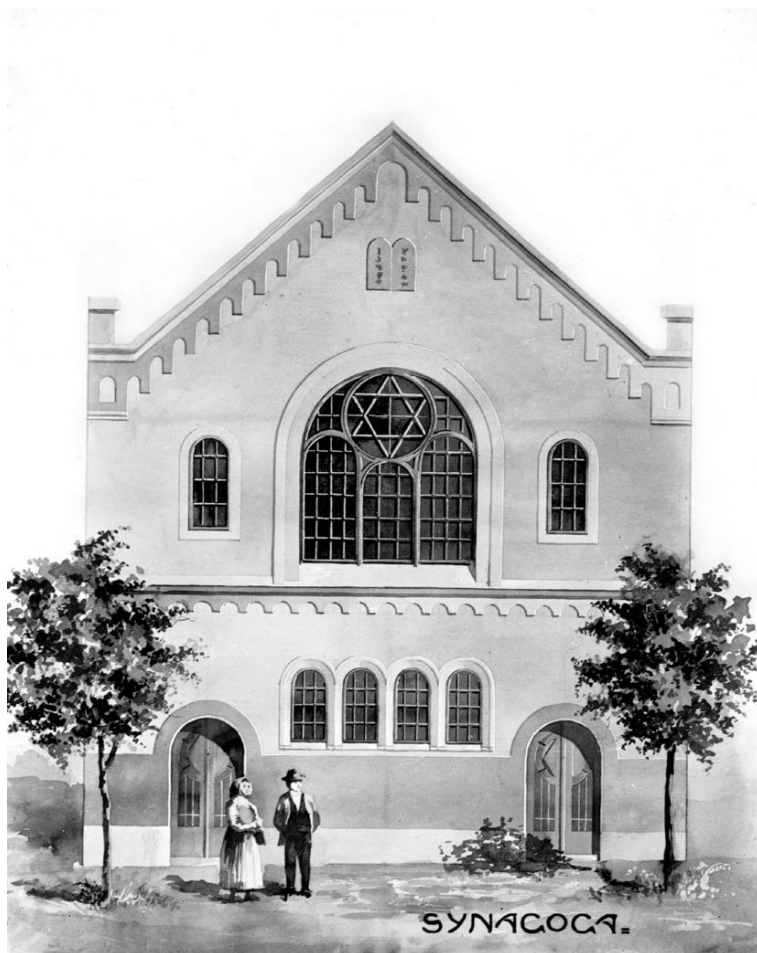
122. Husův sbor, interiér, současný stav.

123. Husův sbor, interiér, současný stav.

124. Hlinsko, bývalá synagoga.

125. Hlinsko, synagoga, Oskar Marmerka, 1907.

126. Hlinsko, Muzeum okresu hlineckého, František Klein, nedatováno.

127. Hlinsko, pohled z Havlíčkovy ulice na radnici, po pravé straně městské muzeum, po levé galerie.

128. Hlinsko, městské muzeum.

129. Hlinsko, městská galerie.

130. Hlinsko, městské muzeum, současný stav.

131. Hlinsko, městská galerie, současný stav.

132. Hlinsko, bývalé Adámkovy sady.

133. Hlinsko, pošta a městský úřad.

134. Hlinsko, výstavba pošty.

135. Hlinsko, výstavba pošty.

136. Hlinsko, pošta.

137. Hlinsko, pošta, současná stav.

138. Hlinsko, detail plastického výzdoby průčelí.

139. Hlinsko, výstavba městského úřadu.

140. Hlinsko, městský úřad.

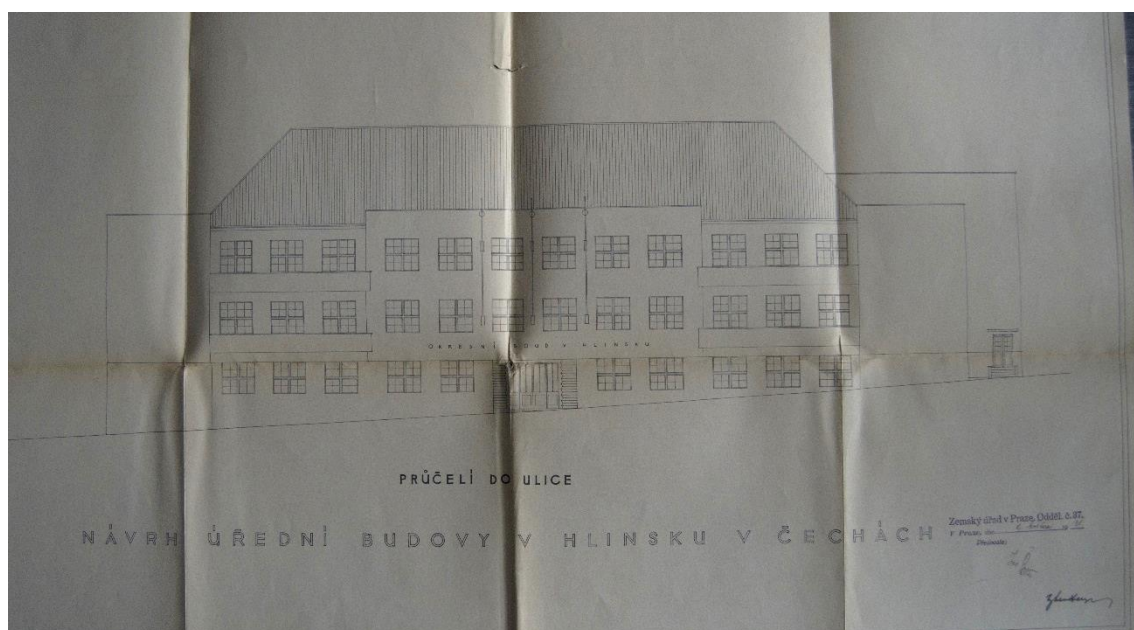
141. Hlinsko, městský úřad.

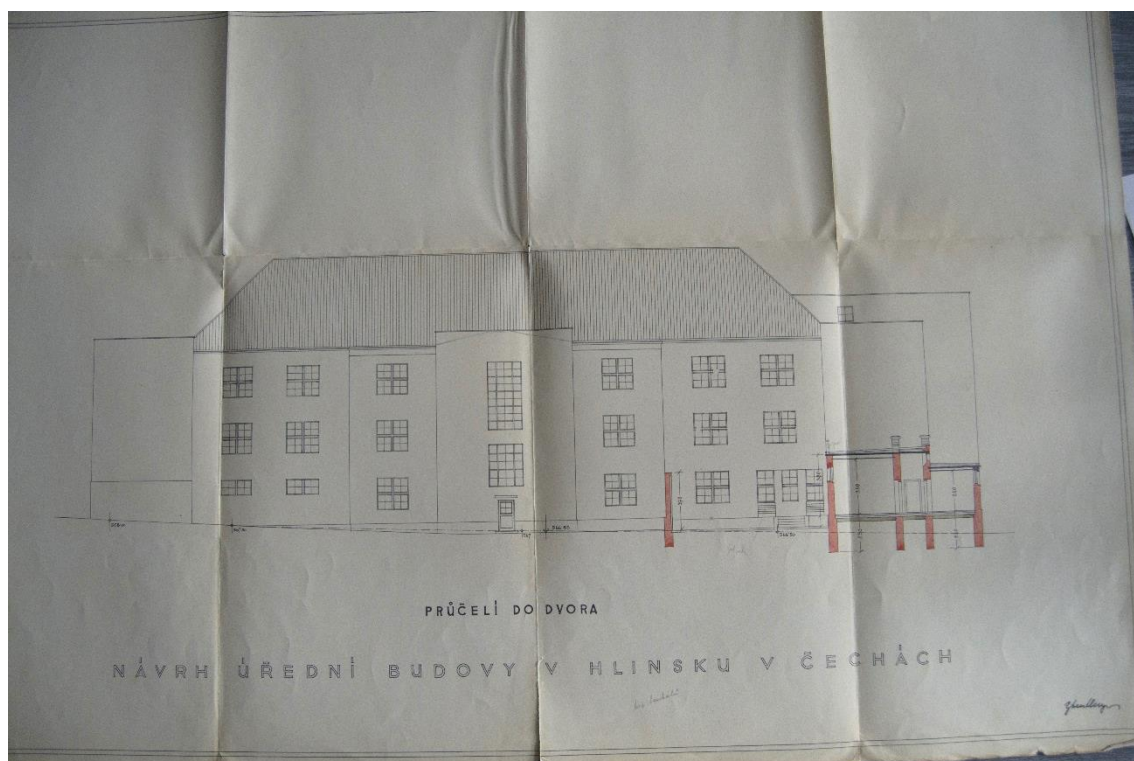
142. Hlinsko, městský úřad, současný stav.

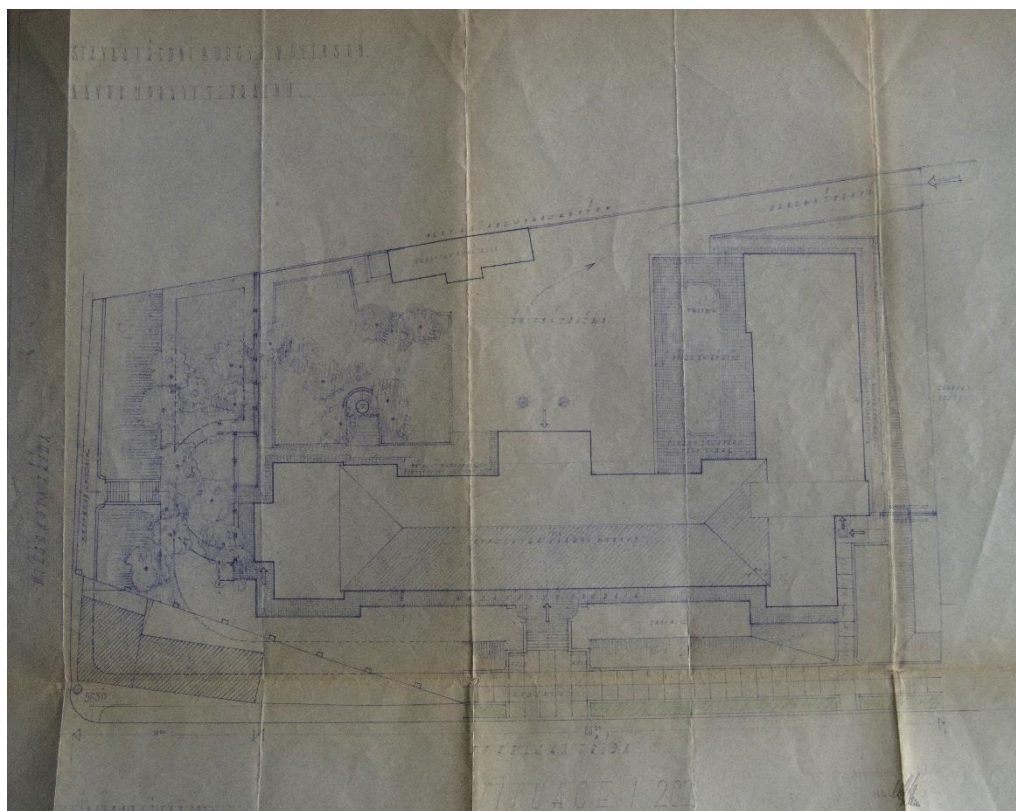
143. Hlinsko, městský úřad, pohled jihovýchodní, František Klein, 1931.

144. Hlinsko, městský úřad, pohled severozápadní, František Klein, 1931.

145. Hlinsko, městský úřad, půdorys, František Klein, 1931.

146. Hlinsko, městský úřad, detail průčelí.

147. Hlinsko, výstavba Orlovny, okolo roku 1931.

148. Hlinsko, Orlovna.

149. Hlinsko, Orlovna po adaptaci na Komorní divadlo.

150. Hlinsko, Orlovna, současný stav, pohled severní.

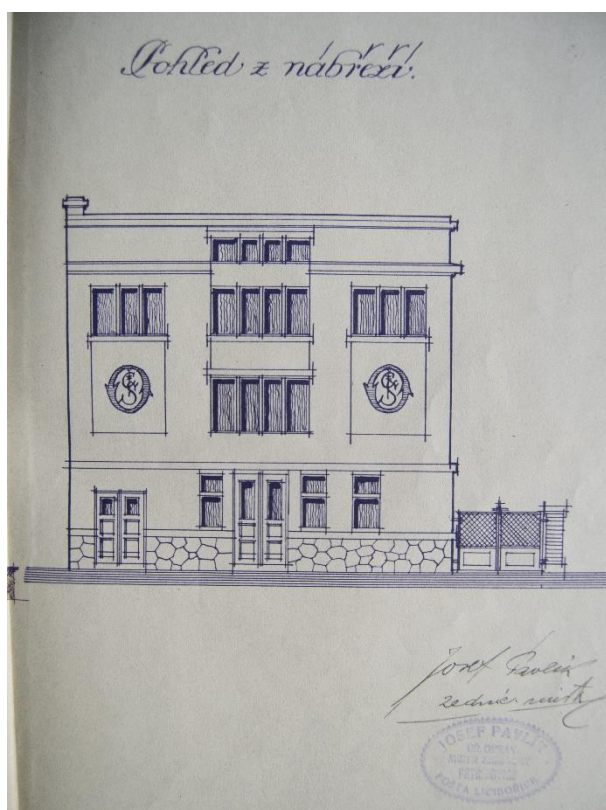
151. Hlinsko, Orlovna, současný stav, pohled východní.

152. Hlinsko, Orlovna, současný stav, pohled západní.

153. Hlinsko, Orlovna, pohled severní.

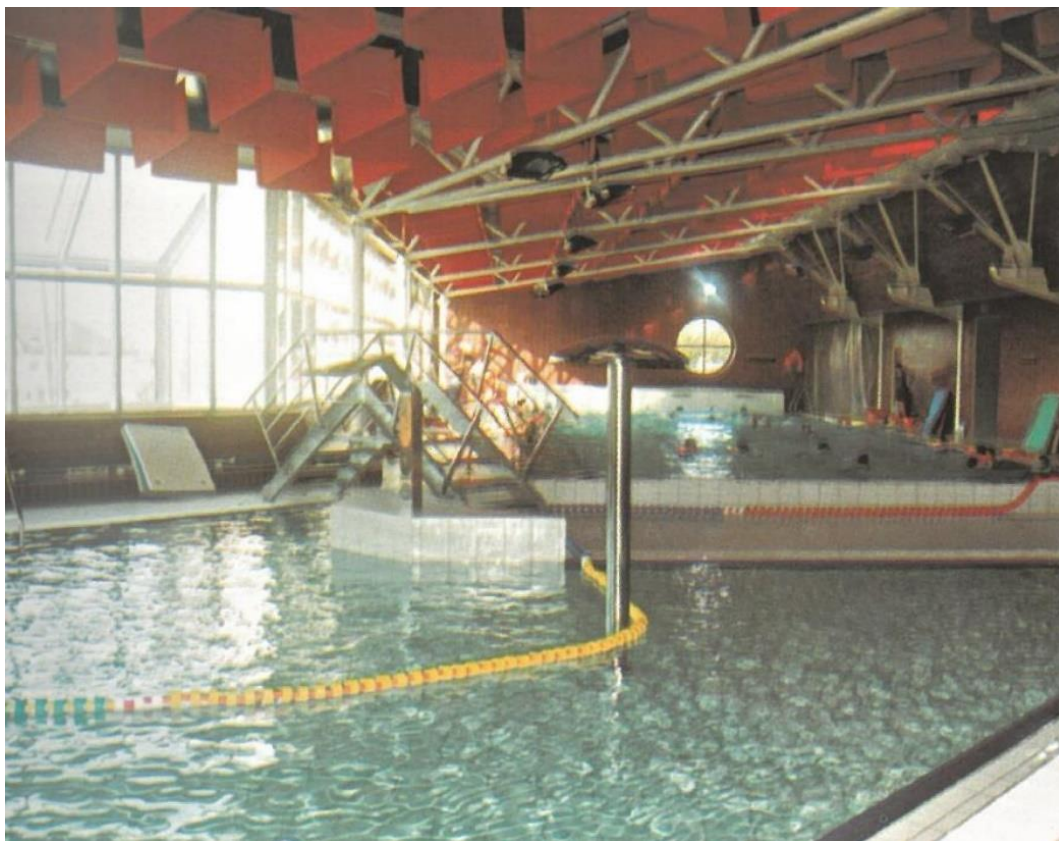
154. Hlinsko, Orlovna, pohled východní.

157. Hlinsko, plavecký bazén, současný stav.

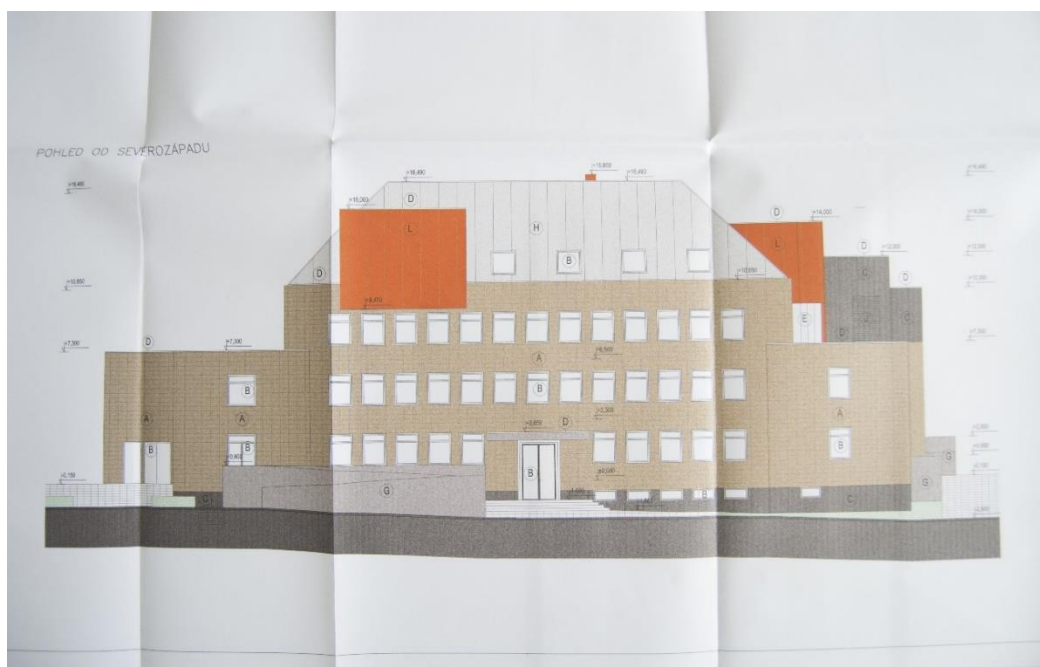
158. Hlinsko, plavecký bazén, interiér.

159. Hlinsko, bývalá učňovská škola na místě dnešního Multifunkčního centra.

160. Hlinsko, Multifunkční centrum, pohled od severozápadu, Ivan Ruller, 2008.

161. Hlinsko, Multifunkční centrum, pohled od jihovýchodu, Ivan Ruller, 2008.

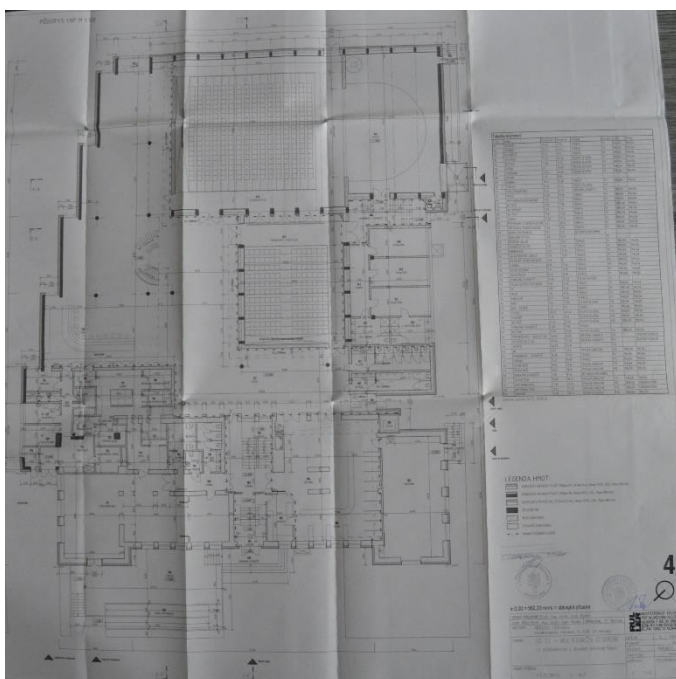
162. Hlinsko, Multifunkční centrum, pohled severozápadní, současný stav.

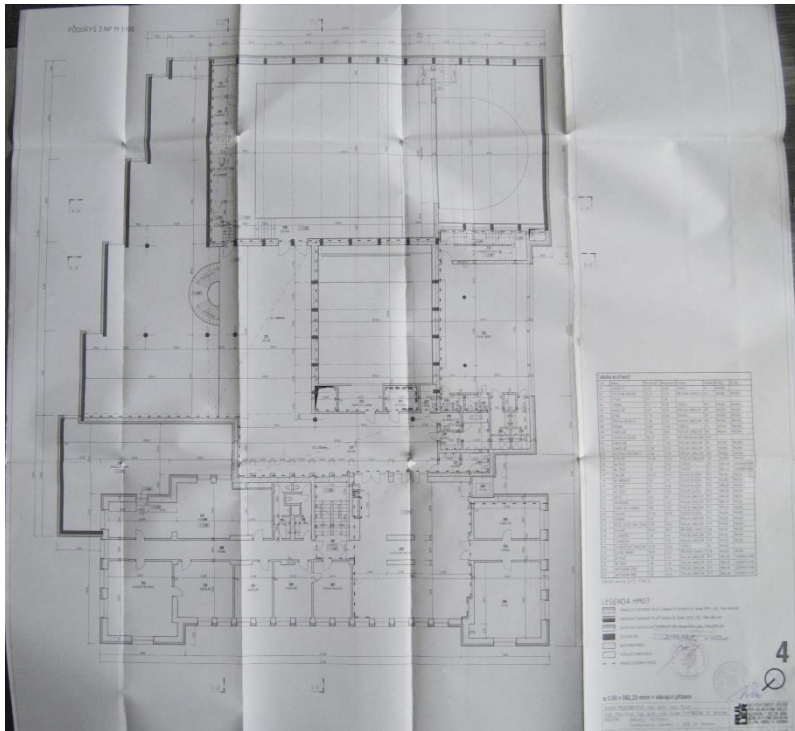
163. Hlinsko, Multifunkční centrum, detail jihovýchodní fasády, současný stav.

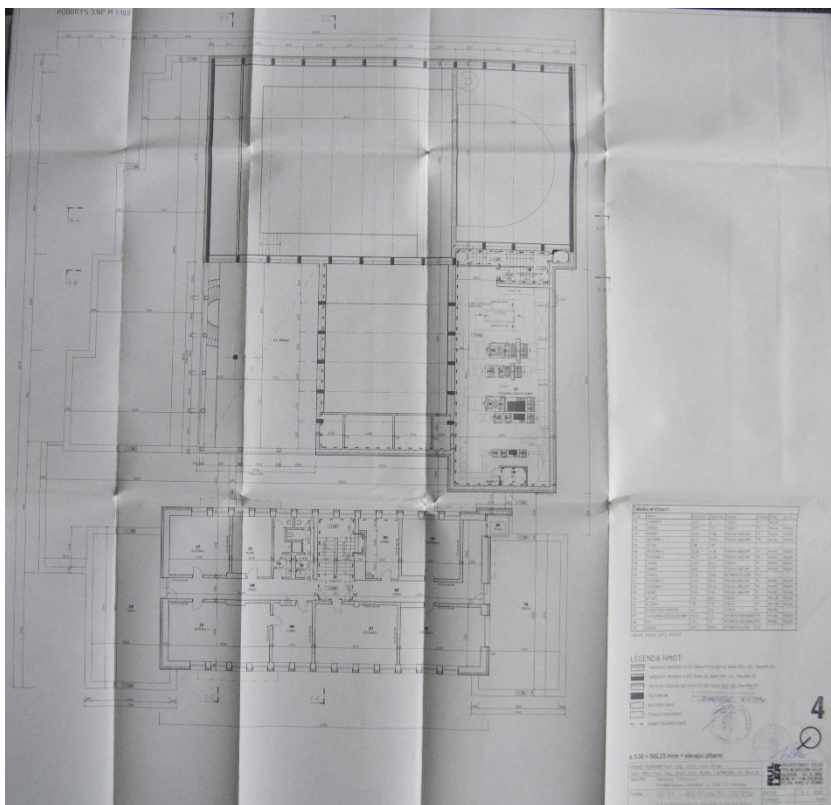
164. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys přízemí, Ivan Ruller, 2008.

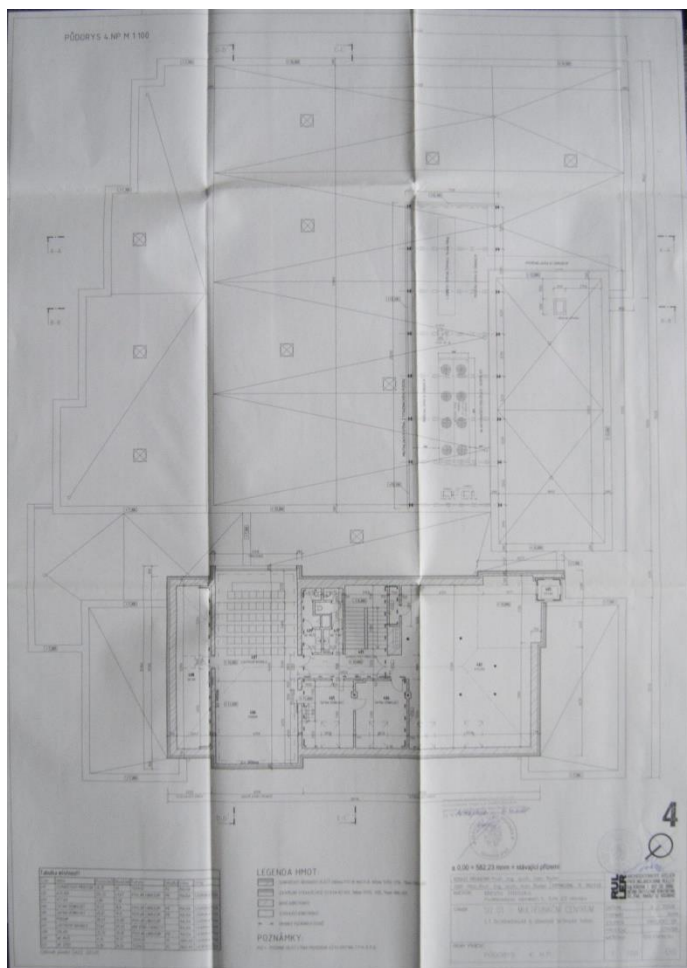
165. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys prvního patra, Ivan Ruller, 2008.

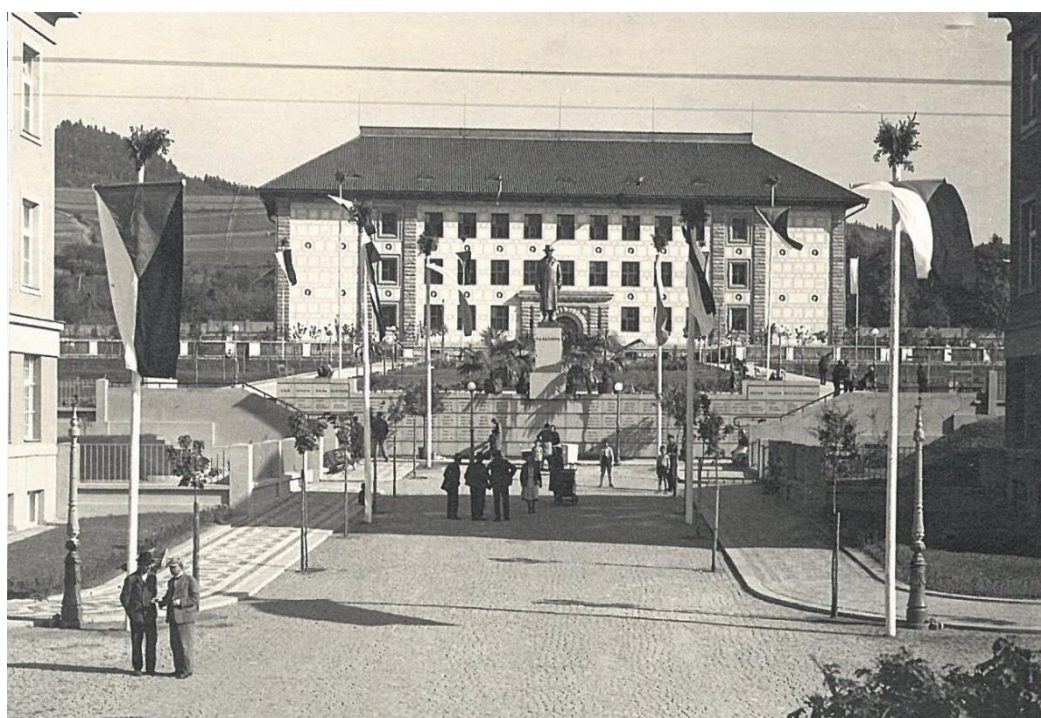
166. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys druhého patra, Ivan Ruller, 2008.

167. Hlinsko, Multifunkční centrum, půdorys třetího patra, Ivan Ruller, 2008.

168. Sušice, Masarykovy měšťanské školy, Ladislav Skřivánek, 1911.

169. Duchcov, České reálné gymnázium, Ladislav Skřivánek, 1926.

170. Lukavec, zámek, Ladislav Skřivánek, 1915.

171. Olomouc, návrh kostela sv. Cyrila a Metoděje, Ladislav Skřivánek, 1927.

172. Olomouc, Velká Olomouc, Ladislav Skřivánek, 1925.

173. Hlinsko, Obecná a měšťanská škola chlapecká, Ladislav Skřivánek, 1904.

174. Hlinsko, Obecná a měšťanská škola chlapecká při odstraňování českých nápisů roku 1941.

175. Hlinsko, vlevo pohled na Adámkovu třídu, vpravo vzadu Obecná a měšťanská škola chlapecká, vzadu uprostřed sirotčinec, první čtvrtina 20. století.

176. Hlinsko, ZŠ škola Hlinsko, Resslova, 2006.

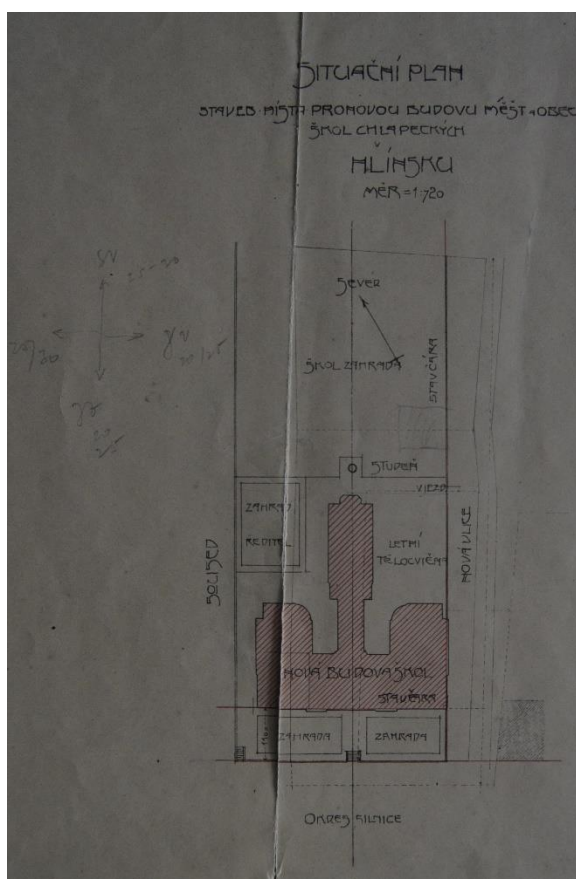
177. Hlinsko, ZŠ Hlinsko, Resslova, současný stav.

178. Hlinsko, ZŠ Hlinsko, Resslova, sportovní hala, současný stav.

179. Hlinsko, Obecná a měšťanská škola chlapecká, situační plán.

180. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí z radnice, vpravo původní přízemní objekt, na jehož místě dnes stojí Ježdíkův dům.

181. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí od radnice, vpravo Ježdíkův dům.

182. Hlinsko, původní přízemní objekt na místě dnešního Ježdíkova domu před rokem 1904.

183. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí, v popředí řeka Chrudimka, vlevo objekt Ježdíkova domu.

184. Hlinsko, pohled na Poděbradovo náměstí v prvním desetiletí 20. století, vlevo objekt Ježdíkova domu.

185. Hlinsko, Ježdíkův dům, Ladislav Skřivánek, 1905.

186. Hlinsko, Ježdíkův dům (Ladislav Skřivánek) a dláždění Poděbradova náměstí v roce 1943.

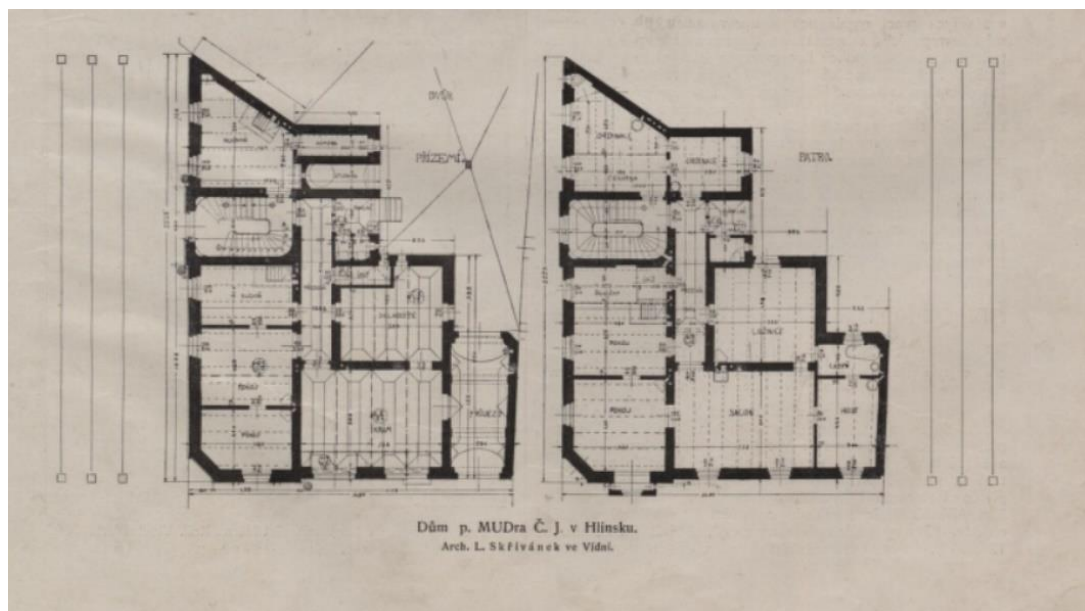
187. Hlinsko, Ježdíkův dům kolem roku 1970.

188. Hlinsko, Ježdíkův dům, současný stav.

189. Hlinsko, Ježdíkův dom, půdorys.

190. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády.

191. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády.

192. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády.

193. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail fasády.

194. Hlinsko, Ježdíkův dům, fresková výzdoba.

195. Hlinsko, Ježdíkův dům, detail vstupních dveří, současný stav.

196. Hlinsko, sirotčinec, Ladislav Skřivánek (?), 1905.

197. Hlinsko, vpravo sirotčinec, vlevo Obecná a měšťanská škola chlapecká.

198. Hlinsko, sirotčinec, zadní část objektu.

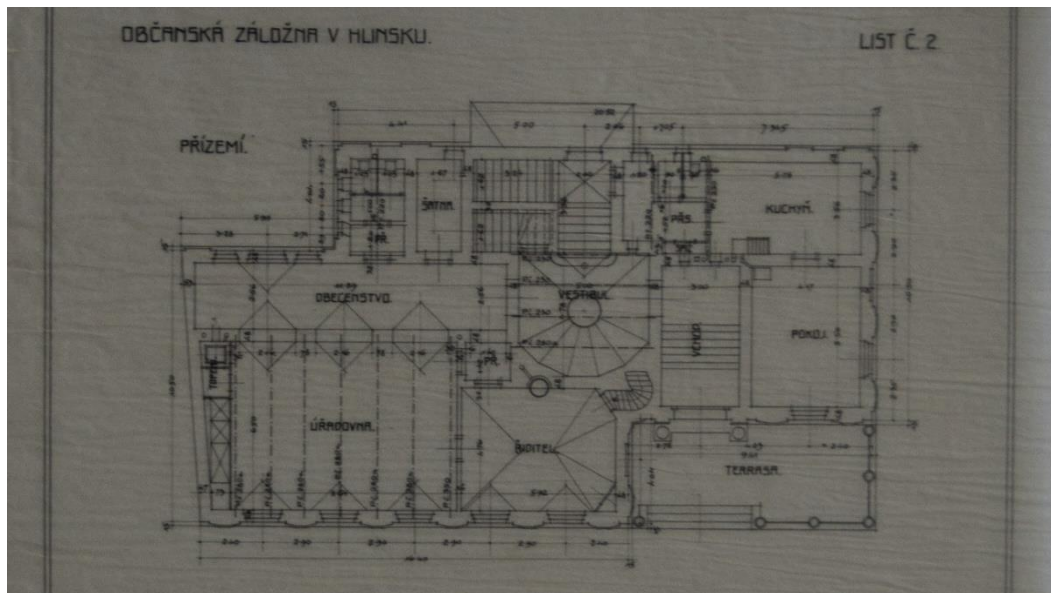
199. Hlinsko, sirotčinec, současný stav.

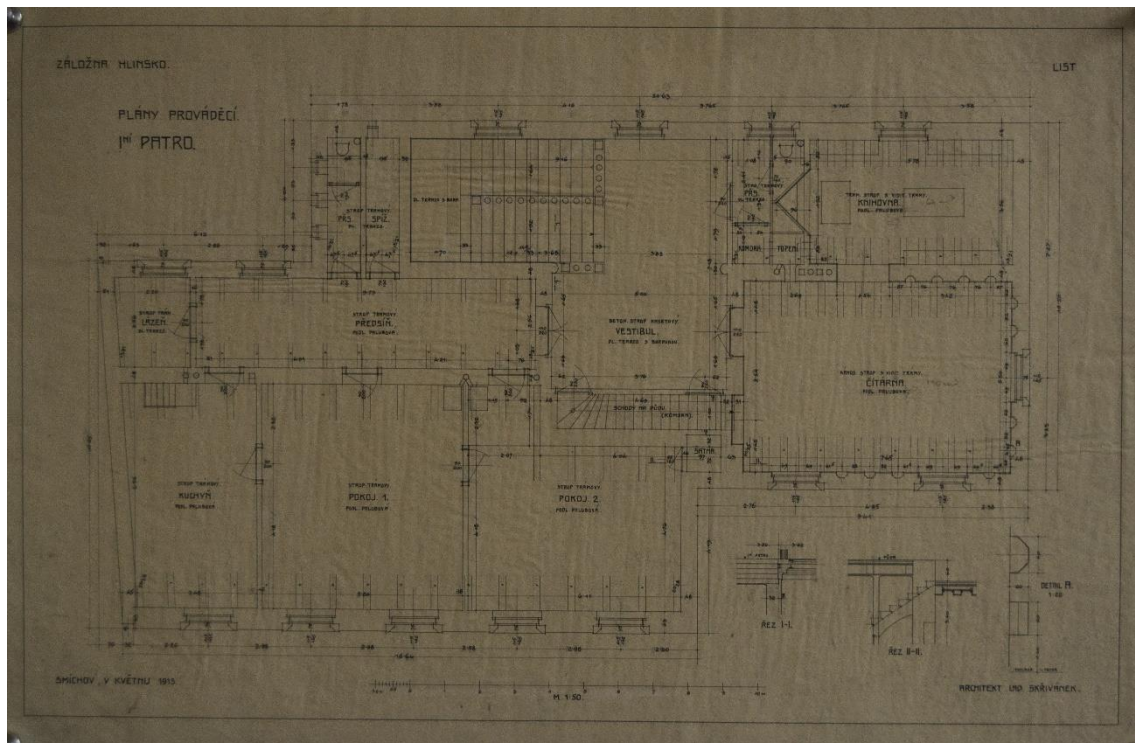
200. Hlinsko, občanská záložna, Ladislav Skřivánek.

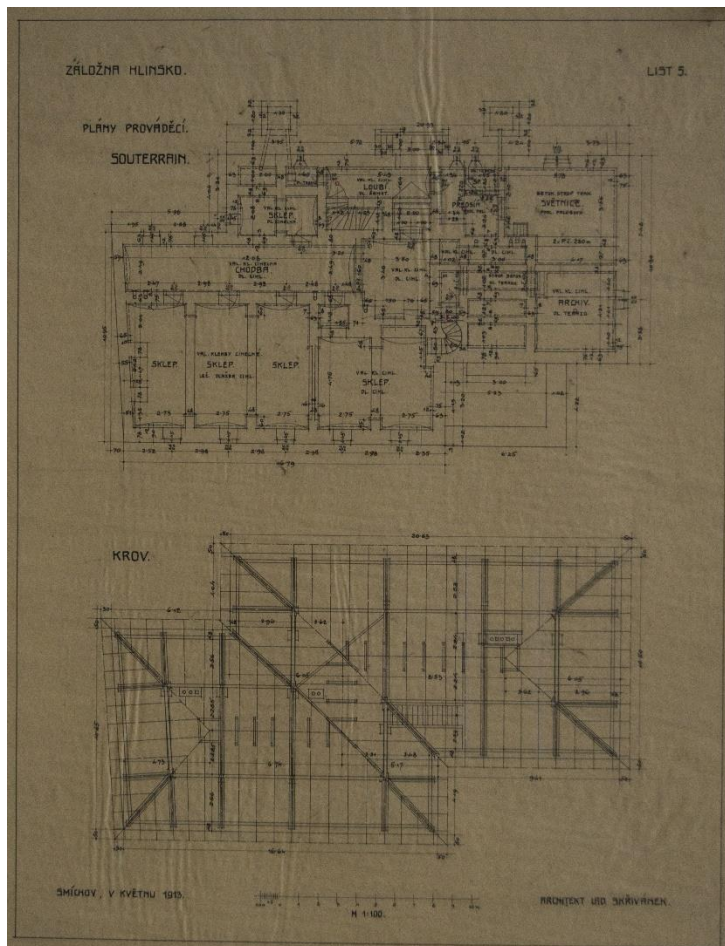
203. Hlinsko, občanská záložna, půdorys přízemí.

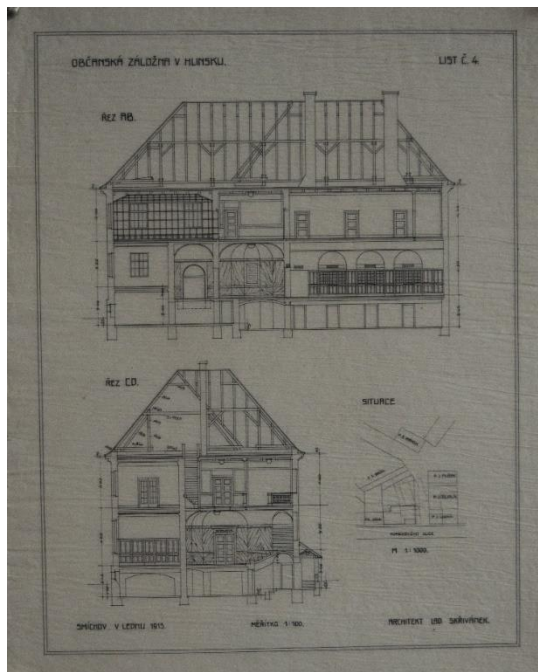
204. Hlinsko, občanská záložna, půdorys prvního patra.

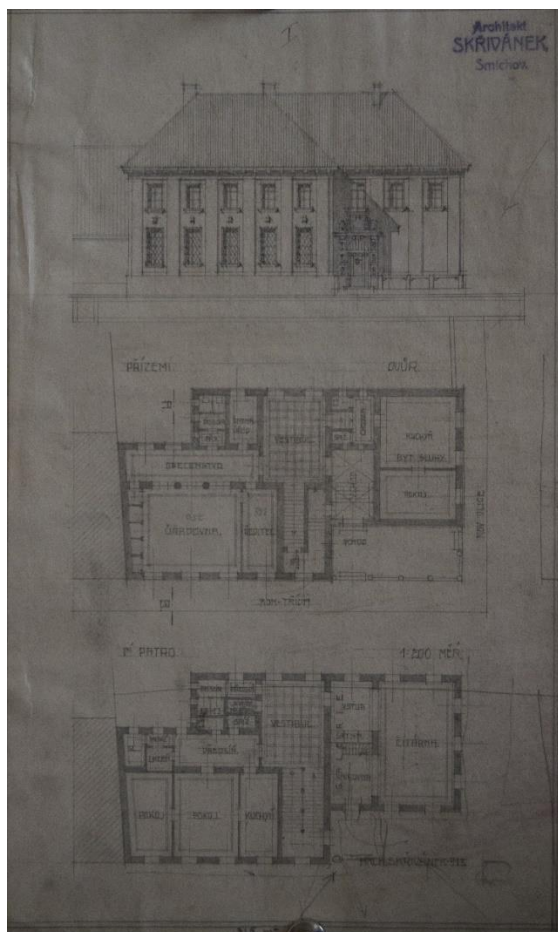
205. Hlinsko, občanská záložna, půdorys suterénu a krovu.

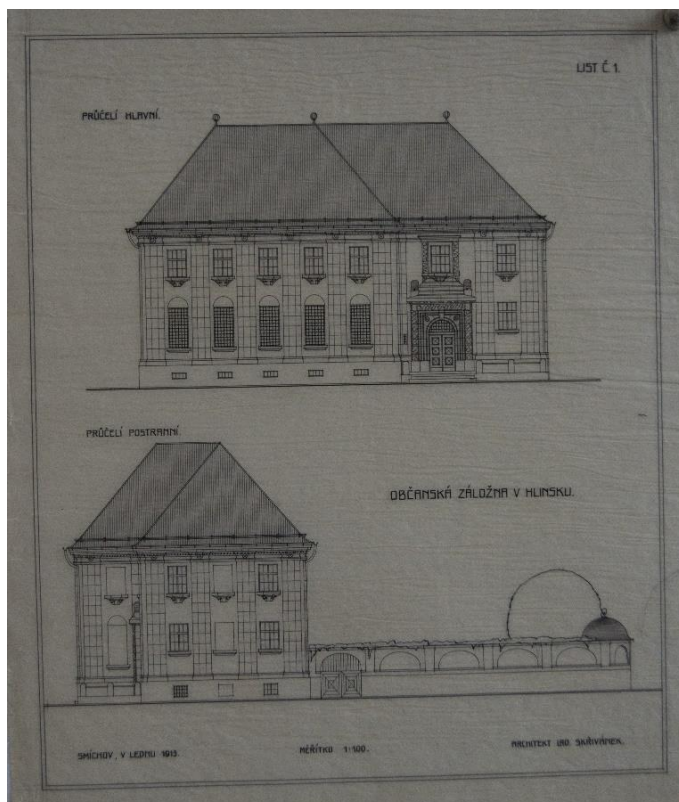
206. Hlinsko, občanská záložna, řez AB a CD.

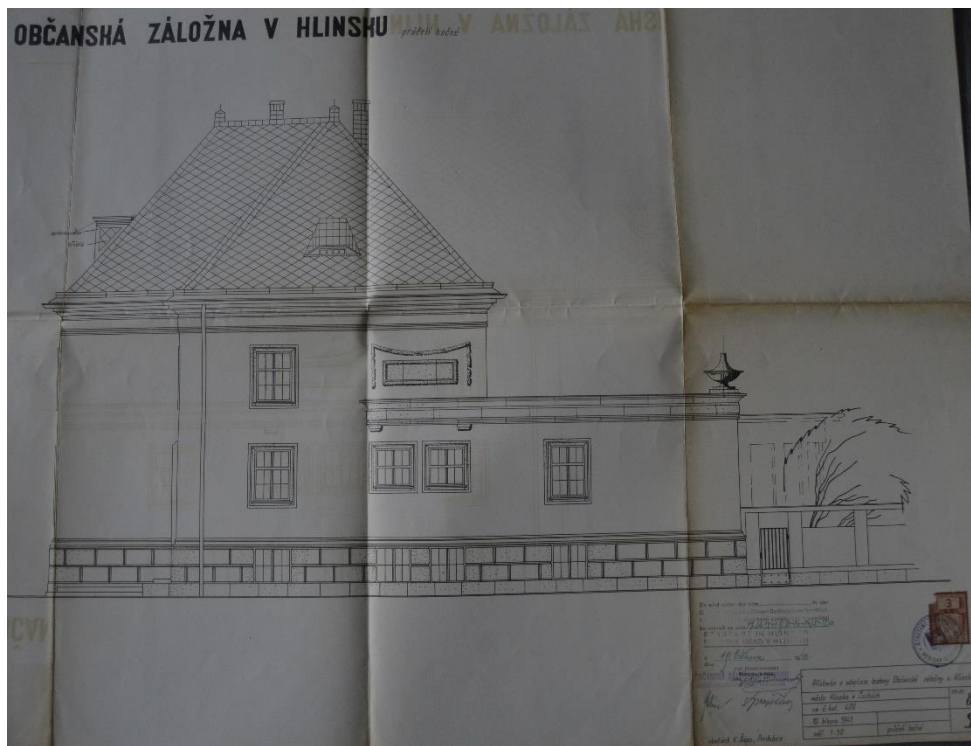
207. Hlinsko, občanská záložna, variantní návrh.

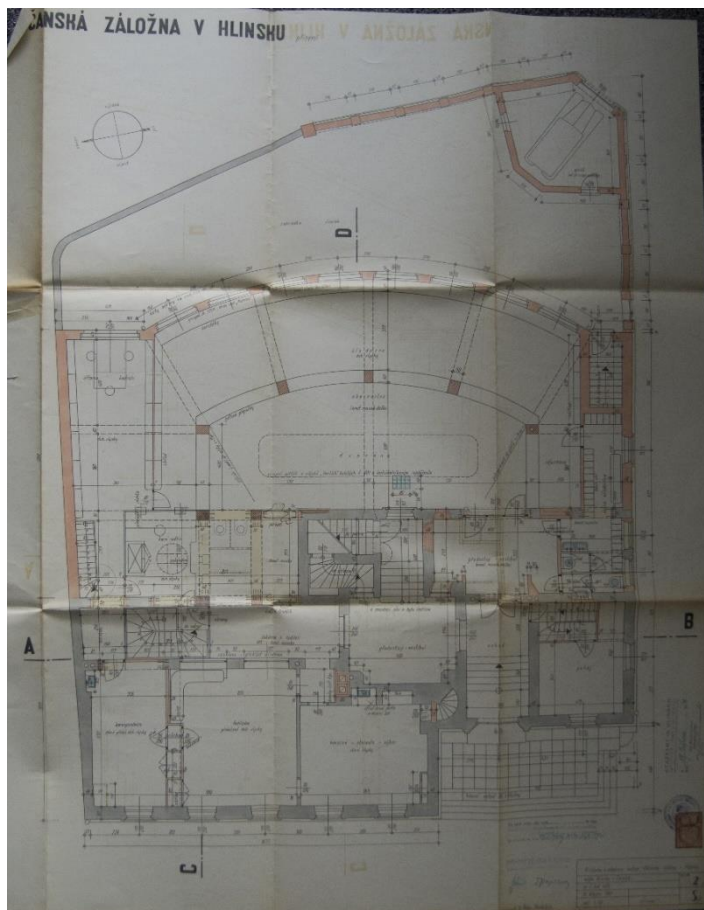
208. Hlinsko, občanská záložna, variantní návrh.

209. Hlinsko, občanská záložna, projekt přístavby, pohled jižní, Karel Řepa, 1941.

210. Hlinsko, občanská záložna, projekt přístavby, půdorys, Karel Řepa, 1941.

211. Hlinsko, občanská záložna, projekt rekonstrukce, Josef Macas a Pavla Macasová, 1993.

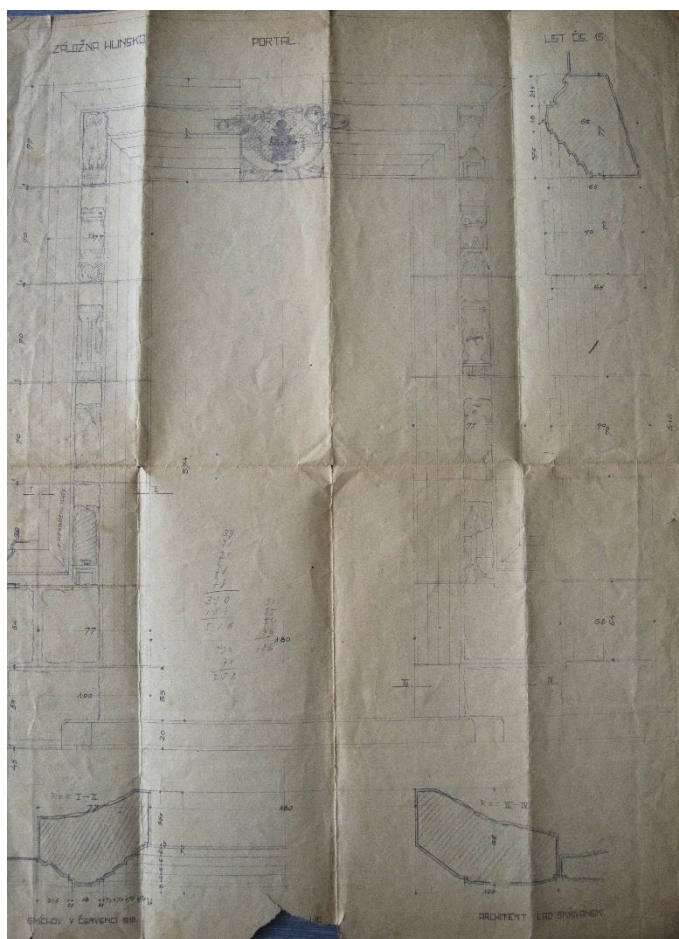
212. Hlinsko, občanská záložna, detail vlysu pod korunní římsou.

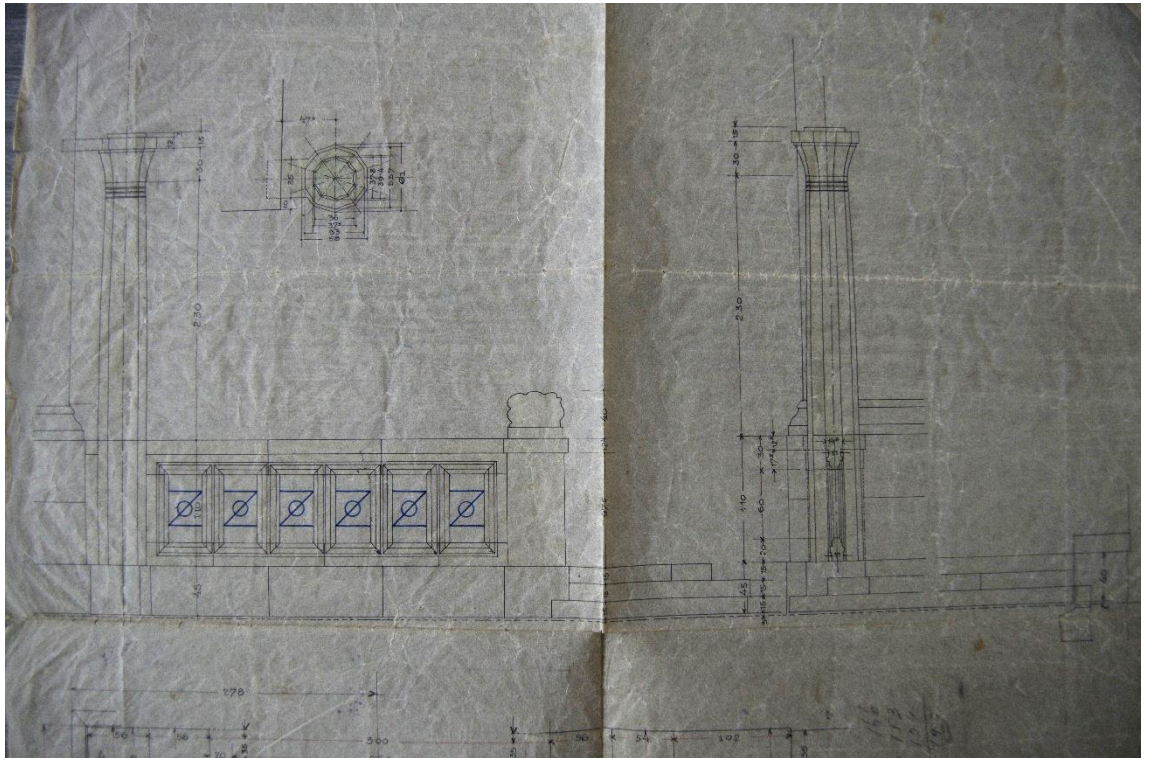
213. Hlinsko, občanská záložna, detail portálu.

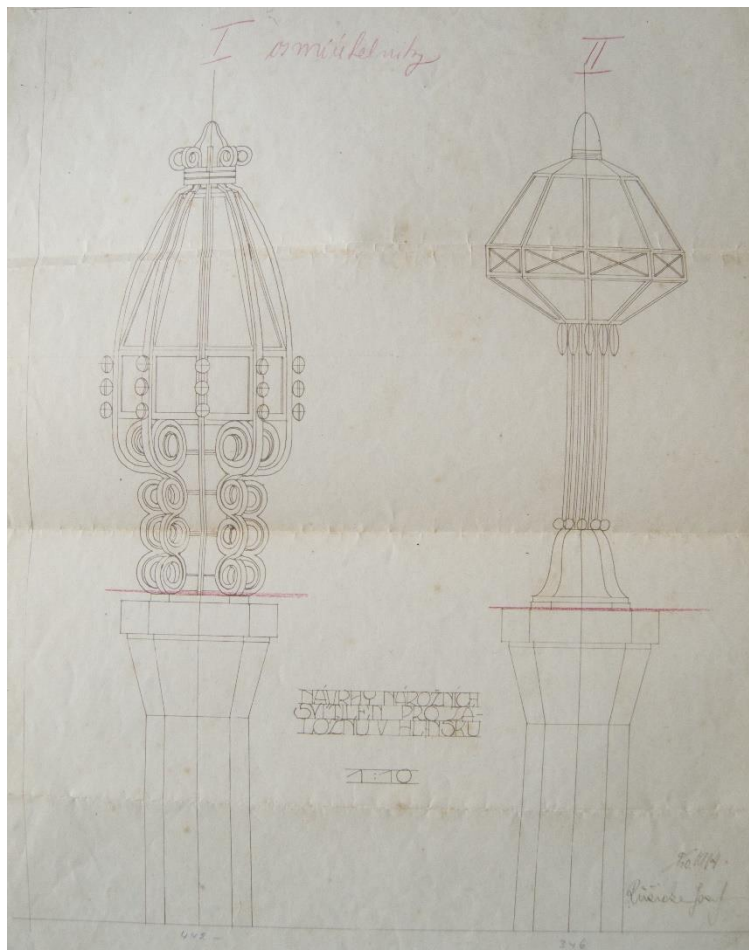
214. Hlinsko, občanská záložna, variantní návrh portálu.

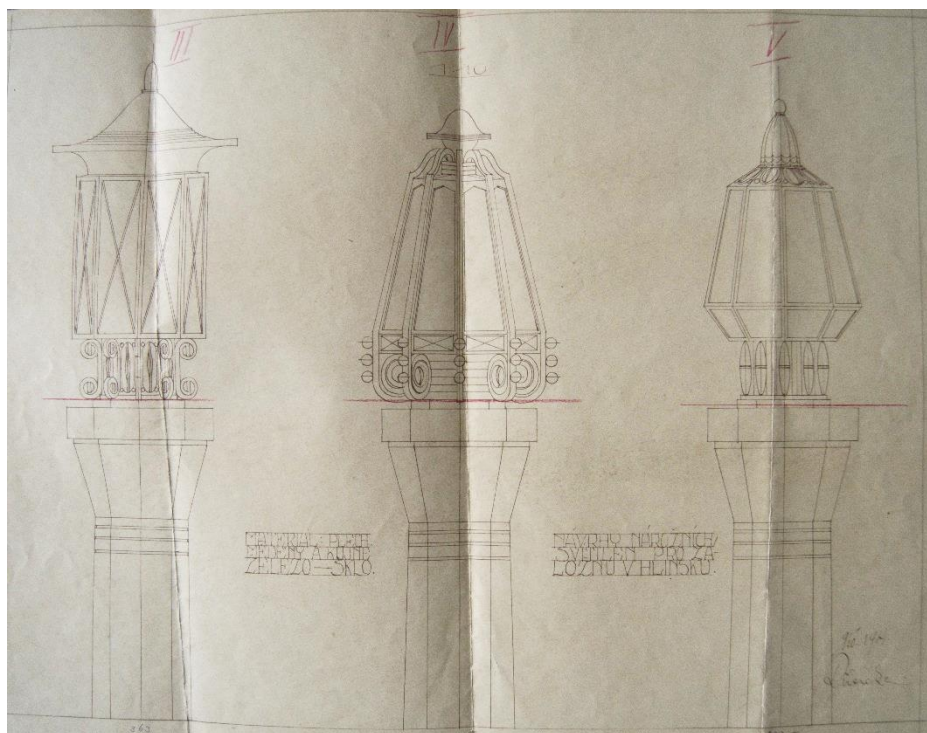
215. Hlinsko, občanská záložna, návrh zábradlí a sloupu.

216. Hlinsko, občanská záložna, návrh lucerny.

217. Hlinsko, občanská záložna, návrh lucerny.

218. Hlinsko, občanská záložna, socha ještěra, nedatováno.

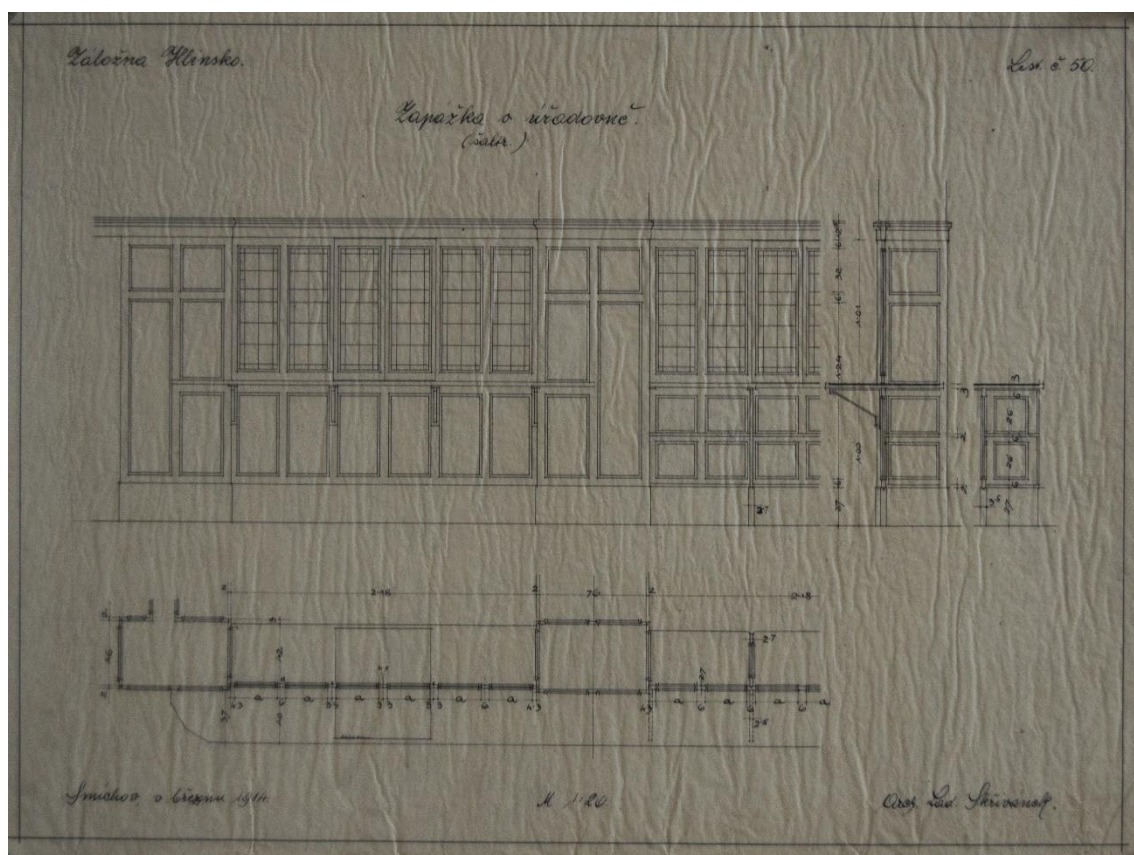
219. Hlinsko, občanská záložna, interiér.

220. Hlinsko, občanská záložna, interiér vstupní haly.

221. Hlinsko, občanská záložna, návrh přepážky.

222. Hlinsko, Matulova vila, Ladislav Skřivánek, 1925.

223. Matulova vila, současný stav.

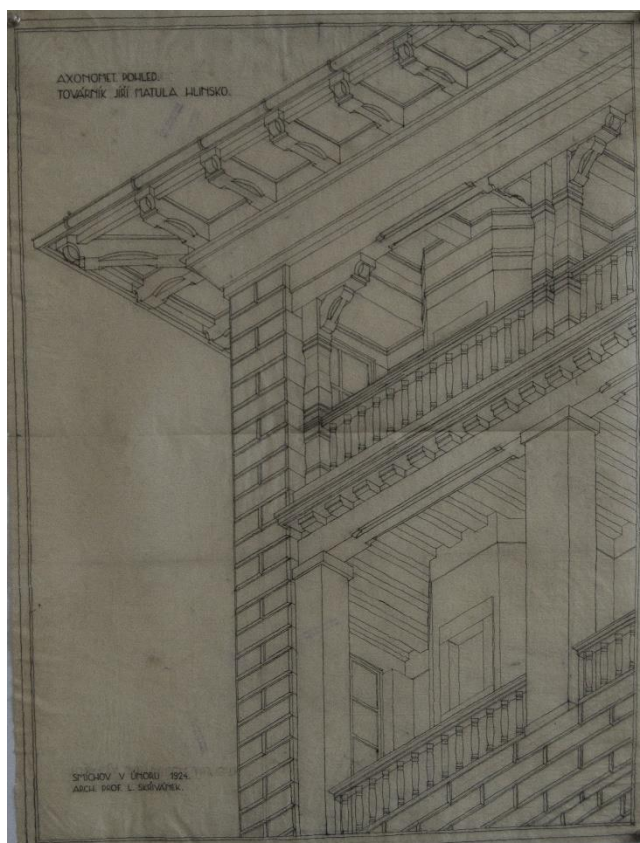
224. Hlinsko, Matulova vila s hospodářským stavením, současný stav.

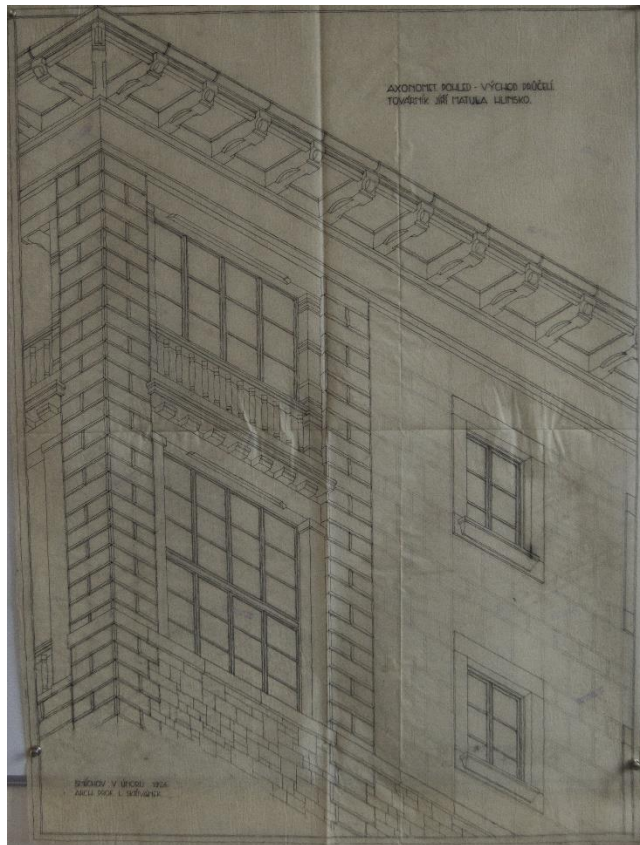
225. Hlinsko, Matulova vila, axonometrie.

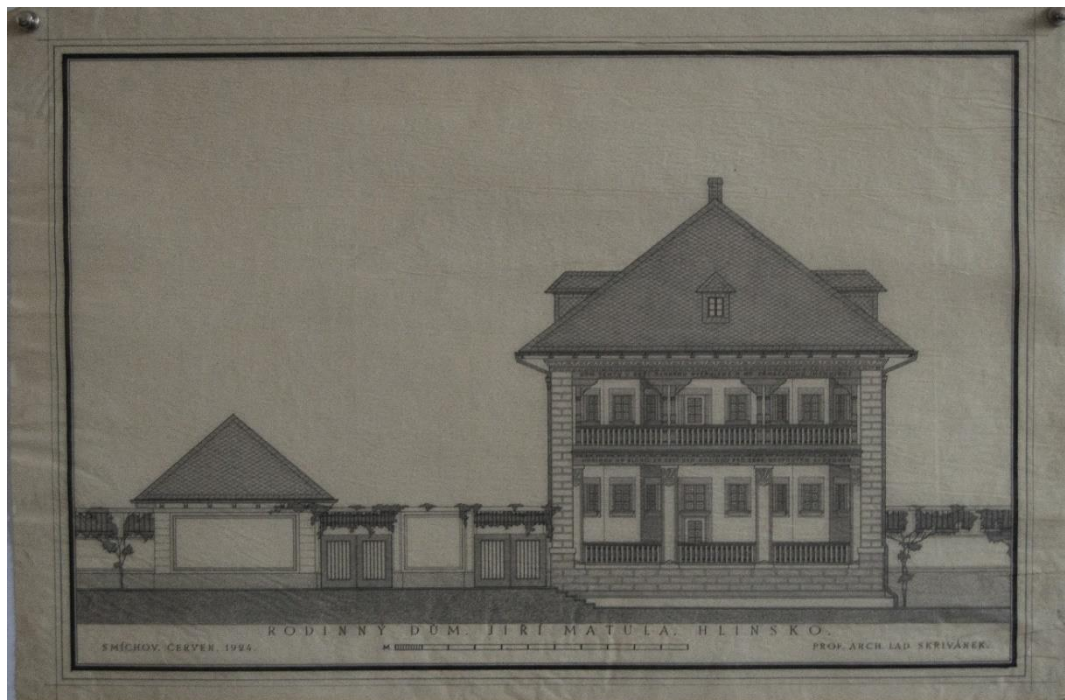
226. Hlinsko, Matulova vila, axonometrie.

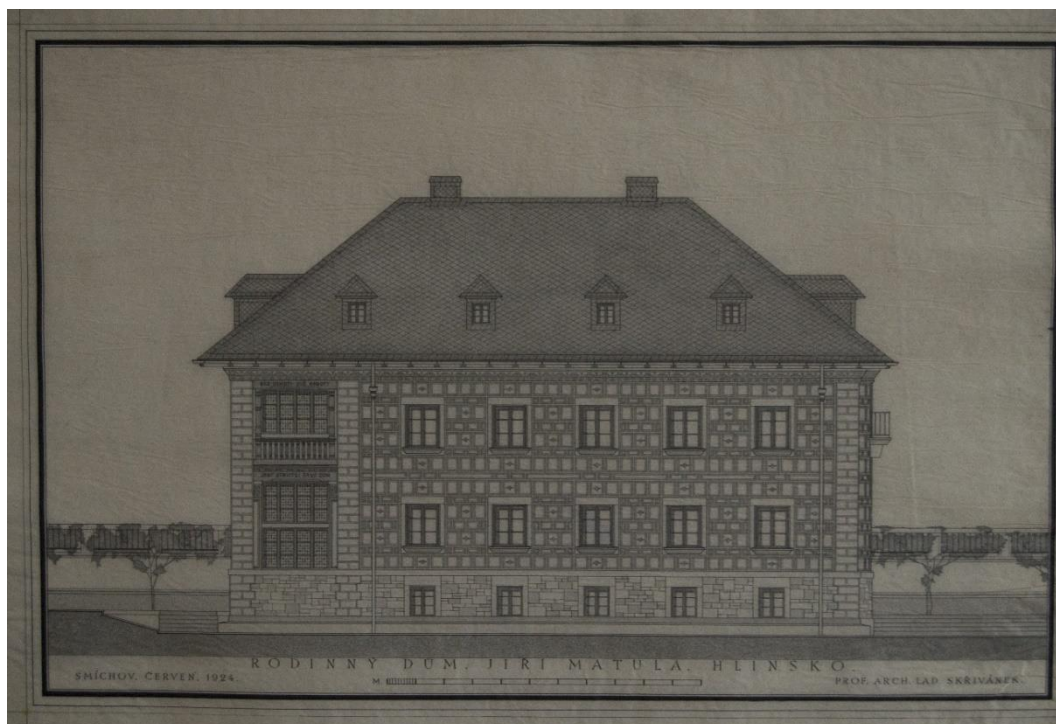
227. Hlinsko, Matulova vila, axonometrie.

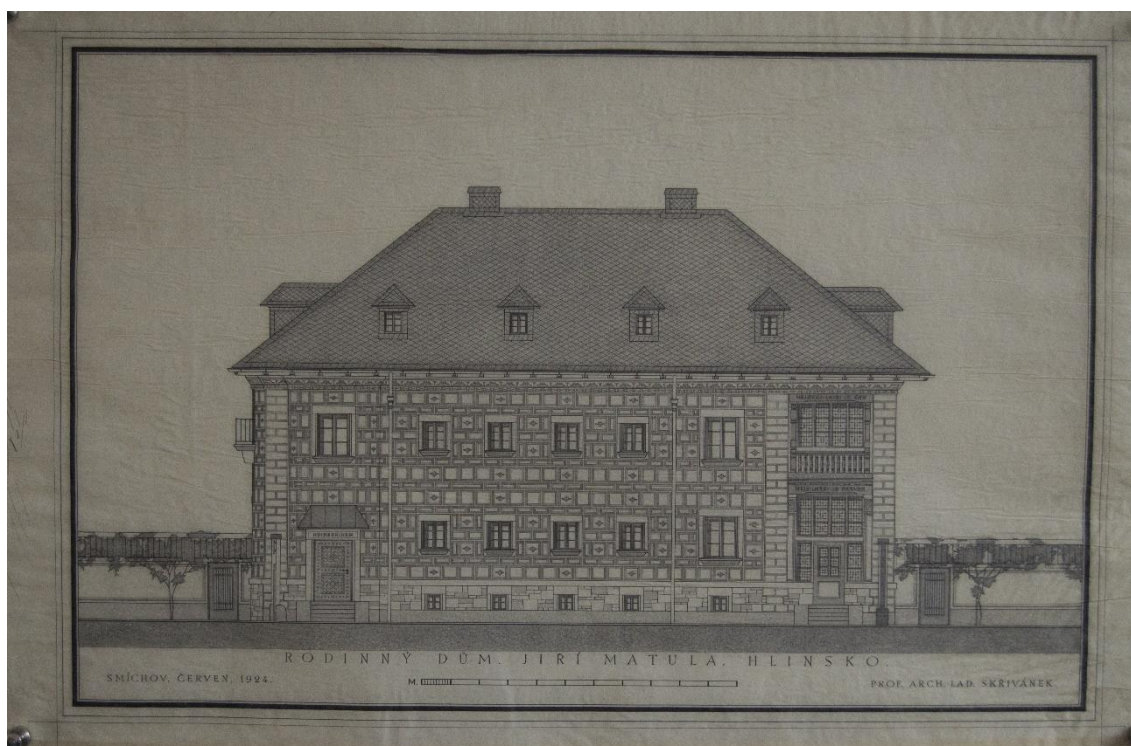
228. Hlinsko, Matulova vila s hospodářským stavením, pohled jižní.

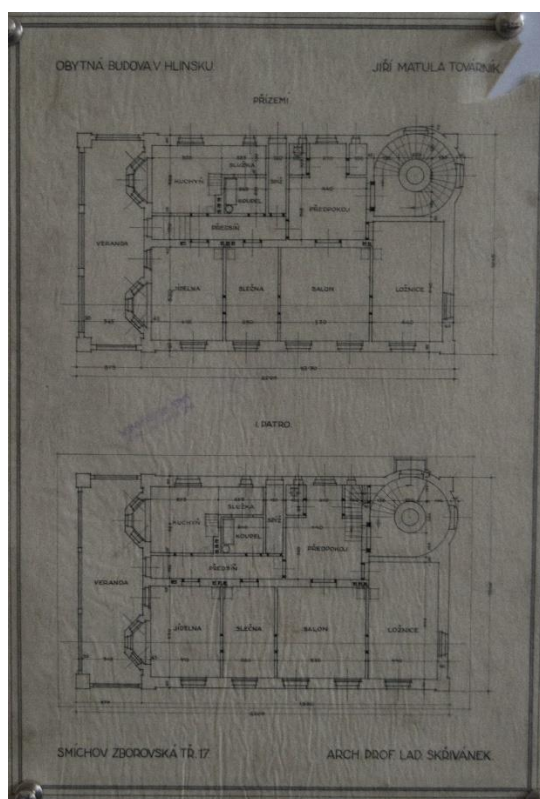
229. Hlinsko, Matulova vila, pohled východní.

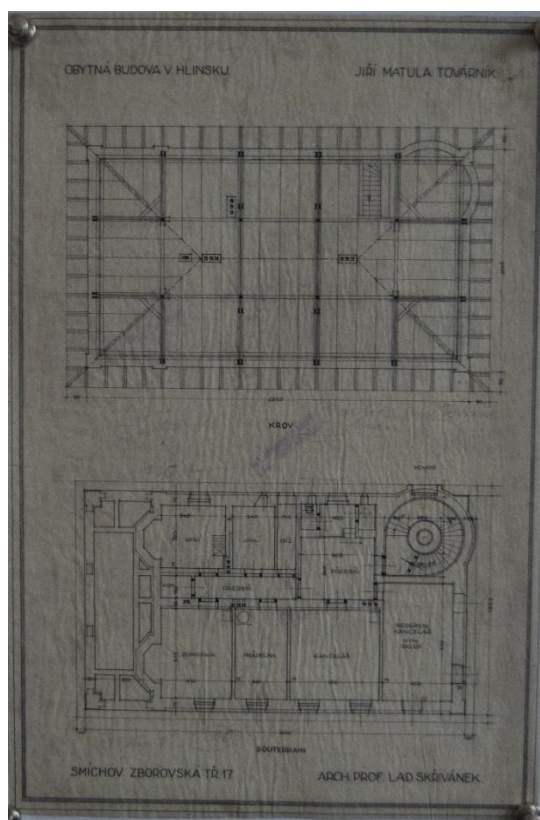
230. Hlinsko, Matulova vila, pohled západní.

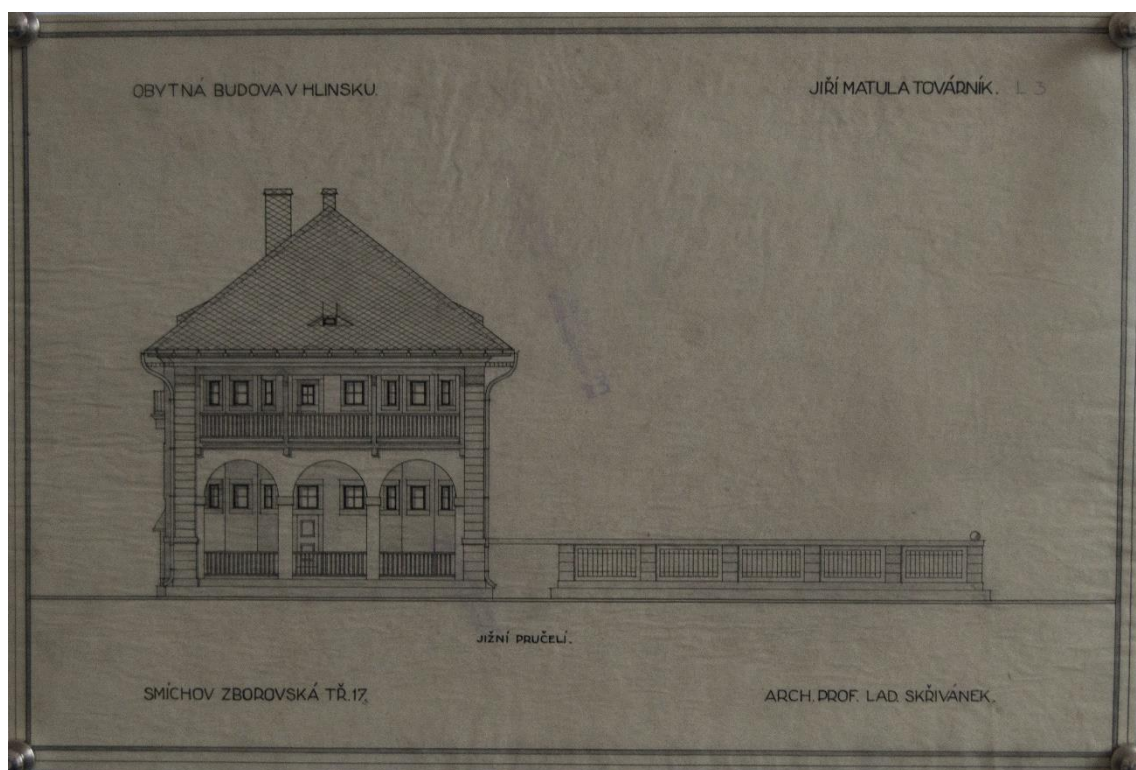
231. Hlinsko, Matulova vila, půdorys přízemí a prvního patra.

232. Hlinsko, Matulova vila, půdorys suterénu a krovu.

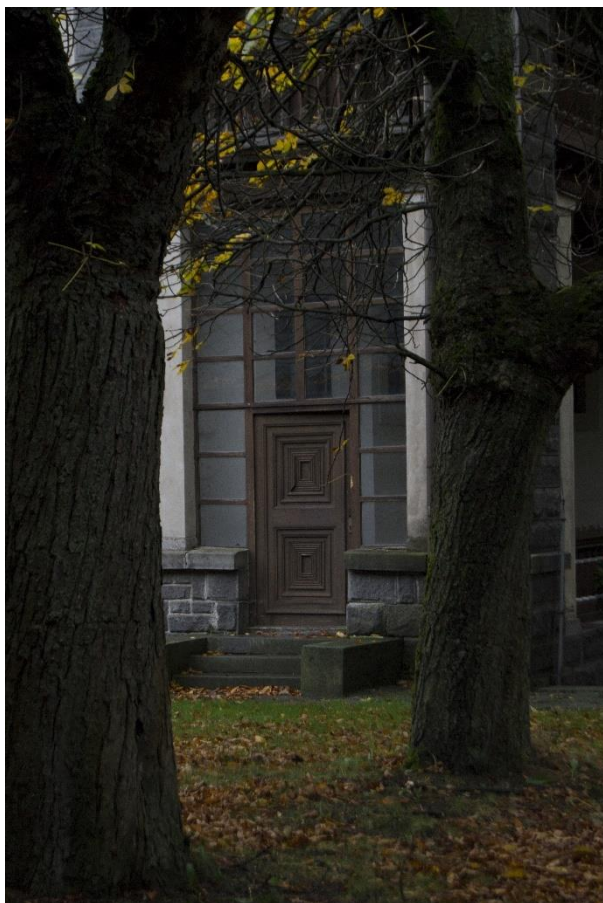
233. Hlinsko, Matulova vila, variantní návrh.

234. Hlinsko, Matulova vila, variantní návrh.

235. Matulova vila, detail vstupních dveří, současný stav.

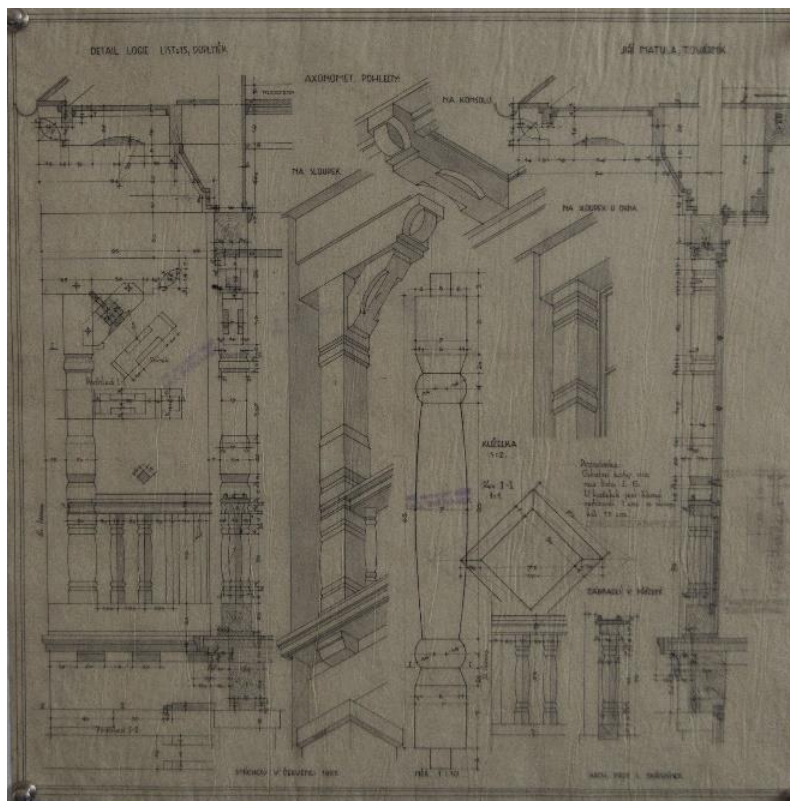
236. Matulova vila, detail sgrafitové výzdoby včetně vlysu pod korunní římskou a válcového schodiště.

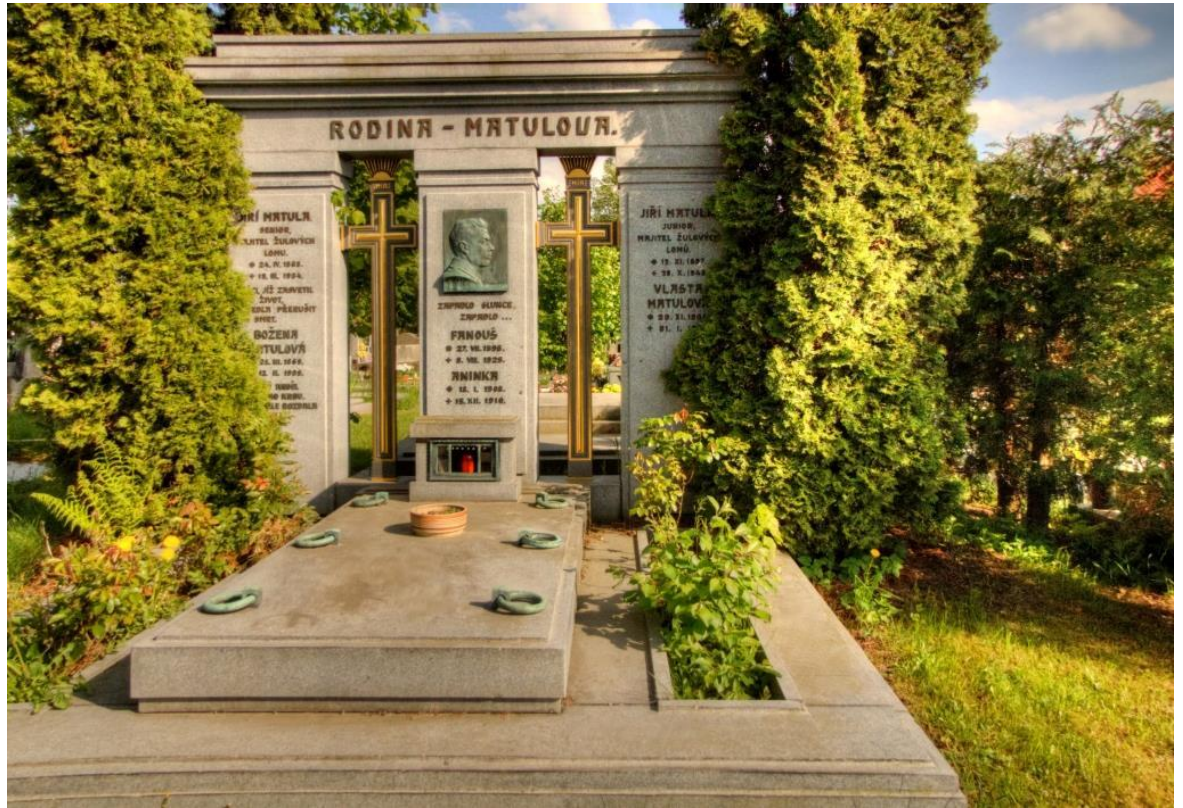
237. Hlinsko, Matulova vila, detail sgrafitové fasády.

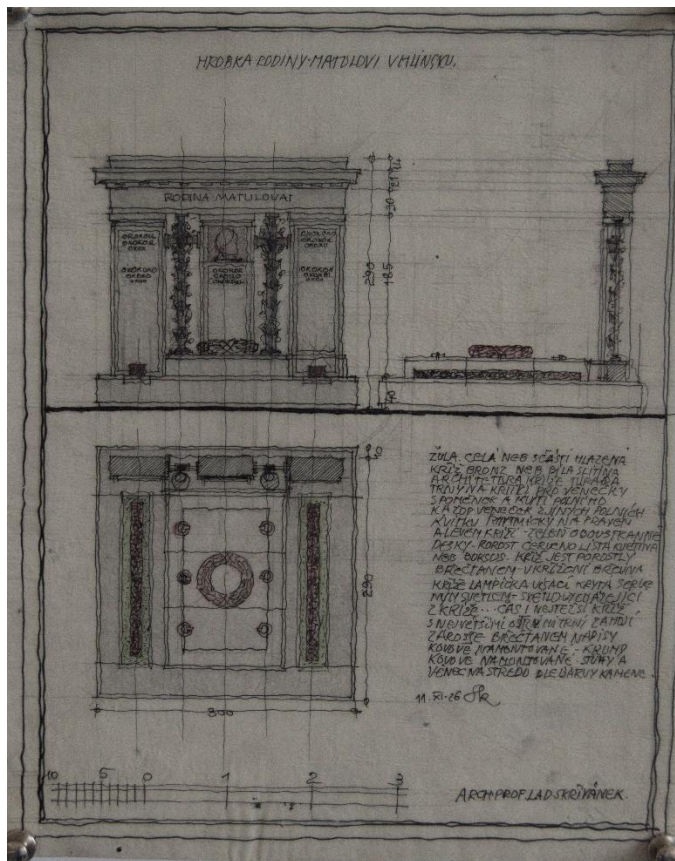
238. Hlinsko, Matulova vila, detail loggie.

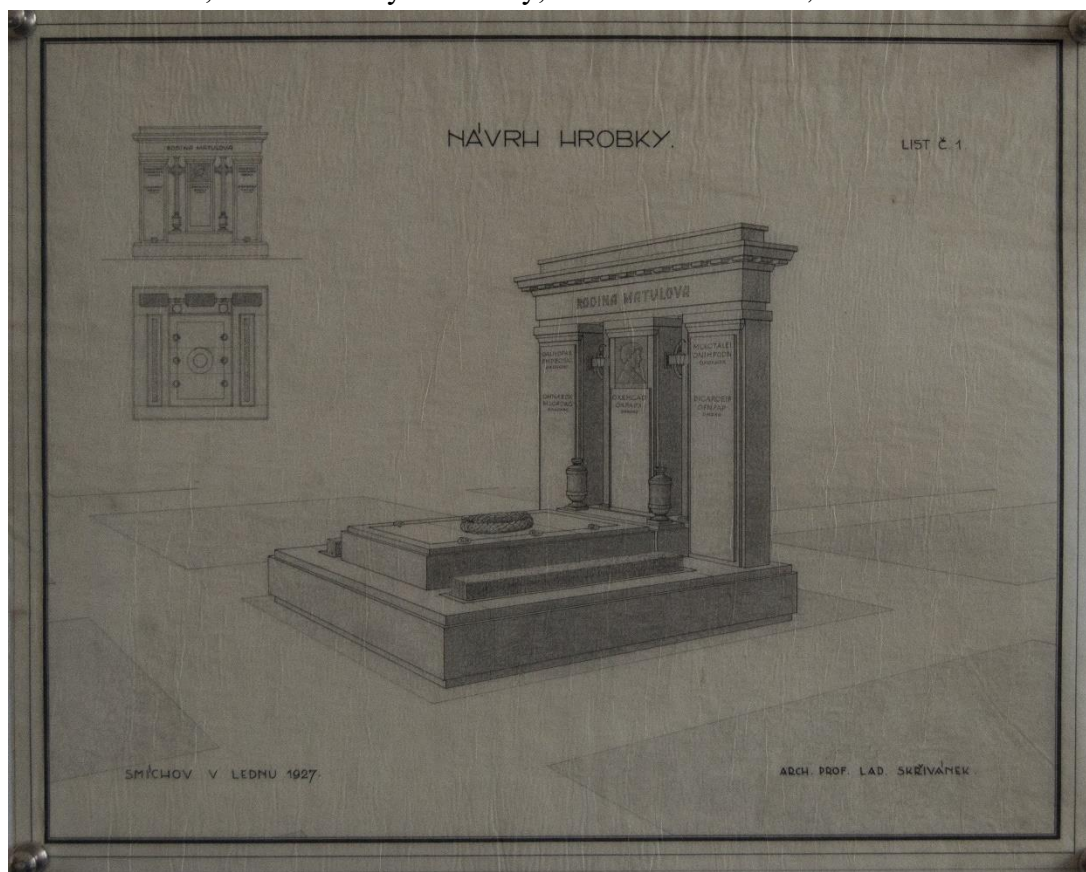
239. Hlinsko, Matulova hrobka.

240. Hlinsko, hrobka rodiny Matulovy, Ladislav Skřivánek, 1926.

241. Hlinsko, hrobka rodiny Matulovy, Ladislav Skřivánek, 1927.

Seznam zkratek

CHKO Žďárské vrchy – Chráněná krajinná oblast Žďárské vrchy

CHKO Železné vrchy – Chráněná krajinná oblast Železné vrchy

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSPPOP Pardubice – Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody
Pardubice

NMvP Vysočina – Národní muzeum v přírodě Vysočina

NPÚ, ÚOP v Pardubicích – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště
v Pardubicích

NPÚ, ÚOP v Telči – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Telči

NPÚ, ÚPS na Sychrově – Národní památkový ústav, územní památková správa
na Sychrově

NTM Praha – Národní technické muzeum Praha

MěNV Hlinsko – Městská národní výbor Hlinsko

MMG Hlinsko – Městské muzeum a galerie Hlinsko

ONV Chrudim – Okresní národní výbor Chrudim

PÚ Pardubice – Památkový ústav Pardubice

SLS Vysočina – Soubor lidových staveb Vysočina

SÚPPOP – Státní ústav památkové péče a ochrany přírody

SÚRPO – Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů

SOkA Chrudim – Státní okresní archiv Chrudim

SÚ Hlinsko – Stavební úřad Hlinsko

Anotace

Jméno a příjmení:	Tereza Jelínková
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Architektura a památková péče v Hlinsku 1900–2020
Název v angličtině:	Architecture and heritage preservation in Hlinsko 1900–2020
Anotace práce:	Magisterská diplomová práce se věnuje urbanistické a architektonické stránce města Hlinska v období 20. a 21. století, přičemž se zaměřuje na výrazné architektonické realizace ve veřejném prostoru a záchranu hodnotného souboru vernakulární architektury městské části Betlém.
Klíčová slova:	Hlinsko, architektura, památková péče, Skřivánek
Anotace v angličtině:	The thesis is devoted to the urban and architectural side of the city of Hlinsko in the 20th and 21st centuries, focusing on distinctive architectural realizations in public space and the preservation of a valuable set of vernacular architecture in the Betlém district.
Klíčová slova v angličtině:	Hlinsko, architecture, heritage preservation, Skřivánek
Přílohy k vázané práci:	Obrazová příloha (122 stran), vložené CD
Rozsah práce:	238 stran
Jazyk práce:	Český